

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 43 (1929)

Rubrik: La tradiziun populara da Schons
Autor: Dolf, Tumasch / Loringett, S.

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 26.07.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

La tradiziun populara da Schons

rimnada da

TUMASCH DOLF A S. LORINGETT

Prefaziun

Ils 1913 ha Dr. C. Decurtins entschiet culla lavur ved il tom «Schons» della Chrestomathia. El ha surdo als dus sutsigneas da rimnar la tradiziun dil pievel da Schons. A nus vagn rimno, quei ch'e sto pussevel da survegnir. Igl era propi la davos' ura, anc en pèr onns, a la canzun populara a la praula eran pearsas, bagn las ple preziasas flurs agl tschupi della tradiziun. Dentand, igl nus encrescha profundameng, ca la tradiziun de'la nosssa vallada ha betga duvia saver far part dalla Chrestomathia, ha betga duvia ver il plaz, ca gli sudeva sper las sis soras rumantschas. Dr. Decurtins e mort, ad il material e resto tochen ussa nunpublitgea, tenand or las canzuns popularas. Quellas vainsa publitgea ils 1918 allas annalas della Sozietat retorumantscha. Ad ussa nus demussa la Sozietat retorumantscha puspe la bagnvuglienscha da prender l'otra part della nosssa tradiziun allas annalas, ascheia ca la nosssa lavur e betga stada fatga per nut. Nus speragn, ca la tradiziun da Schons vigni accolta cun plascher dils rumantschs a dils amitgs dil rumantsch. Alla Sozietat retoromantscha a prinzipalmeng agl seas president, signur J. Luzzi, nos cordial engraziamaint

Tamegn a Cuira, la permavera 1929.

Tumasch Dolf a S. Loringett.

Usits

Onn vigl a Daniev.

La fign digl onn vean celebrada circa agn tut las vischnancas da nossa vallada cun cantar sellas veias avant las tgeas. Suainter miezgi van ils sculars enturn a tgantan lur canzuns. Ozilgi accumulognel il surmester els a prenda sei (intonescha) las canzuns. Ple da vigl fascheva quei egn dils sculars grands. Dus sculars van tgea per tgea a retschever versaquants raps, ca vignan dos alla cassa da scola. Avant onns devigl allura ena sera en past. Qua vegneva maglea groma, pettas a liongias. (Enstagl raps devan enquals purs ner las puras pettas, liongias, andutgels.) Agl past savundava en ballet.

La sera d'onn vigl allas otg van lura igl chor maschado ner igl chor viril a cantar. Igl vean canto canzuns orda «Bachofen» a Heim. A Ziran tgantin ear anc ena rumantscha:

«Ach quant dabot mia veta quorras,
In onn ei iu e vegn buc pli.
Aunc pli ch'otgmelli seattschient uras
Sc' in batter d'oegl ein schon stuli;
Puccaus, vertits ch'jeu usitava,
Ean quels er cun igl onn navend?
Na, igl derschader si nudava,
Per quels hai jeu da render quint.»

Ils carschis prendan betga raps, mo bevan qua a là en glas «rasoli». Suainter il cantar va la gliat a tgea, per passar la midada digl onn agl ravugl della famiglia.

Ple da vigl fascheva ear la giuventegna carschida en past.

Per Daniev venigl fatg pettas fagaschas, pan cun ievettas a cun péra. Enzaquants pans vignan fatg ple beals a han igl num «uetgas».

Ils unfants augureschan igl onn nov cun:

«Bun gi bianman,

Mi det en taler sentaman!»

Ple da vigl navin tuts per tut las tgeas a giavischar en bun onn nov, mo ussa me tier ils paraints.

Sogn Stiafen.

Da S. Stiafen vegnevan ils mats (la cumpagneia dils mats) ansemel a battagear igl Sogn Stiafen ad a comprar aint ils ple giuvens cunfirmos alla cumpagneia. Qua bavevin vinars e sa divertevan cun gois. Mintga commember nov stueva saglir sur ena scuva or, ch'era messa sin duas sutgas. Ils novs pajevan igl vinars. (Quei gneva tut fatg tier ena matta.) Cumpagneias cun statuts existan anc oz a Ziran ad Andeer.

Da Schever devigl «ris» a «castognas».

Ear exista anc uss gl' usit da sa scuravanar tranter la giuventegna carschida.

Calanda marz.

Me da Ferrera venigl getg, ch'ils buabs naven per las tgeas a dumandar fregna a paintg da far pizzocchels.

Feasta da Pastgas.

Tainschar ovs per la gianira (uffonts). Ils mats devan a gieras sen en pro sper la vischnanca, giujevan or ena groma. Ear faschevan mats a mattans il rudì.

Las buobas dallas vischnancas naven per flurs e faschevan tschupeals.

Gi da perdunanza a Casti.

Anzainzas.

D'Anzainzas era gi da perdunanza a «Fardün». La giuventegna dalla Muntogna vegneva ensemel a sa diverteva suainter priedi cun far a curren (rudì). La sera era ball. Quels da Fardün servevan als giasts ris, groma, pettas etc. Las buabas dallas vischnancas naven per flurs e faschevan tschupeals.

D'Anzainzas ansalavin betg igl caschiel. El dueva perquei tuttegn easser bun.

D'Anzainzas nudavin ils purs lur tschuts (ansiels) e vadeals.

D'Anzainzas navin ear a far giäu rascha. Quella dueva star loma per lung tains.

Tschuntgesmas.

Gi da perdunanza a Mathon. Igl vegneva fatg igl rudì or segl «Plan da Crusch» tranter Mathon a Lohn.

Cargear d'alp.

La sera avanca cargear d'alp sa rimnan ils buabs sellas aclas, prendan las stgelas a plumpas ord culiez allas vatgas a mettan ellas an en fist lung. Lura vani scalinand per las aclas enturn trochen mesanotg.

S. Antoni a S. Gion.

Ple davigl vegnevan sels cuolms ensemel ils mats a las mattans a saltar a far a curre.

La marena d'avust.

En beal gi d'avust vegnevan igl sagnun ad igl sezen giau allas aclas tier igl tgea figia cun paintg a tschigrun. Els survegnevan allura ena buna tschagna a vign ner vinars.

La mona dils povers.

Cur i medevan, vegnevan ils povers sels êrs, ad ils purs schavan anavos ena mona segl êr, sch'ils povers eran presaints, an l'oter cas mo speias.

Vigielgia da Nadal.

La sera avant Nadal era igl usit da cular plun. Durant ch'igl tutgeva d'Ave-Mareia, navin per ava, ad in stueva rivar anavos ad an tgea, avanc igl calava da tutgear. Il plun culô vegneva fiers an l'ava. Schigl deva bealas figuras, veva quei da muntar fortuna.

Ils thiers duevan plidar la notg da Nadal.

Dalla Vigielgia da Nadal nava la gliat enturn fetg poc. Quella notg tranter las 11—12 duevan ir enturn ils spirts ple ca otras notgs. — Ear duveva quei easser la notg d'ir a survegnir stgazis.

Vigls a viglias raquintan ear anc istorgias sur dils thiers a lur sacuntener durant la notg da Nadal.

1.

En um leva betga crer, ch'ils thiers bagliafassan la notg da Nadal a leva saperschuader, sch'igl fuss la verdat. El va a nuegl a sazuppa an en purseppi. La biestga sché. Allas 12 leavin tuts sei, ad en bov gi: «Jau tir agn curt tains or igl meas patrun segl santieri.» Igl patrun va a litg plagn tema. Betga gi suainter metschla

la siir en gi cun fender lena anavos agl tgea a fa ena tala plaja, ch'el sto murir.

Cun quei ch'igl santieri e liensch davos la vischnanca, stol il bov trer or el il gi dalla saterrada agn santieri.

2.

Oters raquintan, ch'igl bov vegi getg, igl patrun rumpi ena tgomba igl gi suainter Nadal. Per ca quei savundi betg, statel igl patrun que gi agl litg. Qua va ena mir sur la litgiera vei (giodapes igl litg). Igl nos um tira culla tgomba sela mir, mazz' ella, mo vean giau sela litgiera a rumpa la tgomba.

3.

A Donath leva en pur ear betga crer quella fabla a termetta la notg da Nadal igl seas famegl an uegl. Da measanotg leava tut la biestga sei, mo nigns dils limaris gin enzatge.

4.

Da Nadal notg schevin ear, ca la giuvantschela Maria nas agn baselg' enturn igl altar.

5.

Tgi ca nescha la notg da Nadal, enturn las 12, veza tgiensch spirts.

Dumengia da groma.

Que gi era davigl ain tut las tgeas en gi da feasta sco en gi da nozzas. — La sonda gnevla «la Christina digl vinars» sela Muntogna cun metgas, ch'in cumprav' allura per maglear tier la groma. Mintga famiglia veva que gi castognas a groma tier la marenda. Suainter miezgi ner la sera gnevla la giuventegn' ansemel an ena stiva a maglieva groma, fascheva lur giois a saltava ear suainter ena geia ner me ena suna. Savens devigl en ball suainter regla. (Sela groma prendeva tut igl vinars.)

Cardientschas sen tschearts gis

1. Tgi ca leava il gi da Daniev mervegl, po lavar tut igl onn levameing mervegl.

Cur in levava prendevin ena spela a catschava quella alla bibla. Agn que lia, noc' ella steva, ligen il spruch, a quel dueva valer per tut igl onn.

2. *Proverbis sur ils mains a l'ora.*

a) Sch'igl Favrer na favregia ad igl Marz na marzegia, scha hal igl Avrigh da trer la curegia.

b) Marz: Tgea fier, vainter brunz e cuva d'or.

c) Sch'igl sbischa (neva) da S. Giasep, dat igl anc trainta nevs.

d) Sch'igl dat la bischa da Pastgas, datla tocca Tschuntgesmas.

e) Il zercladur po dar a prender.

f) L'ora ch'e, cur ils Orions van aint, dura tochen i vignan anor.

(NB. Davigl devin da crer als unfants, ch'ils Orions fussen umens, ca passassen agn per la vallada a turnassan agn sis eandas.)

g) Schigl plova da S. Freana, scheala la fava.

h) Da S. Baltarmia

El i raschdiv strusch carschia,

Da Caland Settember,

Tgi vut raschdiv po prender.

i) Stelas da Nadal, candelas da Pastgas.

k) D'Anzainza han ils purs bugient beall' ora.

l) Calanda Marza, gi a notg sa sparza.

m) Calanda Magia setga

Earva sen mintga tschetga,

Calanda Magia bletscha,

Mintga cresch ca setga.

Oters proverbis sur l'ora.

1. Cotschen la daman,
La plievgia sentaman,
Cotschen la sera,
Sulegl sella mesa.

2a. Plova, plova plievgia,
Ei plova toca gievgia,
Igl giavel va an carotscha
A smanezza tut la lozza.

2b. Plova, plova plievgia
Plova troca gievgia,
Vendergis setiri si,
Sonda venigl bi
A Dumeng' anc blear ple bi.

3. Fritgeivla la tiara, noc' igl favugn s'envearna.

4. Sch'igl favrer non favregia ad igl marz non marzegia, scha ha gl'avregl a matg da trér la curegia.

5. Calanda matga setga

Earva sen mintga tschetga,

Calanda matga bletscha

Sin mintga bot ca setga.

6. Cur ca las guolps fan canera la sera, veanigl por' ora.

7. Ear sch'igl tgavrer olt beschla la sera, veagnigl por' ora.

8. Avant measa stat vurdagn anaint, suainter anor.

9. Cur ch'ils nivels van anaint, beal ora.

10. Mistelas alvas, por' ora.

11. Cur ca las padealas arden ad igl fa grand fem, por' ora.

Otras enzennas da por' ora:

a) la tschiera da Patzen;

b) la tschiera da Parpan;

c) la canera dils corvs datier della gliat;

d) utscheals da por' ora (crivels);

e) tschischeias;

f) carmuns;

g) cur c'igl fagn va cu'gl vent an travugls (turnichels); quei e egna dallas migleras enzennas, sen la quala ils purs salaschen il ple sir;

h) la tschiera da Niemet;

i) la tschiera da Tgavugl;

k) la tschiera digl Piz la Tschera;

12. La tearza avriglanca porta gis, curanta.

13. Cler nadal notg, cler ain clavo.

14. Cur ch'igl giat salava me toccan setier l'ureglia, veani por' ora, cur ch'el po sur l'ureglia aint, beala.

15. Schi plova betga dat anzainzas, veani blear nizuns.

16. Schi plova da Tschever ner, datigl blear tgonaf.

Nivels da tschigrun portan bun' ora.

Cur il fulegn arda ved las padealas, veanigl a plover.

Cur ils tetgs daguttan la dumengia daman, plovigl tutt' eanda.

Cur las tschieras van per las vals enturn, statigl por' ora.

Cur la veia da S. Giachen e fetg stelida, e quei enzenna da por' ora.

An Schons vardin avant measa stad encunter la val Niemet (Val Emmet). Scha la tschiera vean ora giò da quella val, datigl por' ora. Suainter measa stad vardin sella tschiera da Parpan.

Digl Bevregn:

Igl Piz Bevregn ha sei tgapi,
Fiera la folsch e tgapp' ig rastì.
Cur igl tuna avanca plover,
Tgaligl avanca sa mover.

Ple davigl ad anc ussa fan ils purs betga bugent midada la meseanda. Igl detti disfurluna agl muvel. La madema cardienscha hani sur igl cargear d'alp.

Sur crappa

Avant onns duev' easser segl «Plan da Crusch» sper Mathon en crap cun sei ena crusch, mo nign sa, tge quella crusch haveva da muntar.

Agl «Bual» da Mathon stat il crap da l'ond' Onna. Quei e en terment crap, ca ha la furma d'ena tgea. Ils unfants navan anc avant pocs onns liaint a far lur giois.

Sur «Vargistagn» e en tschainghel, ch'in numna il Tschainghel dallas «Zuélas». El ha duas ner tres strivlas alvas sco zuélas.

Empo plenansei e il Tschainghel dallas «tgapealas». Sch' in fieri sur que grepp giau ena tgapeala viglia, survegnin ena nova.

Sen ena muschna crappa sper Mathon mena datigl nev sen en pintg spazzi. Là de easser satero en stgazzi.

Avant ple ca tschient onns de ena buaba da Donath easser sasida sper ena muschna ner sen quella a fatg tarmagls. Cunenea ha ella gia segl scusal ena terglischur. Si mamma vean an que mument a vesa la terglischur. Ella siglianta egl giò digl scusal. La gliet carteva, ca quei avessi do spir muneda d'or, tochen ellas fussen stadas a tgea.

Sur Reschen sper Ziran stattan las ruegnas d'en casti (Hasenstein) numno «la Tur». Enea nava en buab ad encurir gizis enturn quella miraglia. Cunenea vez' el agl casti vigl ena dunna tut an alv. Quella dat d'entellir ad el da vegnir agl casti. Mo igl buab tema a fui — Sco i gin, de era agn quella tur easser en stgazzi.

Igl madem raquintin dallas ruegnas da Fardün. — Giau alla val sut las ruegnas de easser en esch da fier, ca magna sei agl casti.

Noca la baselgia da «Casti» agn Schons stat, de easser sto ple davigl en casti. Sut igl santieri en anc ussa arvielts. La baselgia stat sen en tschainghel. Scha egn ha mal ils daints, gini ad el, ca el degi ir giò Casti ad ir tres pas anavos dalla baselgia, allura tgalel il mal.

Sur Vargistagn segl Bot da «Cresta» de easser sto en casti.

A Mathon de easser sto ena clostra. Anc oz vez' in ved ena tgea ena part d'en mir vigl, ferm ad ena eschadira taglieda orda crap. An quella e sensum tagliaa aint en cor cun ena crusch. La tgea e renovada ils 1550.

Plantas

Sur Mathon steva avant ca. 30—40 onns anc ena planta (pegn) granda, olta, cun roma lunga a spessa, igl «Pegn da sust». Liensch enturn cattavin betga ena planta schi grandiusa. Quei saveva plover gis or, igl plaz sut la planta restava setg. Qua steva a sust igl purtgér cun la si muntanera. Dus infams sturnels en is a tagliaa giau la planta, sainza ch'enzatgi setgi.

Sur Vargistagn era ena planta, sella quala las streias tenevan cussegl. — Ena daman d'Avust nava en pur cugl seas targliun a culm schon avanca far gis. Qua veza el ena streia segl pegn, la quala rum-pa giau groblas. El va anavant. L'otra daman passa el la madema veia cun en oter a gi a quel: «Jerendaman, cur sunt passo qua, erla selà la mi cusregna a rumpeva giau groblas.» Qua odin els giò digl pegn: «Mo gliez sunti anc oz, ti taunschent vainterpiertga!»

Giò Donath e an en curtgegnet en tscharscher. Quel e gnia emplanto avant varga 80 onns. Igl um, ca ha fatg quella lavur, ha getg agl figlet digl possesur: «Tei vivas schi gi sco que pumer verdegia!»

Igl figlet e anc oz viv a varda mintgon segl pumer, ca ha verdegea arcussa onn per onn.

Glimaris

Dallas mistelas a dils carmuns raquintin:

Cur las mistelas sa mussan, datigl por' ora.

Da stad numnin las mistelas carmuns. Dils carmuns gini igl madem.

Sch'in veza en carmun a schivla, vignan nanavant entier muvels da quellas bestgias. Tgi ch'e d'enturn, de fierer ad els en toc da seas vastgia, schiglio vean el sez magliea sei dals carmuns.

Avant blears onns tgiravan buabs a buabas la biestga se Fegias sur Mathon. Cunenea vezin els vegnir ord en mir en carmun. Els schivlan. An en mument vignan nanavant roschas. Els fuin. Mo ena buaba sa da tant, da fierer il seas tschop allas bestgias. Quel vean ru-sagliea an milli tocs, mo ils pasturets en mitscheas.

Enqualgea vignan ils carmuns als tschalers a fan don. Lura ardan ils possesurs calzers veders (vigls). Ils carmuns van allura davent.

Las *vatgas da Nos Segner* tgattin sellas pastiras agn buatschas. Quellas denin betga mazzar, per quei ch'igl en da Nos Segner.

Bau-bau numnin glimarietts, ch'en enqualgea sen pan ferm ner misch.

Utscheals da nev: (Weisse Bachstelze, Bergfink) Cur ils utscheals da nev vignan enturn la biestga sella pastira, datigl nev.

Igl petgagutas: (Schnellkäfer) La gianira prenda igl petgagutas aintaman, tranter dus dets, ascheia, ch'igl tgea pezza or. Lura tignin il tgea sen l'ungla digl polasch da l'oter man a laschan pitgear quels cugl seas tgea sell 'ungla.

Igl tgavrér olt: (Eine der Eulenarten) Cur in oda il tgavrér olt, denin betga stortscher or el, schiglio vigni el natier a sgrefli sei la fatscha.

Cur igl «puhu» fa canéra, datigl por' ora.

Las zearps: La zearp giuntg' or il carstgan, a tgi ca fa nut ad ella, lasch' ella ir.

Tgi ca mazza zearps veza anc ple blearas.

Mintga zulom ha la si zearp.

Cur las zearps sa mussan, datigl midada dall' ora.

En um ha via enea alla «Rusna la pignola» (gold sper Mathon) ena zearp alva cun dus pes ad ena cresta cotschna. El veva tochen quella mazzo tut las zearps, ch'el veva via, mo quella ha el temia ad e fugia.

Ils vigls da Mathon raquintavan l'istorgia dalla «Mina».

Alla tgea digl Tieni Durisch (oz digl Jacob Frigg) vivea ena famiglia, um a duna ad unfants. Ils gianiturs navan segl funs a schavan la gianira a tgea. Pér da miezgi lujevin als unfants ena ena scadeala latg a pan. Mintga sera, culs geniturs gnevan a tgea, raquintavla la gianira, ca la Mina segi stada a marando cun els. Ils gianiturs han allura gia marveglias, tgi ca quei segi ad en stos en gi a tgea a vurdar. Culs unfants han samess davo la mesa, e cunenea vagnia ena zearp ain dad esch a veiasei a bavia latg ord'la scadealla cu'ls unfants. Cu la leva prender megna blear, targievin ils unfants ad ella culs tschaduns gio pigl tgea a schevan: «Uss' has avunda Mina, ussa tgala.» Cu'gl latg era fito, navla la zearp puspe.

Oters gin, ca la zearp segi anc vegnida en gi a scho dar en toc ôr alla scadealla a suainter vegin betga via ple ella.

Alla limaja gin ils unfants: Schnec, schnec, tgatscha cornas!

Dall' ora

Igl artg da plievgia vegi da muntar, ch'igl mund vommi betga sut ple cun ava, mo cun fia.

Digl tunar: Cur igl tuna, schevan ils vigls, ch'in stotgi serrar las faneastras. — Durant ch' gl tuni, lastgin betg ir cun folschs segl funs, pertge ch'igl tgametg vigni tratg da quellas.

A Lohn e avant onns do giò da tschiel en crap an ena tgea a tras ils palanschias tochen gion tschalér. Là hani cato el a tenia sei el blear onns. La gliat scheva, ch'igl segi do giau igl tun.

Dalla tschiera gini:

Tschiera, tschiera,
Va se la Val d'Era,
Va se Curtginatsch
A beva tut igl latg.

Neblas ca van se per las plancas a se per las vals numnin «tga-vals». Nivels pigns sgarsos per igl firmament enturn numnin «nivels da tschigrun».

La tschiera greva ha igl num «brenta».

Ils buabs sella pastira tgiastrian la tschiera. Els tgatschan dus fests l'egn vetier l'oter alla teara. En buab tigna quels dus fests ensemel a dus oters tgatschan en tearz fest tranter ils dus oters a tiran quel vei a nà sco ena resgia. Lura gini quella riema là sura. Ascheia vutin els scatschar la tschiera.

Avas

Sels culms (pros da culm) da Mathon en dus lais pintgs. Egn e cler sco gl' argent, l'oter ena granda palé cun ava martscha. Gl' emprem ha num «Libî» (lai bial), l'oter «Limartsch». Tgi ca vommi vei agl Limartsch, vigni tratg giaudaint a vigni or alla turvasch da Fardün. Igl raquintan en' istorgia da que lai: Enea avant blear onns nava ena dunna en beal gi d'Avust sper igl Limartsch vei culla manadira ad igl targliun. Igl era tgold a massas mustgas. La biestga ha antschiét ad isar ad e saglida vei agl Limartsch. Là ela fundada. La dunna veva mess las clafs segl targliun, a quellas en vagnidas or alla turvasch da Fardün.

Sen l'alp Anna-Rosa sche agl pe digl Piz Calandari il lai Calandari. Da que lai raquintin, ca el fundi da tains an tains. In veza betga a currant ni aint ni or ava. Cu l'ava funda, datigl ena ramur, sco sch'igl tunas, ad in oda quella tochen vei als pros da culm da Vargistagn.

Ear schevin ils vigls, ca tgi ca stetti sper que lai a sa durmainti là, vigni tratg aintagiau agl lai.

Sella pastira da Vargistagn e ena funtana, la «funtana dils mort». En um de enea ver bavia da quell' ava ad esser mort segl post. Nign beva da quell' ava.

Ena funtana sumiglianta e era a Mathon.

Sur las aclas da «Larasch» (Mathon) e an ena palê ena funtana cotschna. Enea era en um malsan sella Muntogna. Igl docter

ha cunseglea ad el dad ir sei a far bogn agn quell' ava. Igl um ha fatg egl ad e stgampo (guaria).

Sensum la veia digl «Verlora Loch» vezin visavi agl tschainghel ena cruschetta sper en pignol. Gl' e betga cunaschaint, tge muntada quella crusch ha.

Getgas

L'alp Annarosa.

L'alp Annarosa oda ussa alla Muntogna da Schons. Quell' alp tira vei an ena stad ca. 100—120 vatgas, 300 biestgs setgs a varga 700 nursas. — Avant blears onns udeva l'alp a duas soras, Anna a Rosa. Ellas possedevan ear la Val di Lei. Suainter han ellas schin chigiea l'alp Annarosa alla Muntogna. (Po easser ear vendia.) Da l'alp Annarosa raquintin:

Avant blar onns era la latgereia lisei anc verda. Las vatgas a tgoras devan antras quegl tant latg, ch'igl savevan strusch, tge far cun el. Las duas soras stuevan mulscher vatgas a tgoras perfin da miezgi. En gi en ellas idas sen visita a turnadas pér la sera, han antras quei betga savia mulscher da miezgi. Cur ellas en turnadas, veva l'earva catscho tant latg alla limareglia, ca ils glivers eran schluppos. Da quei eran ellas tant iritadas, ch'igl han smaladia l'earva. La latgareia e lura sen quei setgeada, a vatgas a tgoras han mena do ple blear latg.

Las streias segl Plan da Mulagn.

Igl lia prinzipal da radunanza a feasta dallas streias erel igl «Plan da Mulagn» sei als pros da culm da Mathon. Quegl e en grand plan. Enturn igl plan e botta, ca veza or sco bancs. Agl plan saltavin las streias suainter geias. Cu'gl eran stancas, sesevin giau sels bots a pusavan. Ear tenevin qua cunsegl. — Perfin or da Lian (Lugano) vegnevin las streias tochen Mulagn. Cur quels da Mathon naven aint a fiera gl'atun, raquintavin ellas ad als purs, ch'igl segien stadas orase Mulagn. Ellas savevan descriver il lia exactameng.

«En pur da Vargistagn vean envido aint ena fiera d'atun tier ena femna da Lian. Quella servescha sei el starmentus bagn. Cugi pur ha maglea a bavia avunda, empearel la femna, pertge ch'ella fetschi schi bien cun el. La dunna raquinta: «Ta ragordas betga,

ca ti has questa stad passada enea, cur ti es passo cugl targliun ainta se pigl culm, via ena torta alla veia, a ca ti has pria sei ella a fiers ainta gio la val?» Igl pur: «Bagn gl'ez.» La dunna: «Bagn ca ti has fatg. Scha ti navas sur or, gnevas fiers tei alla menadira giau alla val. Quella torta eri jau. Tei has spindro me. *Ma sì che mi son stria, ma minga barlottina.*»

Las streias da Donath.

Las streias duevan enqualgea ear vegnir ensemel gio Donath an en clavo. En um e passo ena notg sper que clavo vei ad ha via ainlà cazola. El ha merveglias a va vei a varda aint. Scha vezel ainlà las streias ca soltan, quegl chi pon suainter ena flotta «Strichmusik». Las blearas hal encunaschia, mo me (mai) getg or, tgi ch'igl segi sto.

Las streias sper gl' ual d'Artschains.

En tearz lia, noca las streias gnevan ansemel, eral igl gold davains Lohn, tras igl qual gl' ual d'Artschains cura giau. Qua duevin las streias ver vido cazolas sels pegns a devan easser selà a filar.

Las streias da Rania.

Alla Viamala vesevin ear strign. En Heinzaberger e vegnia ena notg tra la Viamala, per ir ainta Donath tier paraints. Cul vean ainta «Rania», scha vezel sei all' aria sur la veia enzatge, ca sa mova. «Mo tgi sa, tge quegl pudess easser?» gil el tier sasez, sainza temer enzatge. El va anavant, a quegl sa lascha giau alla chinetta. «Wer da,» clomel, a va vei. «Wender hei?» ripundigl cun vusch gita a fegna. Igl era duas streias. Ad el va ena schnavur tras a tras, ad el curra, ca'l sa nuta sco, trochen ainta Donath. La veanel agn stiva sblich sco la mort a sa strusch bagliafar.

La streia da Carsti.

En giuven da Mathon veva ena spusa gio Casti. La permavera, ena sera, avanc' entschever ad arar, val giau, per ir a tarmagl tier la matta. La mamma dalla spusa era gnida sesur, ch'el arass l'oter gi se «Palîs». Nand ainda zulér odel, ca la viglia gi encunter la feglia? «Daman earel igl teas spus orase Palis. Jau sa fetsch d'ena mir a vont orasei agl sultg. Scha vint da tschappar sei a maglear gl' ampren fav, ch'el fiera giauadaint, scha degl betga dar sei gnanc egn.» Cugl giuven oda quegl, turnal el anorasei, sainz' ir ain

stiva. L'oter gi, cul eara, «richtig» ela la mir agl sultg. El vean da mazzar la mir. Anc que gi venigl orase da Casti las novas, ch'igl segi là bara.

La streia da Pazen.

En' otra streia viveva orase Patzen. Mintga sera, cuagl vegneva stgir, stuevla calar cu la lavur a vegneva tut an en anguscha. Ella termeva, ca 'la vegness megna tard segi plaz da radunanza.

La streia da Lohn.

Umens da Lohn vevan via, cur els naven sut la vischnanca giau, per ir a fiera, ena dunna cunaschainta. Or davains Thusan entopin els la madema dunna, ca vean anaint. Quei duev' er easser egna, ca saveva strign.

Duas vatgas an ena cadagna.

En pur ha cato en gi, cul e ia an' uegl, duas vatgas an ena cadagna. El ha pria a taglea en' ureglia a quella, ca sudeva betg' aint. Segl mument ela stada libra, a segn gl' esch steva ena dunna cunaschainta cun liea sei las ureglias.

La streia segl pegn.

Ena streia era sen en pegn a sunava culla geija: «Sco gl' e gniascha vagl!»

La streia alla rusna 'la clav.

Ena streia era alla rusna d'ena clav a scheva: «Grisch blau, grisch blau.»

La madretscha agl unfiern.

En pover putgant era rivo tochen agl unfiern. Qua eran blearas vanans cun stermentus fias sut. El stueva vurdar, ch'ils fias stizzassen betg. Orda marveglias val vei a olza sei gl' uvierchel d'ena vanan. Tge vezel ainlà? La si madretscha, ch'era schon morta dagi. La povretta stueva barsar alla calira e rujeva el, ch'el degi empro schar vegnir or ella. Mo el gi: «Na, na tei me ste anc empo, ti es stada tribla avunda.»

La streia da Vargistagn.

Avant blears onns vivevan ve Vargistagn en um ad ena dunna. Els vevan betg' unfants a gnevan perquei schliet paregna. En beal gi d'atun erin gio Prada a cargevan mêas (garnezia). Gl' e betg' ia

gi, ch' igl han entschiet a sabastgear starmentus. Cunenea vala la dunna davenda la lavur ad or agl gold. An en mument venigl ain digl gold ena tarmenta gulp, aint ad agl êr encunter gl' um, saglia vei allas tgombas a mord' ansemel ellas sgarschlevlameng. Igl poveret sa nuta sa dustar a sto schar fugir la gulp. El fita da car-gear, sainza ca la dunna vean d'enturn. Allura val ansei a marena. Lisei tgattel la si dunna, ca ha schon luiea la marena. Els baglia-fan gnanc en pled. Mo cur els sean davo la mesa, l'egn visavi l'oter, vezel igl um; ca la si dunna ha lana cotschna ais daints. «Aha, ussa seia, noca sun l'andervei cun te,» tratgel tier sazez. El veva aint caltschols cotschens.

La streia da Farden.

Ena dunna da Farden era en gi ved' igl tesser. Igl nava famos. — Qua passa ena femna cunaschainta se per veia a veza tissand ella. «Vagl bagn?» dumondla la femna. «Stupent,» surveanla per risposta. «Mosch,» gila l'otra a va anavant. Mo sco saschmarvegla la nossa tissunza, cugl tesser vut cunenea betg' ir ple. «Aha,» gila tier saseza, prend' ena guila ad entschev' a furar la tela quei ca la po. Igl va betga gi, scha veanla la femna, ch'era passada ain dad esch stiva a gi: «Mo tge fas qua?» «Mo gl'vut betg ir ple allura stoa furar, forza ch'igl gida.» «Me tgala cun quei, igl va ussa schon puspè,» rispundla tschela a va giauador. La nossa tissunza sametta puspè, a propi, igl va.

L'otra era eba ena streia.

La streia sco tgaval.

Se Lohn er' ena streia, ca saveva safar da tgaval. Ella gneva lura da far gnir igl seas famegl sen que tgaval tuttanotg. Quels da Lohn vevan schon dagi betga safido dalla femna, tgappan ena notg igl tgaval ad enfearan el. L'oter gi vutla la femna nuta lavar. Igl famegl va sei a varda, tge ch'igl manchi, scha vezel la patruna agl litg cun sei fiers da tgaval sels pes a sels mans.

Il barlot da Funtanas.

Gio Funtanas, sut Mathon, hani ena notg via, ch'igl barlott tar-geva ena femna pils tgavels oragio pigl Munt, perquei ch'ella era vegnida megna tard.

Igl spirt agn Salvez.

Agn Salvez, davains Mathon, vesevin ple davigl adigna en um da notg, ca nava enturn a clamava: «Naua deia metter?» — Igl dueva easser egn, ca nava enturn suainter la mort, perquei ch'el veva rucagea en team. — Ena notg ch'el cloma puspe, rispunda egn, ca passa: «No' ca ti has pria.» Suainter da quegl ha nign ni via ni udia ple que spirt.

Igl spirt da Dargrans.

Sur Donath duevin avant blears onns ear ver da notg egn, ca nava d'en pro or ad aint, perquei ch'el veva rucagea en team.

Agì Bual da Mathon vesevin anqualgea da notg egn culs pes an en cuzér, mo el savevi perquei tuttegna ir dabot avunda a tamentar la gliat.

Il tirann da Farden.

Igl tirann da Farden hani davigl via ple ch'enea. En mat, ca nava a tarmagl, ha via el sper Farden, ch'el vev aint en tarment caput.

Er deni ver via ora Pazen, ca gl'e ena notg gnia egn sen en tga-val schimmel giau ad alla veia ad aintase da Roffnetta, vei a Farden ad ainta segl «Bot git». Forza ca gl'era igl tyrann.

La streia da Magun.

Se Magun (aclas da Donath) hani blears via ena femna cun sei en tgapi melan, ca nava enturn, a perfin segl gi (dagis).

La Foppa da Donath.

Alla Foppa da Donath era da notg ear betga spass. Là duevan ir enturn femnas an alv ad ear giats ners.

Il Pessan.

Igl mender lia da strign eral igl «Pessan» davains Ziran. Qua hani schon blears via da tutta sorts, probavel ear perquei ca la furtga era betga daliensch.

Schon blears ch'en is tard agn notg cun tgavals per igl stradun, han strusch radetg anavant el, a perfin stuvia turnar hani enaparts.

a.

Egn dad Andeer nav' ain dil Pessan da notg cun ena piertga, ch'el veva cumpro sela fier a Thusan. Aintantgea il Pessan hal stu-

via schar fugir la piertga giau an en da ques nuegls sut veia. Cul e ia giau, tgattel duas piertgas enstagl me egna. El schnima enzatge a prend'a va cun tuttas duas a tgea. L'oter gi cul va a nuegl, e me ena piertga ple agl zon.

b.

En um, ca passa da notg tard igl Pessan (quei e schon sto avant blear onns) veza cunenea dus umens, ca van a pér cun el. El va an-avant a varda puspe, scha vezel tschentg. Ena schnavur va ad el tras a tras. Cul varda puspe enturn, vezel dudesch dels, ca van cun el. El e rivo inta Pignia, sainza saver sco, cupetgia, sblich sco la mort aindad' esch e vean malsan dalla tema.

c.

Ena giuvna dad' Andeer veva stuvia gnir ena sera ora Ziran a drizzar or enzatge. Cul'ha samess sen veia d'ir an aint, erigl schon notg. Aintase la Furtga vezla sut la veia en terment um cun en caput ad en zilinder, ca va a per cun ella. Ella tema a cura anavaos a Ziran. La fala vegnir en um cun ella. Cugl passan que lia gil' ella: «Varda giolà, noca'l e.» Igl cumpagnun veza ear que um ner, mo gi: «Ach tge, quegl e nut, me via anavant.» Els passan nunmulastos.

Se Suransuns.

Se «Suransuns», quell' acla sur Rania, gnevin avant onns, gl' e betga schi gi, er nuta da mantaner pervaseders. Igl strign dueva easser liber agn que lia an maniera extraordinaria. La sera, culs famegls samettevan a durmir, navigl liber. Bold udevin schlamand, bold brigland a bold gnevigl fiers crappa encunter la tigia ad a nuegl. Ear hani via spirts tut en alv. Blears famegls han fatg tras me ena notg agn quell' acla. Ussa egl miglier.

Se Dros.

Sen Dros sur d'Andeer dev' ear easser strign. Blearasgea entschavla la biestga da mesanotg a briglir. Cugl famegl nava a vurdar, era tut quiet, ad el catava nut.

Il Cloet da Lohn.

Il Cloet da Lohn scheva: «Igl strign e oziglgli schi fegn, ca se mez betga, scha sunt en striun ner betg.»

La vivra dil Bogn.

Gio gl'Bogn, tranter Andeer a Ziran vezin ozilgi tres tgeas, duas

novas ad ena fetg viglia. Sela paré dalla viglia era avant malagea sei ena vivra (drac). Cugl vevan biagea quella tgea, vevin cato cun da tgavar il fundamaint ena vivra, en sgarschevel limari, mazzo ella a malagea lur ella sela tgea. (Vivra = Viper.)

Bultgér.

Davigl era se Bultgêr, ils ple olts pros da culm da Mathon (2400 m), en tgamon. Quel udeva ad ena fameglia Durisch da Mathon. Gl' avust navin mintgonn sei a far fagn se Bultgêr. L'entiera fameglia veva plaz agl tgamon. La manadira mettevin an ena stalleta, ca era biageada vetier igl tgamon. Perfin las gaglegnas prendeven se Bultgêr. Da lez tains eran las spundas d'igl Runal anc pro da culm. Oz egl pastira, ad in veza anc me las veias viglias, ch'igl manavan giau igl fagn. Bultgêr e anc oz pro ga culm, mo darar enzatgi, ca seja là. Tgi sa quand gi ch'igl va, tochen gl' e alp?

Igl tgamon da Bultgêr e vegnia rut giau, la lena prida oragio Faschas a duvrada da biagear là igl tgamonet, ca stat anc oz.

Ena figlia digl Tieni Durisch turnava ena sera cugl targliun da Mathon se Bultgêr. Cunenea stattin ils bos eri a breglian. Ella olza igl tgea a veza en grand toc digl tschiel aviert. Quei ha duro en mument. Tge ca l'ha via plenavant, ha' la betga getg.

La zingra a Ziran.

Tra Ziran de avant onns easser passo ena zingra. Quella ha profetiso, ca Ziran vommi sut enea.

La streia da Lian.

Ena streia da Lian metteva sur igl paintg dils pizzocels a gneva, dantand ch'el luava, or segl Bot Git. Avanc ch' igl paintg ardeva, erla puspe anaint!

Ils scudaders da Pignia.

Tier en pur da Pignia vean en gi en um easter ad empear, sch'al vigli schar scuder el la si garnezia. «Pertge betg, scha ti fas enurden!» datel igl pur per risposta. Igl um easter va vei sela porta clavo a cloma ena massa numns cunaschaints. Subit vignin tuts ils clamos nanavant, van agn clavo ad entschevan a scuder la nunudida tgosa. Igl pover pur sa betga tge quei ha da muntar, sa tamainta a va se sur speier a sa penda.

Que um easter era sto quel cullas cornas, ca veva clamo ils seas.

Igl strign da Mulagn.

Egn da Lohn leva ear betga crer, ca las streias gnessan ensemel se Mulagn. Ena sera eni el ad ils seas cumpogns ear vegnis cuagl ruschieneni sellas streias a Mulagn. Igl noss cumpogn fa mentgir tut a va a tgea. «Quel lainsa schon far crer,» gini lura tschels l'egn tier l'oter. — Igl noss amitg veva la disa, d'ir gl' avust avant gis se culm a sa-jear. Ena daman e'l puspe avant gi sper igl Plan da Mulagn a seia, Cunenea odal aint agl plang sunand la geia. «Mo tge e quegl?» tragel. Ils tuns vignan ple a ple gits a ple a ple natier. «Quegl e las streias ca soltan!» datigl aint ad el an en mument. El fieria la folsch velà a cura cuagl cuzér segl tgil quei ch'el po igl culm oragiau, pearda la cut, mo va anavant tochen gio Lohn. «Ussa cres bagn, ch'igl detti streias,» gini dus umens cun duas geias, ca vignan nanavant agl Plan da Mulagn.

La misteriusa dunnetta a Casti.

Davigl era tier nus dapertut gl' usit, da star la sera tranter stgir a cler ad ear, tochen gl' era tgir, agn stiva a manar da tutta sorts discurs. Ear gnevin blearas seras ensemel giuvan a vigl ord' en per tgeas an en stiva empo granda. Qua saseva giau, tgi segl banc la pegna (ils tats a las tatas), tgi sella pegna, tgi enturn la mesa a tgi sper las faneastras. Enqual um sastandev' or sen en banc a fimava la pipa. Ils vigls culs tgavels grischs raquintavan istorcias, ils giuvens gizzavan las ureglias a tarvlavan cun devoziun las badojas a fablas humoristicas, sco ear las tgosas seriusas, ch'in saveva udir qua. A dantand tgitavla la glegna davogl Piz la Tschera na a las stelas, miriadas, rievàn giau sela nossa tgeara vallada. Ad la devoziun nava sur vallada, sur ils golds, sur ils funds, rivava agn vischnanca a saschentava sco en anghel ord las regiuns dalla pasch agn stiva no' ch'ils carstans pus-saven a sa tenevan culturealla. Géa, quegl er' anc da tains vigl. Savessan nus po er anc sear aintamiez quella gliat robusta mo onesta a tarlar, sco els raquintan lur istorcias! — Oz e que usit ia giau, ad a nus stad me ple da tarlar, sco nos vigls dad' ussa raquintan dad el, a schas lagn far honur a nos vigls, scrivainsa sei lur getgas, per spindrar ellas digl ir a pearder. Spranza, cas gneien anc da salvar blearas!

Ella sera saseva antagio Casti ear ena famiglia tranter stgir a cler agn stiva. Qua zappagescha enzatge se per stgeala a vean na encunter gl' esch stiva. Gl' esch vean aviert; ad ena dunnetta viglia,

setga compara sburblatand. Ella vean aint agn stiva, gnanc vard' en-turn, salida nign, tir' or ils calzers, sco sch'ella fuss datgea a va ainta-sensum la pegna sburblatand adign' anavant. La glietetta sa betga, tge crer, varda plagn marveglias sela dunnetta a seas manövers, mo antali nunpussevel, tge 'la gi, ner tge lungatg ca'l ha. La viglietta stad sela pegna sainza sa cumbergear per enzatgi ner enzatge. La gliet va a cloma en vaschegn. Quel vean, mo capescha ear betga la tgosa. En oter vean clamo, quel sa anc mains, en tearz riva ad aschei' anavant troca tut quels blers vaschegns da Casti en agn stiva. — La viglietta e sela pegna a sburblotta. — Els vardan sela misteriusa femnetta, terlan bagn segl sburblatem, emprovan d'entalir, mo adumbattem. Nign vut easser quel da plidintar la viglietta. Ena tschearta tema tign' anavos mintgegn. Tranter ils presaints e da quels ca san franzos, talian, tudestg, perfin russisch a ungarés, mo igl lungatg da la dunnetta sani nigns. Enaparts vignan perfin nanavant cun cudeschs ad enquiaran là sclarimaint sur la tgosa fatala. Tut gida nut. — La viglietta stat sela pegna a sburblotta, la gliet stat agn stiva a fa calenders tochen la daman. Cugl entschev' a far gis, veanla la viglietta giodla pegna sburblatand, tir' aint ils calzers sburblatnd a va giaudor sburblatand. En pér curaschus van suainter. Cun quei ch'igl veva do ena brischetta da notg, sani ir suainter fastez pas per pas. Ils fastezs magnan ainta-seda Sala ad encunter la val da Sutsessa. — La viglietta vevin pears ord igl îl. — Sen en bot fri daliensch den tschaingel tgalin ils fastezs cunenea. Giau alla val erla la misteriusa eastrà betg' ida, an en' otra directiun ear betg. Scha'l era forz' ida sei all' aria? — Via ha nign ple ella.

Sculars dalla scola nera.

1.

En scular dalla scola nera, ch'e passo tra Schons, de ver getg, cur el ha via, ch'enzatgi ha tratg suainter en crap ad en glimari: «Per-tgè targes suainter crapp' ad als glimaris, igl dat tranter vus gliat, ch'in stuess trer suainter ple tgiensch crappa ca als glimaris.

2.

En calgér da Pazen gneva eneada ainda «Crusch», dafor Ziran, cun en scular dalla scola nera. Quel mussa vei sela Muntogna a gi agli calgér: «Scha la gliat da Schons savess, tge ch'igl fuss alla teara davenda Pazanangs toca segl Vizan, tgavassin suainter. A vus dunti

dentand igl cunsegl, da prender la Nadal notg tranter las 11 a las 12 vaschealla ad ir or noc' igl ual da Pazanangs. La schas gnir aint alla vaschealla ava, tocca as manageas, ch'igl segi vunda. Gir stges dentand nut oter ca: Uss' egl avunda.» Igl calger va a tgea, mo ha betga la curascha da far sco gl' scular dalla scola nera ha cunseglea.

Ussa ste qua!

Egn ca nava a tarmagl a vess bugent marido la matta, saveva betga sco dumandar. Mo basta, el va agn stiva, palenda la tgapeala veda ena guta a gi: «Ussa ste qua, cur ca vont, ta prendi.» La matta remarchescha: «Mo jau ta vi nut.» Igl giuven: «Mo jau ear betga te, jau ve me getg agli tgapeala.»

Quella ca veseva schliet.

Ena matta veseva schliet. Ella vess tutteguna bugient marido egn a leva betga schar gnir sesur el, scogl stess cun ella. La sera Daniev dev' el gnir a far bienman tier ella. Avanc' el vean, mett'l ena guila gio bass, mo varda pulit noca'l e. — Igl giuven vean. Mamma a feglia retshevan el fetg curtasevlamaing. Sela mesa spetgin las pettas, las uetgas, ena burretta paing ad en terment gutter rasoli. Schon avanca sametter davo la mesa sa bassa la giuvna, prend' enzatge seda bass a gi: «Mamma, qua e ena guila.» — Ellas vevan ear en giat, ca saglieva veiase per la mesa. Igl giat veva tgapo egn a steva pardert. Mo, o veh! La giuvna varda sela burra, tratga, ch'igl segi igl giat a tira ena pluntanada sen ella, ca la saglia sut la mesa. — Ach Dieus, ascheia vagl, c'un veza schliet.

Igl atsch lana.

En giuven veva duas agl tgea a saveva betga, quala prender. Als ses dubis val tier si mamma a dumonda leza per cunsegl. La mamma prend' en atsch fil, scumpegl' el pulit, dat el agli fegl a gi: «Va tier las tis muronzas cun que atsch, a quella ca ha la pazientga da scumpaglear or el enurden, prenda tei sainza quito.» Igl giuven va tier l'emprema a dat igl atsch. Ella emprova da far la lavur, mo pearda dalunga la pazientga, vean enfisa a gi: Quei e nunpussevel.» El te quia a va cugl atsch tier l'otra. Leza samett' ear. Igl va vess, mo ella emprova ad emprova cun granda pazienza a vean da plajear sei igl atsch. Igl giuven prend' ella ad ha ena stupenta dunna.

Mort e mort!

Ils vigls da Mathon raquintavan:

Ad en calger emparavin enea, sch'el segi capavel, da vigliar en mort sulet. «Avunda, mo vus stuess schar luvrar me speras.» La sera mettin en viv agn stiva sella sutga da bara sut igl parglegnel alv. Igl calgér sametta da buna viglia ved' la si lavur. Ena peaza va quei tut stupent sainza disturbi. Mo cunenea laschel igl mort dar giau en bratsch gio digl banc. Igl calgér prend' igl seas martì, va vei a tira agli mort en per fridas gio pigl tgea. schand: «Mort e mort!» Igl mort era ussa mort, a nign ha stgia far anzatge cugl calgér.

Tuttas Duas!

En giuven, ca veva duas muronzas, savev' ear betga, quala prender. El empeara si mamma: «Savessi betga prenderuttas duas?» «Pernéada prend' egna, allura vezas scogl va,» rispundla leza. El marid' egna. Suainter en tains veanel tier si mamma: «Savessi betgane ver miez da l'otra.

La muschna sper Mathon.

Davains Mathon, sela muschna da Sut-tgea de easser en spazziet, segl qual la nev mena po star. En sumigliant spazziet de ear easser agn vischnanca sper en clavo. Ena viglia da Tschuppegna veva getg ad egn da Mathon, ch'ella encanuschi ear que post a dat ad el igl cunsegl da metter sela muschna da Sut tgea la notg da Nadal tranter las 11 a las 12 en tochet tela da zeda melen a sper igl clavo en parglegnel alv, lura vezel, tge ch'igl detti. — Que tal ha betga gia la curascha da far, egl, oters ear betg, a suainter hani emblido la tgosa.

La plievgia d'or.

Se Annarosa (Narossa) de eneada ver pluvia ôr (aur). — En pastur tgirava en beal gi da stad la si muntanera sen l'alp da Narossa. Vei suainter miezgi venigl cunenea davo il Vizan na nivels stgirs ad entscheva a tunar a tgiamagear a dalunga ear a plover. Mo mirac! Enstagl ava crodan giau ord dils nivels gross daguts d'ôr. Igl pastur stad a varda culla bucca avierta encunter tschiel a sto sa stupir surd la mirac. Sainza saver sco, prendel giau la tgapeala a lascha plover aint agn quella, tocca ella e plagna. Mo aintan quegl odel scalinand las stgellas dalla biestgia, oda brigliand quella, vard' enturn a veza, sco l'entiera muntanera curra gio per l'alp cullas cuvas adretg sei ad il

tgea alla bassa. El emblida gl'ôr, metta sei la tgapeala a curra suainter alla biestga. Cul turna, agl calò da plover, ad el tgatta er nigns fastezs dad' or ple. — Sch'el vess tenia la tgapeala a scho ir la biestgia, vessel gia tutt igl or, ch'era alla tgapeala.

Il barlott.

Igl barlott vesevin davigl fri savens agn Schons. Quegl dueva easser ena cumpagneia da striuns a streias, ca sa rimnavan pigl blear da notg agn lias solos saltavan a faschevan da tutta sorts tempas.

Egn da Pazen ha via eneada igl barlott ora Veiasmalas. — Ei era sto ora Tusan cugl seas tgaval a turno per da notg an aint. Cul riva aign davains Runtgaglia, no ch'in va giau a ve la Tarvartschegna, vezel sur la val vei en beal palantschia a sen quel il barlott, ca solta cun ena flotta music. El saglia gio d'igl tgar, va vei a sa posa sela latta digl stradun, per ver ple bagn, scogl vommi tier. El veza tranter ils saltunz blearas personas cunaschaintas, entscheva a sa tamentar, saglia segl tgar a far curren igl tgaval, quei ch'el po. El riva enzaco a tgea, vean agn stiva, sainza saver gir en pled. Ils seas tgavels eran gnis alvs. Sis eandas hal stuvia star agl litg.

Quegl là e betga schi gi, ca egn da Donath ha via igl barlott da beal cler gis se Magun. El era sen gl'esch tigia, ch'igl e passo speras giau, maschels a femnas. L'egn saglieva, l'oter fascheva isa-gritta, en tearz sturtscheva ils îls, insumma la cumpagneia digl giavel fascheva da tutta sorts tempas se per igl nos um. Mo el ha temia nut, a fatg ha nign enzatge ad el. Encunaschia hal tuttegna ils blears.

Da Tirolers.

Ils Tirolers duevan davigl easser tschipsis! — En pur da Ferrera era sela Cresta a sajeva. Igl leva betga taglear, el saveva gizar, sco'l leva. Al vess prest fiers velà la folsch dalla malaviglia. Qua passa en Tiroler. «Mo tge manchigl, ca ti fas ena da quellas tscheras?» dumondel igl pur. Lez: «Igl taglia betg, jau se gizar sco vi, sa 'gl giavel, tge 'gl manca.» «De na quella folsch a la ver, scha jau se gidar.» Igl pur dat vei la folsch. Tschel prenda igl guaffen, tira davos na en rom larasch a gezza cun quel la folsch. «Ussa varda, scha la taglia, mo betga gezza ple,» gil agli pur, dand anavos la folsch. Lez capescha quei betga scogl soda, mo entscheva a sajea. Igl taglia famos, flott.

Igl Tiroler va sis veias, ad il pur seja anavant cun en plascher. Main-sanguard sacumblidel a gezza la folsch, a fitô erigl cugl taglier bagn.

Il tochi.

Ena dunna veva mintga notg igl tochi a saveva entras quei mena durmir. Ella salamentava surd la fetg malempernevla tgosa encunter ena buna amitga. Leza gli scheva: «Prenda questa notg ena sigretta mulada bagn a la metta segl pez cugl tagliand engiau. La nossa dunna prenda la sera la sigretta agl litg a metta quella segl pez, mo cugl tagliand ansei. Ella sa durmainta a dorma fetg bagn. Mo la daman, culla sadeschda, schela la si amitga sen ella, morta, culla sigretta agl Brust. Da qua denvei mena sainta la dunna ple mai igl tochi.

NB. Gliat viglia, ca ha igl tochi, metta ancussa sela rusna dalla clav digl esch stiva en pulpier.

Las streias digl Plan d'Avulgias.

Igl Plan d'Avulgias é dafor Lohn. Gio sut e ena granda parè, ca va giau encunter igl Rhagn. Anc oz vezzin, ch'igl e enea rut giau en toc digl tschaingel. Sco quei e passo, raquint' igl seguaint. Sen en guis gi veva ena nozza da passar Rania. Las streias savevan quei. Ellas gnevan betga bagn culs nozzadurs ad encurevan me en occasiun da saver far enzatge digl mal als nozzadurs. Ellas han entschiet a purtar sei ava sed igl Rhagn, gi a notg. L'ava purtavin sei an satgs a sesevan sen gaglegnas. L'ava gneva fiersa tutta segl tschaingel, per lamgnear el. Sen que gi e la nozza passada. Strusch er 'la stada passada, scha el gnia giau igl grep. Per furtuna empo mengna tard, mengna tard entras quei, ca ena streia era gnida empo mengna tard cun l'ava.

La streia d'igl Plan da Crusch.

Ils mats da Lohn eran is ve Mathon a termagl. Enturn las 12 en els allura turnos envei. Or igl Plan da Crusch sper la fureala era fermada ena guolp. Egn leva taglear la corda, allura ha ella entschiet a trer brêgls. En oter ha getg da far liber la corda a schar ir ella, allura ha'la do dalla cua. Els han scho ir ella. Gl'aton e que mat, ca ha gia scho ir la gulp, ia gio Lian a fiera. Enturn Biasco h'al entupo ena dunnetta, ca e gnida na, salido el ad engraztgea ad el. Mo igl mat haveva mena via quella femna a encunascheva betg ella. La dunna ha

allura getg, ca ella vegi da d'engraztgear ad el per la veta, pertge ella era quella guolp lieada or igl Plan da Crusch, ca el haveva scho liber.

La guolp ainten Avers.

Eneada nava en catschadur per ir a tgatscha. A que catschadur va an en gold a vezza ena guolp nuada ved en pignol, ad el prenda gio la buis a leva sagittar la guolp, a la guolp sa platga gio bas a fa temporeias cullas tappas a mussa, ch'el de betg trer. Ad el sagitta betg a va vetier encunter la guolp a vut dasnuar. A la guolp dosta da schar dasnuar, ad el va cugl man agl satg a vean or cugl cunti, allura dat la dalla cua ad e leada, ad el va ve cugl cunti a taglia quella corda. La guolp savolva enturn a fa en anclegln ad ena ravarenztga agl catschadur a va.

Dalsez ons naven blears ve l'Italia culla biestga da vender, ad al catschadur va ear cun que ch'el veva da vender a riva aintagio a Bergamo. El passa sper ena granda tgea ve, ad ena femna ha aviert ena faneastra ad i cloma per num, ad el tgitta se a vezza qua ena femna. A la femna ha getg, tg'el de vagnir se qua tier ella, ad el gi tg'el stotgi dar uorden alla si biestga avant, allura vignal a vagnir. Ad el é gnia ain que cattier tier quella femna. La femna agl ha mes sella mesa da beber a da maglear ad i parvasia gio.

Allura ha la femna amparo, sch'el ancanuschi betg ella, ad el ha getg canun, mo ella ha getg ch'ella gli canuschi, ella se stada quella guolp, tg'era nuada veda que pignol. A sch'ella gnevi sagittada fuss 'la morta, a sch'el la dasnuava, schi vess'la anc stuia vagnir nuada ad ussa vegl taglia i liom, ad ussa se la deliberada, a, schi gi sco el stetti a qua de'l vurdar a gnir tier ella ella, detti la spesa.

Igl striun da Casti.

Igl Gioder sajeva ora Vals. Da miezgi ha la si dunna purto or marenda. Jau se allura betga sco, insumma durant la marenda han els entschiet a sabastgear. Planet leava igl Gioder sei e va or davor igl bot. Betga gi suainter vegn da là aint ena gulp an na a se per la dunna digl Gioder a stgarpa igl best cotschen an tant tocs, a va allura anor. Poc suainter gneva igl Gioder digl bot aint a vegn riand seper la si' dunna a ha fils cotschens als daints.

La streia da Casti.

En giuven da Mathon veva la spusa gio Casti. El nava savens a

tarmagl. Mintgea, cur ca el nava ansei, scheva la spusa, sen quella a quella sera setgel puspe vegnir. Mo sen ena tschearta sera vess ella mai getg da vegnir. Igl giuven ha tartgea, ch'igl savess easser enzatge betg enurden, e gia giau ear sun quella sera. La tgea era tut serrada sei, barcuns a faneastras, tut serro, mo an stiva od' el bagliafand. La si spusa scheva gest alla mamma: «Daman earal i meas spus liorasei, a scha jau savess far ch'igl carschess nut agn que êr, scha fasschessi.» «Quei sas tei bagn far,» scheva la mamma. «Daman samidas tei an ena mir a vas orasei. Cur ca el fier' or gl'emprem pugn sem, scha emprovas da survegnir gl' empren gran, ca dat sella teara.» Cui ca igl spus ha gia udia quei, e'l ia. La daman ha'l aro que êr, mo avant ca semnar, ha el mess en crap sensum igl satg, a gest ainten quei, ca el va agl satg, per fierer or gl'emprem pugn, vezz' el la mir, ad enstagl fierer or igl gran, fier' el igl crap a sturnescha la mir. Poc suainter e gnia la nova seda Casti, ca la si spusa segi morta.

En um, ca va agn sien a taglear giau en lenn.

Quels da Lohn navan enea gio las Plancas a taglear lenna. Ora-sum en tschainghel era en lenn setg. En um leva ir vei a taglear giau el, mo tschels han cunsagliaea, da schar star el, perquei ch'igl era mengnia privlus. Els en allura turnos anaint, mo da notg e tal um lavo, ha pria la sir, e ia or a tagliaea giau igl lenn tut agn sien ad e pèr sadasto, cur ch'el e sto turno ad ha gia do aint la sir agl tschep.

Igl tgaval schimmel.

Quels da Patzen eran per ir gio Donath a tarmagl. Cur ch'i navan giau sut Patzen, scha hani via en um sen en tgaval schimmel. Els en is suainter ad el, a cunenea er' el vei da l'otra vart sen il bot Cresta. Els en allura is gio Donath a tarmagl a cur ch'i en turnos, scha era en um sen las furealas ad els stgevan betga passar. Que tgaval schimmel gneva via savens.

Ti schmaladida zappa.

Igl era en giuven da Lohn, a da giuvenet er' el ia agn Tearatudestga. Suainter en per onns el turno a scheva, ch'el savess betga ple rumantsch. Enea er' el cun seas bab an en êr ad arrava, allura hal via ena zappa ad 'ha emparo: «Wie sagt man diesem Dinge da?» Igl bab ha getg nut. Igl figl e, cun curren gio per gl'êr gartagea cun en pe sen ena zappa, ainten quei saglia il moni sai agl tgea, a el gi: «Ti schmaladida zappa.»

Co in fascheva star davent las streias.

Ena femna nava mintga sera gio nuegl ad arder calzers vigls per far star davent las streias.

Ils bos streias.

Ena mamma nava culla feglia gio nuegl. Il famegl era agl purseppen zuppò. El saveva, ca la mamma da quella mata fuss ena srteia. La mamma ha strischea culs mans sur igl dies or agls bos a ha getg: «Daman maglin betg.» La feglia ha allura emparo: «Co egl da far, ch'i maglian puspe.» «Agl e da strischear encunter i pel,» halla getg la mamma. Igl famegl é gnia or digl purseppen, cur ca tschellas eran davent ad ha strischea encunter i pel, ad ils bos eran betga ple streias a han magliea l'otr' gi, sco schi fuss davanto nut.

Igl strign gio'gl trutg.

Egn gneva a tgavagl sed igl trutg, natiral da notg. El ha via ch'igl gneva en tschut encunter el. El ha pria igl tschut cun el segl tgaval ad e ia anavant. Cur ch'el era ia en toc, scha gil igl tschut: «Schi lientsch, sco tei has purto me, porti jau ear te.» Que um ha tgappò ena granda tema a ha fiers giau i tschut ad e ia a tut puder, e gnia a tgea ch'el suava. A strusch ha'l gia sarò gl'esch tgea, scha'gl pitgea.

Igl mosel segl Piz Vizan.

Segl Piz Vizan egl anc en crap, ca de easser sto en mosel d'ena roda da mulegn, ca e gnia selà tras igl diluvi. (Natiral era quei avant en lenn. Cugl tains egl gnia a crap.)

Quels da Clugen vignan.

Casti a Clugen era avant en vaschinadi. Els vevan radunanzas ses Plans. Quels da Clugen gnevan adigna megna tard. Dentand durmevan quels da Casti a schevan: «Me stet anc empo, quels da Clugen vignan bagn.» A perquai gini anc oz, cur ch'in ha sien: «Quels da Clugen vignan.»

Igl Calandari.

Igl Calandari e en lai sen l'alp Annarosa, sei tranter la pizza Cugl vean por' ora gini, c'al bregli, ch'in odi liensch liensch entuorn. Da que lai vean raquinto ch'en mat, en pasturet veva sadurmento sella riva digl lai. Cur ch'el e sadasto, scha vevin las undas tratg aint el, ad el ha stuia najear.

Gl'on della muria granda.

Agl onn della muria gnevan quels, cà murevan sella muntogna, manos gio Ziran a sataros. Da Mathon giau gnevin manos cun en bov sen ena schliasa. Enea era egn ear ia cun ena tgiargia morts gio da Mathon. Cun dad ir, hal piars egn, a cur ch'els gnevan ansei era quel se Grosch a fimava la pippa.

La dunscheala digl casti Surseglias.

A que era ena dunscheala, ch'in vezzeva savens, cur ch'in passava. En giuven da Seglias ha emparo ella, sch'in gness betga da la spindrar, ca la durvass betga gnir ussa suainter la mort aqua. Allora ha ella getg: Bain glez vagnessin, scha egn vagness la sera a tantas e tantas uras a sasess qua sen en seassel sainza ruschanar en pled entocca la daman, scha fuss ella spindrada. Allora ha que giuven sadaclaro, ca el vigli schon vegnir. El e ia la sera da quellas uras sei noca tschella veva cumando, agl casti, ad el ha crido enturn en seassel en ring cun ena crida a getg, ca sur que ring aint vigni nign. Ad enturn measa notg ha'l udia spluntanar a far canera. A na encunter que ring en gnits da tuttas qualitats da thiers, ad el e sto tutta notg, tocc' el a managea, ch'igl fetschi cler da gis, allora hal udia la vusch digl seas cumpar, ca passava sei a parver, ca ha clamo: «Sche cumpar, veans ussa?» Ad el ha anc udia, ca'gl ha scalino la brainta sè dias. Allora gi el, sainza sapartartgear «ea». Allora hai do ena sclarinada agl costi a la dunscheala e vegnida nanavant tut stgavalada a ha getg, ch'igl ninzegi nut, ussa se'la pearsa, ad agl era puspe stgira notg.

L'alp devastada.

Là, noc' igl glatscher da Fianell s'extend' oz, degl enea easser sto en alp fetg fritgevla, sco l'alp Annarosa. Las vatgas devan fetg blear latg, ascheia ch'i vevan avunda da mulscher suainter man. Perquei e l'earva gnida smaladida, a sen quei l'alp devastada, ad oz e'la cuvertada digl glatscher da Fianell.

La Val di Lei.

La val di Lei de avant ear easser stada an possess dallas soras Anna a Rosa. Ils talianers vessan gia bugent ella. Els pretendevan, ch'ella fuss lur. Agl è gnia tier prozess. Qua ha en talianer mess teara or d'Italia als seas calzers ad angiro, ch'el stetti sen teara taliana, ad ascheia han ils talianers survagnia l'alp di Lei.

Igl Pader da Bolsarungas (sur Ferrera).

Se Bolsarungas steva en pader. El veva ena fantscheala. Quella ha gia en infant. El ha pria gl'unfant a purto giau a fiers el giod'la punt las tgeas. Suainter vasevin digna i pader, ca sapusava ved ena tschetga ad udeva cridand gl' unfant.

La sala agl gold.

Egn nava ena daman avant ca far gis segl Lavanzuc. Cunenea odel enturn el suandand a givland, ad el veza dallas varts oltas faneastras a grandas cazzolas. El sacatava an ena sala a pér sei sut ils pros da Lavanzuc e'l gnia or or da quella sala.

Igl tgaval fier.

I gneva via egn sen en tgaval fier cugl tgea sut bratsch, a quel passava mintga notg tal a tal lia. Ain que lia egl sto gnia biagea ena tgea, mo quel digl tgaval fier saglieva sur la tgea or.

Quel cugl schierl.

Mintgatant gnevi via egn, ca nava cun en schierl sei an ena tigia. Gl' esch da quella tigia e sto gnia mido, mo el nava sei tuttegna toccan vetier gl'esch a turnava.

Igl tgaval se Dros.

Se Dros er' egn ain furma da tgaval, anzumma ena olma, ca veva nign pos suainter la si mort. Ils paders han cungiuro el. Els han pria ena buttiglia, ad igl tgaval curreva adigna vei e na, planet el saglia cun en grand plunt vei alla buttegla, allura hani stupo la buttegla.

La cuva bargalida.

En delinquent gneva suainter la si mort via sco en giat cun cuva bargalida. El gneva via davains la Punt Crap. Enea passava egn,

cun ena manadira a vaseva gest, ch'igl giat della cuva bargalida gneva suainter. El leva metter or veia, mo el era gnia megna tard, ad il giat e saglia sur el alla manadira or ad ia anavant.

Pertge e la notg qua.

Egn ha antupo en untgir ora gio la cuva. Gl'untgir ha amparo el, sch'el setgi, pertge ca la notg seji fatga. Tschel ha getg: «Per me a per te a par tgi ca la dovra.» Gl'untgir gi: «Migler has fatg da gir a scheia, sch'ti vesti getg per ruarsar, scha navi mal a man cun te.

Las filieras da Bagnusch.

Se Bagnusch eri duas filieras, ca filavan adigna, ad enea ear la dumengia. Cur ch'i eran la dumengia vedi filar, ha la stuppa tgappo fia, a tut e ia sei an flomma.

Igl cot digls tujs.

Ora sei ancunter ils tufs egl passo en um, gest ch'en cot veva raso or tocs d'or a daner sco sen en parglegnel. Cur ch'i cot ha via tschel, ha'l sgaro vei ancunter i um en miglatget. Agl um ha santia, ca quei segi per el. El prenda mo cun prender stendel or i man anc par prender da ple, da quei ch'era betga sia. Sen quei saglia igl cot vei a gli tgeava or ils îls.

Igl scazzi agl iert digl pader.

Egn arrava gio'gl iert digl pader. Igl arrader ha gia tgappo aint alla manetscha d'en parlet cun aint en scazzi, ad ils bos pudevan betga trer. Il pur ha getg: «Ussa na a nundadia.» Ad ils bos han pudia trer. Sch'el vess getg: «Na cugl giavel,» scha fussel gnia or i parlet cun aint i scazzi.

L'avagna d'or agl Crun da Punteglia.

Or i Crun da Punteglia de mintga tschient onns najear or d'ena fessaglia dalla parè ena avagna d'or, tgi naja gio ad agl Ragn. Egn se enea passo gest ca la gneva da là giau. El saveva betga no metter ner schar ir aint quella avagna d'or. Qua hal tratg or en stifel a scho ir ainlà.

Egn ca taglia lenna ve Bruis.

La nadal notg gneva a digna udia egn, ca tagliava lenna ve Bruis (visavi a Ferrera).

Gl' untgir da Bunschieras.

La nadal notg gneva digna udia egn, ca taglieva lenna ve Bunschieras ainta giau Tgeaticun. La gnevi ple tess. El samida an ena cula d'or a sacluzza da là giau, per rivar giau ple dabot.

Igl vadi digl malatsch.

A Farrera hani gia mazzo en vadi, ca veva i malatsch. En calun era tut ner. Agl e gnia decis dad arder que calun. I han mess el an ena pegna a saro sei ella di tut. Ain stiva era gnia ansemmel fri blear gliat, per spitgear giau, tge ch'i dess. Cunenea al saviert gl' esch, ad en tarment tgea ha vurdo aint cun ils da fia. Tut era ain granda tema. Igl tgea ha saro gl'esch ad e ia. Ma agl è betg ia gi, scha e! gnia anc enea cus seas ils da fia a culla cua giau a sut aint. Ad ascheia per la tearza gea. La tearz' ea el ia, a cu'l è betga turno ple eniis or ad arviert la pegna. Suianter e ena dunna gnida agl' litg a stada strubtgeada per si veta.

La zearp cun cresta.

Avant passavi blear tirolers tras la val Ferrera, a quels savevan da tutta sorts artifizis. Quels da Ferrera vevan getg ad egn da quels, ch'el dess cungirar las zearps. El ha emparo, schi segi ear tranter da quellas cun cresta. Els han getg, ch'els vejen mena via. Per cungirar vevel fatg en grand fia. Allora saglievin las zearps vei ad ain que fia. Cunenea hal via, tgi gnev egna cun cresta, ad el ha getg: «Cu me egl fito.» Aint quei saglia la zearp vei a tras el ad agl fia, a tuts dus en stos fitos.

La zearp alva.

Enea gnevan dus lavuraints or d'Avers. Els han an en plan samess giau a pusso. Egn veva mess la siir lada segl dies sut i tschopp a samess an vainter. Qua ela gnida la zearp alva. Ella ha saulzo agl lâr a saglida giau per saglir tragl dies a gartegia gest sella siir lada. La siir sa fenda, ad ella vean spatatschada.

Igl tganet da Starlera.

Agl era en um sulet se Starlera cun en tganet. Na ancunter sera hal i tganet entschiet a sgarparegear a far canera, toccan tschel i ha scho ir or da faneastra. Igl tganet e ia ancunter gl'um, ca era per gnir aint a mazzar tschel. Tschel è allura ia or tigia ad hà clamo vei agl

umet, schel segi en galantum, dejel dar pled. Que um ha betga do plei, allura hal scho ir i tgan cun el. Al ha stuia ir adigna anavos ed adigna anavos toccan en toc davent da la tigia. A cur tschel é sto gnia tgappo, enea hal cunfesso, ca tanta tema sco da que tganet vegel anc gia da nign.

Igl giuven curaschus sen Starlera.

En giuven da Starlera nava gio d'Andeer a turnava da cler glegna. Or noca la punt da S. Martin, naua la veia vean suraint, e'l sto eri a vurdo giau encunter i Rhagn ad ha via là las streias, ca saltavan. El prenda sei en crap a fiera giau a tucca egna allas costas, ch'ella dat en sgiarp. Allura el ia anavant toccan sen Starlera. La hal antschiet a far tschagna. El ha mess aint paintg alla padeala, ad i paintg ha antschiet a sbrinzlar nunudia. El ha smino, ch'i paintg savess easser striano, ad ha getg: A glez questa sera mi gnis anc betga mestras ad ha mess aint oter paintg a fatg tschagnia a tschano ad è allura ia a litg. Planet hal udia sut la fanestra: Sch'ti has la curascha da gnir or a vurdar or da faneastra, scha vean i ple grand toc da tè betg easser ple grand ch'en ris. El ha anc gia la curascha dad ir or a vurdar tragl veder, mo la faneastra hal betga stgia earver.

Igl giat segl esch nuegl.

Enea era egn ch'era famegl, a cul mulscheva gneva adigna en giat segl esch nuegl, regularmeng mintga sera. A quei è curdo sei agl famegl, ca anzatge stotgigl bunameng easser. Ena sera hal pria ena sigretta sut i tschopp. Cul ha gia muls e'l gnia da manivel digl giat a do egna culla sigretta a taglia giau ena tappa. Allura el ia sen tgea cugl fatg. A la patruna, ch'era schiglio adigna là, era quella sera nagliur d'enturn. El ha emparo i patrun, noca la patruna segi. Mo lezza segi segl litg a vegi giau en man, hal getg i patrun. Sen quei hal getg i famegl d'i pajear or ad e ia.

La sanadat.

La sanadat era ena pintga pintga dunnetta, ca passava d'ena vischnanca ain l'otra. La steva adigna tigls madems sur notg a veva ain pintg satgets speztgias da vender. Mo quella gliat veva grand respect dad ella, pertge ella sburblattava adigna anavant. Cur ch'ella e

ida, ha'la gia scho davos en giat. La gianira fascheva tarmagls cun el. I mettevan el an ena tgolscha ner sut en vaschi. La sera, cur ch'i tat nava gio nuegl, scha èl cuneneada gnia an ena nunudida anguscha a suainter e carpo giau tut la biestga toccan sen ena vatga. Cur quella dunna è allura gnida l'otr' ea, hani fatg anguerz, ca suainter ca ella segi stada qua, vegin gia granda disfurtuna. Mo la dunnetta ha getg, ch'ella vegi via tut, tge ch'i vegian fatg cugl giat, mo ussa vignin puspe a ver furtuna, ad i è ear sto la verdat.

Igl mascun.

En um salamantava, ca la si dunna segi adigna sco morta agl litg a ca el odi da notg ena tschearta bisada, sco d'en mascun. En oter ha getg ad el, ch'el degi me stupar sei tut las rusnas ain spejer ad ear la rusna la clav. El ha fatg quei, a la daman stada morta agl litg.

Praulas

Hans Narr.

Igl Hans narr era en nunudia schleat carstgan ca engulava ear, noc' e saveva à ca veva ear anc aint oters fears digl giavel agl tgea. Cur ca si mamma è morta, hal pria ella a mess giau a miez la veia sen ena sutga, a i farirell sper ella a do i gugliogn aintaman, tut sco sch'ella filas. Ella filava schiglio adigna giau avant tgea sella veia, ad ils davos onns udevla a vezzeva schliet. El e allura ia sei sen faneastra, per vurdar, scha enzatgi gness. Plansia egl vegnia egn cun en tgar fagn, a quel ha via, ca la viglia era là amiez la veia a filava ad ha clamo, ca la degi fugir ord veia. La povra viglia udeva aber nut a saveva betga fugir, a cur ch'el e rivo ple datier cugl tgar fagn a 'la leva betg ir davent, hal do egn cun en fest ch'ella e dada giod' la sutga. Cur ch'igl fegl ha via quei, el curria giau ad or tgea cun ramurs e faranturs sper que um a getg, ch'el vegi mazzo la si mamma ad è curia a tgisar el tier la dertgira. Igl pur ha allura fatg visitar la viglia, ad i han cato or, ch'ella era morta avant, ch'igl pur era gnia tier ella, a la gliat e gnida sesur ch'igl era sto me ena tempa digl Hans narr, a tut ha tartgea ch'i vegen uss' avunda digl Hans narr ad han sapartartgea, ch'igl miglier segi, da metter el an en satg ad ir or dafor la vischnauncha ad igl fierer agl lai. Sen tal a tal gi hanipria el e mess an en satg ad il satg sen

en tgar a tuts ils umens en is cun el or, per il fierer agl lai. Mo sen veia eni gnis tier en' ustreia. I han cato per bien dad ir aint a beber anc en glas vegn. Igl Hans nar hani natiral scho orgi segl tgar sulet. Cur ca tschels eran all' ustreia, sch'egl passo en purtgêr cun en muvel ports sper l'ustreia vei. Cur ch'el e sto sper i tgar, scha hal udia, ca egn clamava: «A jau vi betg a pos betg a fetsch betg.» Cur ch'i purtger ha satgiert, ca quella vusch gneva or digl satg segl tgar, sch'al getg: «Tge vol betg a pos betg a fas betg?» Agl Hans narr ha respundia: «A jeu vi betg a pos betg a fetsch betg igl president dalla vischnaunca, sas i mi lessan far president.» Cur chi purtgêr ha udia quei, hal getg: «Mo scha tei vol betga far i president vischnanica, jeu i vi schon far.» «Mo allura stos gnir ain que satg a schar gnir or me,» hal getg i Hans narr. «Ea gea, jeu sund schon cuntaint,» hal getg tschel, ad el ha arviert i satg a scho gnir or i Hans narr ad e ia aint sez. Igl Hans ha pria ils ports ad e ia ora sei sur i lai agl gold. Tschels en allura gnis or dalla ustreia, pria ils tgar ad is anavant or a fiers giau i satg ai lai, ad is allura tgea.

Suainter en per gis el i Hans narr gnia cus ports aint a seper vischnanica. «Tschuî» qui a «tschuî» là, ascheia ca la gliad e gnida or tgea, a cur chi han via gnand igl Hans narr seper veia cun en beal muvel ports, scha eni tut surstos a savevan betga tge crer, a cur chi han emparo el, sco ch'el segi puspe qua, sch'al getg, ch'el segi sto agl lai a cur ch'el segi gnia giau vegl via beal pros ed ers e baltestgas muvels, vatgas a ports e da tuttas sorts oter glimaris. El vegl tartgea da prender parenea en muvel ports a gnir ansei. Cur ca tschels han udia quei, eni gnis scuis segl Hans narr. Tut ca scueva ad el quel baltestgas ports. Cur ca Hans ha via quei, hal getg, ch'els dessan ear ir or a giau agl lai per enzatge, quei cunveani, a cur chi han amparo, sco chi vegen da far, per survagnir tge chi vigilian, hal getg: «Me na or tigl lai a matte vei en essa allura val gl'emprem vei igl president a cur ch'el saglia giau a vean gest ain l'ava a vezza enzatge, degel dar en bregl per segn, a sen quei den tuts saglir suainter. Ils umens da que vaschinadi han fatg quei, ch'i Hans narr veva getg. Els en is or, a gl'emprem el ia vei igl president sen l'essa, a cur ch'el cun seas butatschun e saglia giau agn l'ava, ha quei do en nunudia plunt. Tschels han tartgea, quei segi l'enzenna ad en saglis tuts suainter. Ascheia el i Hans narr sto anavos sulet cullas femnas degl entier vaschinadi.

Ils dus frars.

Dus frars, en pardert ad en tup, navan a tgirar las tgoras. Igl tup va a far marenda a fa ena detga tagliarada pizzochels. Cun da turnar hal d'ir sur la punt, ca las tgoras passan. Quell' ha rusnas, ca las tgoras van giau culs pes. «Cun quei lainsa schon far ena fegn,» tratgel, prend' a stoppa las rusnas culs pizzochels. Cul riva tier igl frar sainza marenda, el lez vilo a gi: «Te seia betga schar ir ple a far marenda, daman vonti jau.» L'oter gi val a fa ena stupenta pult. Cul riva sela pastira, tgattel igl frar tut sulet. «Mo nau' has las tgoras?» clomel. «Varda velà, noca gl'en,» gil igl frar a mussa sen ena palè. Tschel varda vei a vez' anc me la cuvas dallas tgoras, gl' oter era schon fundò. El fier' alla gretta la pult ear vei ad alla palè, clamand: «Moscha possal igl giavel prender tut.»

Dudesch onns alla scola cantonala.

Gl'era egn, *ch'era sto dudesch onns alla scola cantonala*, allur' eral pardert avund' ad e gnia a tgea. Allura egl gnia fiera, ad el e ia a fiera. Si mamma ha getg, ch'el degi cumprar guilas. El e ia ad ha cumpro guilas. Cun da turnar antopel ena bala strom a fetga las guilas agl strom. — *El era sto dudesch onns alla scola cantonala.* — Cul riva a tgea, empearla la mamma, no' ch'el vegi las guilas. El gi naua. «Mo ti es en scort giuven, ti stuevas fitgear ellas alla tgapeala.» El: «Sch'ussa, l'otrea seia, co far.» El va d'otrea, cumpra ena furtga a fetg' ella alla tgapeala. Cul vean a tgea, e'la la tgapeala tut ruinada. La mamma dat digl tgea a gi: «Savevas betga metter an en fest a purtar se dias?» «Mosch' ussa l'otrea seia, tge far.» — El era sto ect.

L'otrea el ia a cumpro en piertg. Allur' hal mess en fest ainpigl tgil a purto se dias. Cul e gnia a tgea, eral igl piertg carpo. «Mo, savevas betga metter ena suja an en pe a far ir a vant?» gila la mamma.»

El: «L'otrea seia sco far.» — El era sto ect.

Allur' el ia a cumpro ena vanang cun pès a mess la suja an en pe. Mo la vanan nava betg' avant, el ha stuvia trer suainter ad e rivo me cugl pé a tgea. La mamma: «Ussa te seia betga schar ir ple a fiera, ussa vi' ir jau, a tei sas star qua a tener tgea.»

Cull' e stada davent, el ia giau a sto cugl dias encunter la tgea per tener la tgea. — El era sto ect.

Allur' egl passo enzatgi ad ha amparo, tge ch'el fetschi qua. El: «Mo mi mamm' e id' a fiera ad ha cumando, ca degi tener tgea.»

Igl passant: «Mo quegl e betga tania tgea, tei stos ir sei a cular paintg a beber vign.»

El va sei a metta sur igl paintg. Allura hal sapertertgia, d'ir giau a beber vign, va giau a beva. Là venigl andamaint, ch'igl paintg savessi ir sur or. El curra sen tgadafia, emblida aber alla furtegna da serrar la spegna. Cul vean agn tgadafia, el igl paintg ia sur or. El sapertratga ved igl butschegn a curra dabot gion tschaler. Tut igl vegn e ia or; El prenda dabot en per satgs fregna a fiera or segl vign. Tge truglem!

El era sto dudesch onns alla scola cantonala.

Il Buchhalter (contabilist).

Igl er' eneada mort en «Buchhalter». En scort giuven oda quegl a sa betga capir, ch'in stotgi murir, per tener en cudesch. El ha saptertertgea, ch'el viglia ir agn quella piazza, va a vean pria sei. L'oter gi fal igl patrun sear el sen ena sutga, mett' ad el en cudasch se dias a sea anc giau sez sesur. Igl poverett ha greav a siua sc' in prer. Da miezgi gil agl patrun: «Na quei fetgi jau betg, jau vi schon crer, ch'in stotgi murir, da far quella lavur.»

Il giat a la mir.

Igl giat a la mir vevan fatg ena punt da strom sur en ava vei. Cugl giat e ia suravei, ela ruta la punt, a il giat e do giau agn l'ava. La mir ha ris, ch'igl tgil e schluppo. Ell' e ida tigl calgér ad ha getg:

Calger, mi cuntsch' igl tgil!

Calger: Jau sto ver zedlas.

La mir va tigl piertg: Piertg, mi de zedlas, igl calger mi cuntsch' igl tgil!

Piertg: Jau sto ver fregna.

La mir va tigl muliner: Muliner, mi de fregna da dar agli piertg, igl piertg mi dat zedlas da dar agli calger, igl calger mi cuntsch' igl tgil.

Muliner: Jau sto ver gran.

La mir va tigl êr: Êr, mi de gran, da dar agli muliner etc.

Êr: Jau sto ver grascha.

Vatga: Jau sto ver fagn.

La mir va tigl pro: Pro, mi de fagn, ect.

Pro: Jau sto ver plievgia.

La mir clom' alla plievgia: Plievgia, mi de ava, ect.

Ena dunna schev' en' ea ad' en otra: «Schassti betga metter aint en toc tgarn alla ti suppa, jau vi allura persuainter schar metter aint ils teas nudels agl meas paintg, cur ca liu el.» L'otr' e stada cuntainta.

Ena dunna culava paintg. En vaschegn vean tier ella ad dumonda: «Stgessi betga metter aint agl teas paintg dus pans, jau ve pan starmentus ferm?» «Bagn, bagn,» gila la dunna, a tschel vean cugl pan.

La glegna.

Alla glegna de easser en um cun en sarlut da mulscher. Quel era sto enea en beal a frestg sagnun sen en' alp. Ena sera, ch'igl era fetg ruch, e gnida ena dunna viglia tut bletscha a miez schielta tier el ad a rujea, ch'el degi schar star sur notg ella. Mo igl giuven vev' en cor fred ad ha catscho davent ella. La dunnetta e ida, mo ha anc clamo anavos: «Damenca ca ti es aschi crudevel, des ir agl ple fred lia a star là cugl sarlut aintaman an perpetnadad.» Sco la femna ha getg, egl ia. Igl giuven e gnia bandischo sela glegna a stat anc oz là cugl seas sarlut aintaman.

Igl fols S. Pieder.

Avant blears onns viveva sen en casti or vart ena vieua fetg reha. Schon da fri gi eral mort igl ses um, ad ella steva agl ses casti me cun ena fantschealla. Ell' era ena sointga a prusa femna a nava fetg savens or agn vischnanca ad urar agn baselgia. En gi tgatta ella segl ses banc ena breav adressada ad ella. Agn quella stat scret, ca S. Pieder vigni tala a tala sera segl casti tier ella a discurer digl seas um. La femna ha en grand plascher giorda quegl, turn' anavos a raquinta alla fantschealla la novitad. La fantschealla terla, safida betga dalla tgosa, mo te quia. Ella ha en spus ch'e landjeger a dat part a quel, ca S. Pieder degi vegnir tala a tala sera tier la patruna. El degi vurdar ad easser là quella sera. Se la sera fixada ha la fantschealla da preparar ena splendida tschagna, spir tratgas delicatas. Igl spus e ear segl post. La signura ha tratg aint igl miglier vastgia a spetgia alla sala sen

S. Pieder. Lez vean verameng dalunga, en terment um cun ena barba grischa ad enturn tschunc ena massa clavs. La fantschealla ha da purtar sei las tratgas. S. Pieder maglia sco en biestg a raquinta sei tgosas alla signura. Leza cre tut sco zucher. Avanca schar purtar aint la davosa tratga, gil igl landjeger alla sia spusa: «Quell' eada vonti jau aint, jau sto ear ver que cherli!» El va aint. S. Pieder surstat empo, vesand igl landjeger. Mo lez salida el curtasevlameng a gli gi: «Scogl para essas vus igl S. Pieder, mo vus stoves mussar a mei las vossas scartiras.» S. Pieder rispunda: «Egn, ca ven gio da tschiel, dovra nignas scartiras.» Igl landjeger: «Quei va a mei tier nut, danunder ch'egn vean, jau sto ver las scartiras, schiglio vus fermi.» Agn que mument vean la fantschealla sen gl' esch a gi: «Giau avant la porta e enzatgi, ca ha pitgea a less gnir aint, jau ve aber betg arviert.» Sen quei fal igl landjeger curtas a leja S. Pieder. Lura prendel ena siir a va giau avant la porta. Qua odel tgavand ordafora. El stat quiet a spetgia se las tgosas, ca vignan. Dalunga sancorschel, ch'igl vean rut tras ena rusna tragl mir, a tra quella vean or en tgea d'en um. Igl landjeger prenda dabot la siir a taglia giau igl tgea agl um. Lura firel el aint igl tgierp alla curt digl casti. Segl mument vean en oter aint da la rusna; ear quel e pears ad ascheia en tearz ad en quart. Tschels ordafora sancorschan, ch'igl va betga tut tier reclì ainlà a van davent. Igl landjeger fa guardia toca gis sper la rusna. Lura val tier S. Pieder a magna or lez agn vischnanca avant la dertgira. La ha S. Pieder stuvia gir, tgi ch'el segi. — El era igl capo d'ena banda da morders, ca levan murdrager la signura a rubar or igl casti. — La signura ha do agli landjeger a la si spusa blear daner per engraziamaint. Els han lura savia maridar ad en stos fetg ventirevels.

Igl geier ad igl calgér.

Igl er' eneada en geier ad en calgér, dus pover schanis, mo fetg buns amitgs. Igl geier gudagneva poc cun sunar ad ha sapartartgea, ch'el vigli ir ple liensch davent ad encurir la furtuna. El ha pria cumnea digl seas camerad ad e ia. En gi, ch'igl era caliras, hal samess sut en pumer per pussar. Qua vezel gnand ord d'en culm visavi 24 umens. Quels vignen giau alla vallada ad en dalunga orda la vasida ad el. «Mo tgi sa, scha jau nass sei a vurdar, tge quegl e agn que culm,» gil tiers sasez. El prenda a va sei a riva aint an ena tarmenta tana. Qua vezel massas daners, tgosas custevlas ad ear vivanda a

bavranda. El prenda tant daners, scol po purtar, a turna anavos. An ena vischnanca empo ple liensch biêgel sei ena beala tgea a fa ustreia. La si geia palendel agn stiva veda la parê. El era ussa en um reh a basgneva betga ir a sunar ple.

Igl ses cumpogn vigl, igl calgér, e dalunga ear gnia sesur, ch'el segi vegnia rech cunenea ad ha gia merveglias, sco quei segi ear ia tier. El fier a igl marti ad il lest velà: «Quei emporta betg da gnir tort qua sela sutga, damena ch'in sa far la ventira sen en man ple leav.» El prenda la veia sut ils pes a va tier igl geier. Lez salida el fetg curtasevlameng a mussa ad el la beala tgea da sensum tocca giodapes. Ear raquintel agli seas vigl amitg, sco el segi vegnia tier quella ricchezza, mo el degi tener quei dascus. Igl calgér empurmetta que natiral fermameng, mo ei vut ear ir sei alla tana a catar la sia ventira. Gl'ustier scunsegia quei ad el, perquei ch'ils morders vegien probabel santgiert, ch'igl segi gnia pria daners. Adumbattem, igl calgér vut sur tut la figns ir. «Scha dumbra peia «bagn», ch'igl segi 24 dels, cugl vignen ord la tana, a sch'igl e ple pocs, scha per l'amurdadia betga va sei, ner ch'igl va mal cun te.» Igl calgér va or sut igl pumer a spetgia la fortuna. Enzacuras vignin ils umens tschisei or dil culm. El dumbra cun furia, mo vean tant altero, ch'el sa igl davos betga, sch'el vegi 24 ner 22. Mo turnar vutel betg, l'engurdienscha per daners e megnia granda, ad el va sei ad alla tana. Strusch el aint, scha saglian ord en cantun dus sgarschevels morders, tgappan el a gin cun terribla vusch: «Aha, ussa vains' igl schelm, igl lader!» Igl nos pover calgér a pears igl pled dalla tema a sa ena peaza gnanc samuentar, do enzacuras balbeteschel trembland: «Na, na betga jau ve pria ils daners, quel a quel e sto.» Ils morders savevan schon tut, vevan aber tartgea, ch'igl ustier gness sez anc enea, a ch'els setgien allura far vendetta.

Igl calgér hani mazo sainza misericordia. Cur tschels en turnos, hani lura fatg igl plan, sco anganar gl'ustier a far vendetta a lez. Basta, els en dalunga stos paregna.

Ena sera fri bold vean tigl ustier en fetg nobel signur, vut star sur notg a raquinta, ch'el vommi enturn a vender vign, igl seas famegl cun ena tgargia butschegns vigni dalung' ad easser qua. Igl ustier era aber en mal giavel ad ha saschmino, ca quei segi betga tut enurden ad ha scho visar als purs a mastrignérs dalla vischnanca, ch'igl degien segl mument gnir tier el a mintgegn degi prender cun el en guaffen. Ils umens vignian dalunga culs guaffens se dias. Igl um easter sa

schmarveglieria ad empear a gl'ustier, tgea quei vegi da muntar. «Mo quei e ils nos schurnaliers, ca vignian a tschagna.» Igl signur sa quietescha. Dantant riva avant la tgea en viturin easter cun ena granda tgargia tarment butschegns. Agn que moment datel gl'ustier ad als umens ena anzena. Quels saglian vei a fermen igl signur agl viturin. Lura earvin l'en butschegn suainter l'oter a tgattan agn perfinadegn en morder. Els ferman tuts a datten allura sura els alla dertgira. — Antras la si malizia erel gl'ustier gnia da sasalvar, mo igl pover calgér veva stuia pearder la si veta.

Igl pardicant cuagl cuzér.

Davigl eran ils nos pardicants anc betga aschi sabis sco ozilgi; mo els vevan era betga tantas scolas, sco quels dad uss, schiglio Els naven me en per mains tier en pardicant vigl capavel, per emprender empo da liger a scrire a magari empo lategn. Mo per quei faschevin tuttegn stupents priedis, gnevan nador cun plets, ca devan giavu sco marteals sels cors dils pover putgiants. (La gliat nava da lez tains er anc a priedi.) A betga me far priedi savevin, els faschevan ear sez igl pur, sajevan, raschlaven a manaven fagn da stad, a stivevan bagn ear enqual priedi culla folsch aintaman. A sch'els s'ambliavan enqualgea empo, sch'e quei da perdunar, in sa piglver betga far duas lavurs an-eneas. Ascheia vevel ear que pover schani sa cumblido, ca nava cuagl cuzér se dias sela canzla. Sto degl easser egn da Mathon, a sarà probavel ear la verdat.

Sco gl'e gnia raquinto a mei, sajevel eba ena sonda sera avant l'uraziun ora la Prada, sainza sapartertger ved quella. Matem ch'el veva agl tgea igl priedi da l'oter gi. Insumma, cunenea odel tutgand igl sens d'uraziun, fiera la folsch velà a curra all' anguscha cuagl cuzér segl tgil aint a sela canzla. Pudess cumprender, sco quei ha fatg «tarling, tarlac» ainda baselgia a sela canzla, sco la gliat sgnuflava a scogl pover schani e sto mal, cul e vagnia tier sasez.

La mort nera.

Agn Schons duevan easser antras la «pesta» mortas or bunameng tut las vischnancas. Igl raquintan anc vei a na dalla mort nera.

1.

Se Mathon erla ear la pesta. Quels da Mathon stuevan manar ils

morts gio Ziran a satarar els là. Igl caluster da Mathon de easser ia enea gio gl' Plan Curtgegn a ver clamo giau a quel da Ziran:

«Tgeava lung a tgeava lô,
Gl'e mort nov cugl meas quino!»

2.

Quels da Lohn manaven ear gio Ziran ils morts. En gi erin er is cun ena tgargia. Sut la vischnanca vevin pears egn, cun d'ir gio d'en riaven. Els tgattan betg' adagur egl a van anavant. Cugl turnan, vezin igl um pears sasand giau segl rieven a fimand la pipa!

3.

Quels da Clugen (Clugin) navan da lez tains ear cun suma. Ena daman cugl vutan ir, manca en cumpogn. Els van a clamar el. La dunna vean sela faneastra a gi, ch'igl seas um stetti betga bagn. — Els van. — La sera, cur ch'els turnan, el igl cumpogn schon sataro.

4.

A Lohn dela la pesta easser stada fitg terribla. Igl mureva giau gliat, ch'igl era ena sgrischur. Da que tains vivevan a Lohn dus frars ad ena sora culla schlatta Clopath. Cur la pesta e vegnida, en' ils dus frars fugis ora Valoja (aclas da Lohn). La sora e stada agn vischnanca. Mintgagi purtavla segl olt da Sumapunt, no' ch'in va oragio Valoja, damaglear als frars. Els vegnevan lura aintasei a predevan egl. Quegl e ia en tains. En gi ela nuta vegnida la sora. Ils frars en turnos a Valoja. Igl savund ad igl tearz gi veanl' ear betg. Qua sentemin ils frars a gin l'egn a l'oter: «Mo tgi sa, scha la sora e forza morta? Nus lagn ir giau agn vischnanca, vomigl scogl' vut.» Els van giau a tgattan la sora morta agn tgea. La vischnanca era tut mort' or. — Ils dus frars en dentant mitschgeas, han samarido a radetg seipuspe la vischnanca da Lohn. Anc oz han ils blears da Lohn la schlatta Clopath. Quei de easser ena tgosà vera.

Egn dils frars e ear mort, a l'oter era sulet ple a Lohn. El ha radetg sei la vischnanca da nievmeng.

Vischnancas ca existan betga ple.

1.

La vischnanca da Donath era da vigl davains gl' ual, da Bargias, als pros numnos oz «Clis Scarsuir». Avant pocs onns deni anc ver via en gatter là cun da far veia. En um leva prender sei igl gatter ad

ir aintagiau alla rusna sut quel, mo ils oters han betga do tier quegl. La rusna e gnida cuvertada. Suainter da quella ha nign fatg ple enzatge, per catar fastezs dalla vischnanca viglia.

Dil tains, ca Donath era orlà, prentendevin quels da Ziran la vischnanca per els a levan betga schar ella alla Muntogna. Igl ha do en prozess. Quels da Donath han allura, per betga ir tier Ziran, banduno la vischnanca a biagea sei ena nova plenaint, noca 'la stat anc oz.

Or igl Clis Scarsuir degl ear dar strign. In odi là fender lenna, sch'in passi a las dudesch da notg.

2.

La vischnanca da Reschen (Reischen) era davigl ordavor gl' ual, ca curra speras giau. In vez' anc oz la miraglia dallas tgeas viglias sela riva dretga dall' ava. Probabel, ca la vischnanca viglia e mort' or digl tains dalla mort nera.

3.

Sen l'alp Annarosa, sur Danis sper la veia viglia vezin ruegnas da tigas. In numna quellas ruegnas «casaretschs». Avant 100—150 onns era selà l'alp da tgoras a gneva cascho là cun latg tgora. Oters pretendan, ca la veia dils Romans passavi là a quellas ruegnas date-schan ord a lez tains.

4.

A Mandalan, en lia tranter Pazen a Farden era davigl en mulegn. Da quel ha anc satania tschen oz igl verset:

Mulegn da Mandalan,
Cul ha ava, sch'hal betga gran.

5.

Alla val tranter Mathon a Vargistagn sut la veia er' avant ca. 50 onns ear anc en mulegn. Cun quei ch'ils êrs en is anavos, hani calo da moler. Enturn ils 1870 hani vendia ils biêtgs ad en Eugster, igl qual ha pria la lenna a tratg ella gio per l'ava tochen gio Valtschiel. Ve Scarvens hal allura biagea cun quella lenna ena tgea. Igl davos possesur digl mulegn e sto Adam Item.

6.

Ferrera veva ple davigl ear en mulegn. Anc oz gini alla part dalla vischnanca, no' ch'igl mulegn e sto, «ils Mulegns». Avanca gl'han en-

tschiet cullas minas a Ferrera semnavin la ear garnezia. Suainter el igl clima gnia ple ruch, per quegl ch' igl han taglea or blear gold. Ussa semnin nign gran ple.

NB. Davains Cresta d'Avers gini ear ch'igl segi sto en mulegn.

Ruegnas da casteals a stgazis

1.

La ruegna digl casti da Fardün e tut surcarschida cun zespat a ttaglias. Ella formescha en tarment bot dalla furma den tgeghel, igl «Bot git». Là, alla ruegna de easser en stgazi. Ple ch'egn ha schon tgavo da notg agn que bot, tartgand da gnir giau segl stgazi.

Egn da Ziran sasiemgna ena notg, ch'el vegi cato igl stgazi da Fardün. El va a raquinta igl siemi ad en amitg. Els sa laschan giau, dad ir ena notg a tgavar or igl stgazi. En vaschegn vean sesur quei. Ils dus tgeavastgazis van ena notg ad entschevan a tgvar. Igl va betga gi, ch'igl vean davogl' bot nasei en tarment um cun aint en caput ad en cudesch sut bratsch. Ils nos curaschus umens san betga earvar la bucca dalla tema, laschan star la lavur a fuin, quei chi pon. — Igl um cugl cudesch era lur bun vaschegn cun ena êssa sut bratsch.

2.

Alla ruegna da Balenburtg (Bärenburg) e ear en stgazi zupo an en begl. En buc vigl a bargalia stat segl begl a pertgira igl stgazi.

Se Surmir vevin ear udia da que stgazi. En per giuvens vessan gia cuveda dad ir giau pigl stgazi. Mo igl era gnia getg ad els den prear, ch'els stotgien ir giau a turnar an ena notg. — Els prendan satgs a samettan ena sera sen viedi. Sainza gnir mulestos, rivin a Balenburtg tier igl begl, vesan betg igl buc a prenden mintgegn ses satg plagn daners. Immediat turnan els sur Andeer-Ziran a sei se las aclas da Ziran, numnadas Sameast. Cun quei ch'igl eran fetg stanchels, eni samess giau per pussar. Sainza sapartertgear sadurmaintin, ils satgs cun daners sco plimatschs, sut il tgea. Mo disfortuna! Cur els sadeschdan, egl cler gis, ad ils satgs cun daners en davent. «O fussian empo is anvant,» clomen els tut desperos.

3.

Agl casti sur Reschen e ear en stgazi, ch'ena giuvna an alv pertgira.

4.

Ena caplutta viglia e a Pazen, mo sa oz betga servir ple tier survetsch divin.

5.

Ainta Sutsessa, ena val davains Casti, vevin dus luvraints cato ena avagna d'or. Els vevan schon lueja tier da cular igl or sut en tschaingel sur igl mulegn da Donath, cugl Landrichter e vagnia sesur la tgosa. El ha scumando ad els, da tgavar anavant, sainza dar part naua a co agli cumegn. Ils dus luvraints han sen quei cuverto l'avagna e mena ple getg ad enzatgi, no ca ella segi.

6.

Sut ena muschna a Mathon de ear easser in stgazi. Agn que lia, no' ch'igl stgazi e sutaint, mena stat nev. Blears da Mathon han observo quegl. En um vigl gi: Sch'in va la notg da Nadal allas dudesch agn que lia a tgeava, tschattin igl stgazi.

Butatsch cun îls.

Agn Schons drovin quella expressiun per en buab empo sfarfatg. Igl raquintan ear istorgias digl butatsch cun îls:

1.

En um da Mathon e vegnia ena notg nada Lohn. Cur el vean agi Rung, cluza cunenea enzatge gross, malpirvo gio digl bot alla veia, gest avant el. Igl va allura anavant giau ad agl gold. Igl um ha temia stermentus a gi betga stgia passar ple quella veia da notg. El carteva ferm, ch'igl segi sto igl butatsch cun îls.

Oters gin, ch' igl segi sto dus tres maschels a femnas ca vevan satgappo.

2.

Unfants, ca tgiravan agl «Pessen» davains Ziran la biestga han ear via da cler beal gi cluzand orda las tgaglias giau agl stradun enzatge radund. — La gliat manageva, ca gl'eri ear igl butatsch cun îls.

Umens fermes.

1.

Ve Vargistagn viveva da tains vigls en um fermezias, Michel da schlatta. El era mester. Dus terment quaders, ch'en anc oz an ena tiglia sellas aclas, del ver purto sulet orase digl gold.

En' otreia luvravel tier en pur ve d'en clavo nov. Da que tains vevin ils mesters igl dretg da prender entand lenna (stealas) cun els a tgea da miezgi. Igl pur, tier igl qual Michel luvrava, gi ad el en gi da miezgi: «Oz sas prender quei ca ti pos purtar.» Michel dat aint la siir agl lenn la spada, ch'era gest taglea or, ad olz' el cun en man. Igl pur surstat a gi: «Mo quei e ampo blear, que lenn seia betga schar prender, jau ve nigns oters tier que diever.» Michel ri a rispunda: «Tei has getg, ca possi prender quei ca possi purtar, mo per quellea via schar.» El e lura ia sainz' igl lenn.

2.

Sen l'alp gl'Oberst sur Mathon er' ena en sagnun fermezas dalla Tumgliasca. En per purs eran perveia d'ena tgosetta malcuntaints cun el a van sen l'alp. Igl sagnun schmina, tge ch'igl vigilian, cur ch'els rivan agn tigia. El va agn tschalêr a turna cun duas sanans latg, agn mintga man egna, sco quei fuss nut, schand ad als purs: «Les beber latg?» Culs purs vezan quegl, peardin la curascha a turnan engiau, sainza gir enzatge agl sagnun.

3.

En um ferm vivev' avant onns ear a Casti. (Wieland vev' el num.) El nav' en gi ora Tusan. Dafor l'amprema punt antopel umens da Donath, ca vignan cun lenna. Egn veva en tarment bloc, a cargea quel cugl tgea grias anavos. «Tge, tge fas qua, da cargea cugl tgea grias anavos?» dumond' el. «O, 'l era megna greav, a jau ve betga pudia volver el anavant.» «Spetga, quegl e prest fatg» gi Wieland, daschleia igl bloc, dat aint la siir a miez a volv' el cun en man sco da far nut. Lura leiel puspe igl bloc a va. Cul e ia en toc turnal a cloma: «Spetga, ti savesti pearder la siir, jau vi anc dar aint ella ple bagn.» Igl pur spetga, Wieland vean na a dat aint la siir tochen se tier gl'il. «Vurdà, cas pudeias trer or ella, cu's essas a tgea,» gil anc cun buca riainta, avanc ir. — Igl nos pur va, riva a Donath, mo radi nunpussevel or la siir. El clom' an' agid vaschegns, adumbattem, la siir stat agl lenn — El sto prender a rasgear or ella.

Que um era vegnia tochen sen passa 80 onns. El veva en biêdi da 20 onns, ear en ferm cherli. (Gieri Hosang, mort 1910.) En gi sa-

sevel avant la tgea a Donath sen en tschep da lenna. (El era marido gio Donath.) Igl seas biêdi era speras. Igl vigl gi agl giuven: «Via na a tir' igl croc cu' me, tei es en giuven ferm.» Igl tat mett' igl man segl schanugl, porsch' igl det agl giuven a lascha trer quel, tant scol vut. Quei ninzegia nut, igl giuven gnanc muainta igl det da seas tat. Ple tard e Gieri Hosang ear vegnia en um fermezas. El pudeva tener ena vatga, sch'el tgappava an ena tgomb' ad ella.

4.

A Vargistagn viveva digl tains dils Franzos en giuven bagn carschia a stermentus ferm, Hans Beeli. El e mort ca. 1850 an ena vigliadegna da pass' 80 onns.

En gi eral ia gio Suttessa per far starnem. El sdrapa en tarment ponn pissung a port' el se per la senda tessaglias a malsira (Sut stgenlas) sei als pros. Cul fierà là giau igl ponn, per pussar, stat igl ô Riedi da Vargistagn davo el a gi: «Has gia greav, Hans?» «Ea avunda.» «Scheia, ussa via erer, ca ti ses ferm, ti has ear anc purto me.» «Ti deschmaladia Schelm, vol ca ta sturneschi, marét fussti!» gi Hans vilo. Mo el era tant en prus, ca l'ha fatg nut agli Riedi. Quel veva gia sapalendo davos ved' igl pon a sa scho purtar sei. Se Vargistagn hani paso igl pon pissung, ad el pasava 18 réps, ca. 300 funds (1 rep = 16 funds). Ena istorgia propi vera.

5.

En frar digl Hs. Beeli, Gion Beeli, nava da seat onns gio Ziran per ena curtana sal (8 funds), vegneva se Prada sut Vargistagn, no'ca si mamma luvrava, fiereva igl satg velà a tatava si mamma sen pes. Ascheia targieven nossas mammas viglias sei umens ferms!

6.

Ve Lohn vevin dus geniturs en feagl da 20 onns. Els vevan anc scho luvrar nut el a schevan ad el «igl buab». En gi d'atun gini ad el: «Oz sas ear gnir a gidar culla meas.» Els van giau sut Lohn a tgargien ena tgargia meas. Cun quei ch'igl êr era fri tess, stuevin tener la tgargia tochen alla veia. Igl buab gi: «Oz vi jau tener.» El va vei sut la tgargia a cupetg' ella ansei, schi prest sco'gl bab entscheva a schar trer ils bos.

Cardientschas blauas.

1. Sch'in engutta ils corns d'en biestg sur gl'esch nuvegl, vignin ils glimaris betga malsans.

2. Ple davigl cartevin, ch'ils glimaris malsans segian strianos aigl e vegnia avant, ch'igl han ars thiers vivs.

3. Digl botsch stoni betga metter hardefels, schiglio venigl aint vearms.

4. Tunder las nursas la permavera dalla glegn' engiau, per ca la lana creschi pletost engiau. Quei e miglier per da stad se d'alp.

5. Scha las nursas fan la permavera fetg bletsch cun da tunder, datigl ena stad bletscha, sch'igl fan poc bletsch, ena setga.

6. Ena platta sen ena pegna stoni metter dalla glegn' engiau, schiglio s'olzla.

7. Tetgs dad essas stoni far dalla glegn' engiau, schiglio vignin or las gutas.

8. Luar paing stoni dalla glegn' engiau, schiglio val tgiensch suror.

9. Dalla glegn' engiau stoni betga taglear giau ils tgavels, schin ha rollas, schiglio creschin quellas betga ple.

Tgi ch'ha rollas, de taglear giau ils tgavels digl liun.

10. Digl botsch a dalla dunschealla deni betga mazzar glimaris, schiglio stat la la tgarn loma a val or igl spec.

11. Sch'igl e beall' ora, cur ena giuvna fa laschiva, el igl seas muronz fidevel, sch'igl plova, malfidevel.

12. Cugl plova igl gi da nozzas, scha datigl blearas larmas alla letg.

Sch'igl sbischa igl di da nozzas, datigl blear roba.

Sch'igl dat la bischa, veanigl ansemel roba, sch'igl dat igl favugn zufligl davent ella.

13. Sch'en unfant pintg ha ena bealla rosa segl tgea, el pardert (intelligent). Sch'el ha en frunt olt, ear.

Sch'en unfant dorma segl batem, ha quei da muntar bien.

La tgegna deni betga metter agl cler. In metteva ear anc en fazzalet sella fatscha, perveia dils îls.

Sch'in dita la tgegna vida,, fagl mal igl vainter agl unfant.

In de betga star davo la tgegna, schiglio veanel igl infant da vurdar guiertsch.

In stotgi betga schar gnir ils tgavels gio pigl frunt, sciglio vean igl infant ear da vurdar guiertsch.

Per far crescher prest ils daints, mettin aint curals (enturn culiez).

Cur infants pigns rin agn sien, stonin betga vurdar egl.

Igl infant crescha, cul dorma.

En infant sanin disar gest sco in vut.

En infant giuven stonin betga (tener) schar megna gi sellas tgombas, schiglio vignin tortas.

14. Scha ti sasiemgnas, ca ti tiras or daints, scha mora en paraint.

Sch'in oda pitgand alla paré, scha mora en paraint.

Ils vigls da Mathon schevan:

Sch'in veza gnand en malsan na da santieri guareschel, sch'el va an vei, morel.

Scha egn veza sasez la notg d'onnn vigl, morel agn que onnn.

Egn da Clugén veva tutgea la sera d'onnn vigl ad era turnò sblich sco la mort gio digl clutgér, mo leva betga gir, tge ch'igl fuss davento. La gliat manageva, ch'el vess via sasez. — El e mort que onnn.

Ena giuvna da Pignia veva tratg or ils plats dalla flur S. Gion (Wucherblume) ad era vegnia or, ch'ella muress. La stad va 'la se culm a vean giau cun ena bala fagn. Ella cupetga la tgargia, vean sutaint a sto murir.

Alla flur S. Gion schevin:

Flura, flura da S. Gion,

Gi sch'jau mor uonn!

Lura targevin or ils plats schand:

ea, na, ea na...

Sch'igl gnev or ea, murevin, na, vivevin.

Scha egn ch'e agn tearras eastras mora, survignin ils seas a tgea en' ansena. «Ena famiglia gio Donath veva en feagl all' America. Ena sera eni ils seas a Donath agn stiva ad odan nand egn se per stgeala speier. Els han sainz' oter tartgea, ch'igl segi igl lur feagl all' America. Els van or a seper stgeala, mo vezan nign. Quindesch gis suainter survign las novas, ch'igl feagl segi mort quella sera da quellas uras.

Cugl utschi tot tganta, mora enzatgi.

Cur enzatgi mora, vani tier igl uvalêr a gi la nova als aviels.
(Ziran, Donath.)

Cu'n ha ena bar' agn tgea, deni betg' earvar las fanastras.

Cugl mora dus agn curt tains an ena fameglia, mora dalung'
anc egn.

15. Tgi ca tema megna igl mal da dar vei (epilepsia), tgapa
giau el.

16. Cur en unfant pearda gl' εμπrem daint, gini da vigl annà:

Fia, fia
Jau tgi dunt en daints dad ies
A tei mi de en daint d'atschal,
Ca mena fetschi mal.

17. Sut en l'arasch denin betga star, toch' igl tuna a tgamegia.

18. Sch'in sataglia cun lenn da côts, val or igl sang. (côts =
Alpenrosen.)

19. Cugl gneva betga paintg (rumpeva betga) cartevin, ch'igl
fuss aint strign. Igl mattevan aint aneals d'or (d'ureglias), allura
duevigl rumper.

20. Cugl latg vut betg s'encuglear, prenden ils sagnuns en cotgel,
foran aint igl cunti agn quel a tignen el aintgiau agl latg.

21. Davigl cartevin, ch'igl dess gliat, ca savess far gnir malsan
glimaris. Er duevin parlêrs a zingers puder far digl mal alla gliat.

— — —

«Ve Vargistagn vevin ils geniturs scho anavos la lur buoba
agn vischnanca ad eran is segl funds. Dentand ch'els eran segl
funds, vean en easter agn vischnanca. Culs gianiturs vignan a tgea, ela
la buaba spearsa vei sella veia. Ils gianiturs prendan a tgea ella. La
buaba vean nanavant, mo ha da que gi envei igl mal da dar vei ad e
betga ple normala. — Avant erigl ena sperta beala buaba. — Ell' e
morta da 30 onns.»

Giò Ziran era ena dunna stada an ena tgea, veva cato nign oter ch'en unfant an ena tgegna. Cun da vegnir anor entop' la ena betteleregna. Lez' empear' ella: «Tgi e ainlà?» «Nign oter ch'en unfant, a Nossegner igl pertgiri,» surveanla per risposta. «Scha ti vesti betga getg quegl!» gila la eastra a va.

22. Davigl cartevin, ch'ils sens indicassen la mort d'egn u l'oter.

Gio Donath era ena dunna, ca saveva gir, cur l'udeva ils sens, sch'igl muress enzatgi. Bold schevla, ch'igl cloman: «Via dalunga, via dalunga!» Bold: «Anc egn, anc egn!»

23. Cur catschadurs entopan la daman sen veia d'ir a tgatscha ena femna viglia, hani betga bugent (betga fortuna).

24. Cugl tuna (schivla) l'ureglia dretga, gi enzatgi digl bien gio da nus, cugl tuna la saniestra schliet. Cugl tuna l'ureglia saniestra, mordin agl scusal ner enzatge oter, (agl piz saniester). Culla ureglia dretga tuna, agl piz dretg, a quella persuna, ca schev' enzatge, murdeva lura la lianga.

25. Ena viglia scheva: «Quels c'han menda, ple buns, ner ple schleats c'otra gliat eni!»

26. D'egn cun tgavels cotschens cartevin betga d'igl bien.

27. Sturnidar munta avant miezgi fortuna a sanadat, suainter miezgi disfortuna.

Ils vigls schevan, cur in sturnidava: «Nossegner ta gidi!»

28. Filients cun tgombas lungas portan fortuna.

29. Digl trefigl:

Egn da quater
Blear da sbatter,
Egn da tschegntg
Blear da dar quint,
Egn da sis
Blear da dir is (bargir).

30. Dallas flurs d'atun (Herbstzeitlose) schevin, ch'igl fetschen mal igl tgea.

Da fardar Savegna fetschi ear mal igl tgea.

Savegna de ear far ir cun bos las vatgas.

Er sels satgs da fregna mettin Savegna, per taner davent las mirs.

31. Cugl giat salava, venigl ena visita.

A mattauns: «Aha, vid' sera vean enzatgi.»

Giats giuvens cun îls deni betga najantar, schiglio detigl disfurtuna agn tgea.

32. Sch'in taglia pan, ad en toc dad agl cafe, a saglia or nign bletsch, muntigl furtuna, igl contrari disfurtuna.

33. Sch'in ha viriclas, deni unscher quellas cun ena cuptga spec a saterrar quella alla grascha nursa (agn tschalér).

Dumbrar ellas a dar aint an ena farisela tant nuvs, sco in ha viriclas, a fierer davend quel, scha tgalin.

34. Sch'in tgata ena plema d'en corv, ch'e fitgead' aint, deni schar star ella, schiglio peardin enzatge, a quel, ca vegi fitgea aint, tgati egl.

35. Flurs ad earvas: Flurs suitg per far suar etc. Anziens (Wermut) encunter mal magun ad alla laschiva. Risch d'ansana (Enzian), sch'in ha segl pez. Latgareia (Isl. Moos) encunter sfardentadas (far cuir ch'igl sastira), ear encunter surbavida.

La puma gianevra prendin ear ensemel (Wacholderbeeren) a dovrar encunter sfardantadas.

Pulitg (Kümmel) encunter madrun (mal igl vainter). Igl pulitg mettin agl vinars.

Flurs tgameineala: Per unfants alla tgegna, sch'igl en sfardantos ner gravageas.

Risch da rena da far fem. Sch'in ha enzatge agl nas.

Sch'in veva anzatge ved la bucca, culavin paintg a taglievan aint rena. Cugl paintg era bunamentg ars, predevin lura a unschevan aint la bucca.

Ear purtavin rena agl satg encunter malsognas irtavlas (contagiusas).

Versets d'unfants.

1.

Peader la molta,
Tgappa la mir a solta.

2.

Solta Gion Peader
Solta Schamun!
Pos minga saltar,
Igl fa mal il calun.

3.

Gion, Gion, spazzapon,
Va gio Cuir' a maglia strom,
Via se Lohn a prend igl tgir
A fe tgirom.

4.

Chicherichi, mearda d'utschi
(Cur en cot tganta.)

5.

Gio Tartar ei mal maridar,
Pauc ansolver, nign gianzar,
Chriesisuppa tscheina.

6.

Jau ve fom,
Jau ve set,
Jau sien,
Scha jau magl,
Scha jau bev,
Scha jau dierm,
Dostigl la fom,
A la set a la sien.

7.

Scha ti has fom,
 Scha maglia gio digl caltgogn,
 Scha ti has set,
 Scha bev ord' la pipa digl Let.

8.

Mi a ti a ti a mi
 Vegnessan bei paregna,
 Ti sameglias igl scuvlun
 A jau la bucca pegna.

9.

Mia sor' ei maridada
 Sinsum in casti,
 Ha priu en schnederett,
 Ca po buc sugl Rhein vi.

10.

Christoffel, pantoffel,
 Schweinigel (Landjeger), cucu!

11.

Hansele, Mansele, pover um,
 Fiera la dunn' oragio da barcun,
 Hansel, Mansel, pover sdratsch,
 Mulscha la vatg' a spond' il latg!

12.

Zoppalina zoppa,
 Pertgei baluccas ti?
 Perquei, ca jau vom zoppa
 A von pli bein ca ti.

13.

Pater nos,
 Tgea gros,
 Ils tgeas dad' oters
 En betga nos.

14.

Vargistagn en bi marcau,
 Quater casas a tschun clavans
 Igl ô Chrestian Dolf igl pli sinsum,
 Mir a sef enturn enturn.

15.

Jau sunt ena schwalma da Mantua,
 Sch'ti vol betga crer,
 Scha ligia qua.

16.

Taglia giau las ureglias
 A metta sen en pal,
 Le satgear, prenda giau
 A magl' ellas.

17.

Mengia nera,
 Sch'tgi n'a tschera.

18.

Si Schnaus, noca Dieus ei mai staus,
 A si Strada el staus mai enagada.

19.

Schneder, schneder, letga fil,
 Tgatscha la guila agn pigl tgil.

Cur la mamma déta gl' unfant gi' la:

Déti, nani

Cuchi, soli.

Cugl morda gini als unfants:

Mamma tata, mamma tata,

Sch'igl morda, scha sgratta.

Cur unfants vutan far raquintar en' istorgia, ad igl carschia vut
 viglinter els, gi'l:

Igl er' en um ad ena dunna

An en satg da summa,

La summ' e fundada,

A l'istorg' e fitada.

Ner: Igl er' en um cun tgoltschas curtas. Scha las tgoltschas fussan stadas ple lungas, fussla l'istorgia ear ple lunga.

Ner: Igl er' ad igl fova
En prér an ena bova.

La badoja digl Gion cotschen.

Ils unfants sean giau sen en banc ner an en pro ect. Egn va en-turn ad dumonda: Sas la badoja digl Gion cotschen? Scha l'oter gina, gil g'emprem: Ti stos betga gir «na». Igl savund: Scha co deia gir. Gl'emprem: Ti stos betga gir: sco deia gir, ad ascheia vagl an-avant. Sch'igl infant ca vean emparo rispunda nut, val l'oter anavant.

Carschis fan quegl ear cun unfants, sch'igl vutan ziclar els.

Sch'en infant tgap' ena butscha, gini: Oha, uss' has mazzò igl plugl 'la stgela!

Sch'en infant dat giau, gini: Via nà, scha gidi sei!

Cur en infant mid' ils daints ad ha or en per, gini: Tei has tatò la tata ner ena dunna viglia!

Sch'en infant va sainza calzèrs, gini: Tir' aint ils calzèrs, schiglio surveans pes tgaval!

Scha unfants maglian cafe barsò, gini: Betga maglia da quegl, schiglio surveans igl mal da dar anavos!

Sch'ils unfants levan betga maglear la suppa avanc' ils pizzochels, schevin: Maglia sch'ti vol ear la suppa, schiglio vignin ils pizzochels orda las ureglias!

Sch'ils unfants faschevan betga percumond, schevin: Igl balenzi vean a prenda te.

Quels ca stevan betga parderts, schevin, ch'igl als dessan a parlèrs ner a harmaregnas.

Cur ils unfants han sien, gini anc oz: «Ussa vignin quels da Clugen!»

Sch'ils unfants pigns stattan betga parderts alla scola, gini, ch'igl mettan or els segl «asen». Que asen de easser por a ver guilas segl dias.

Sela baselgia da Ziran el malagea davant sper porta igl S. Christoffel, en per meters olt. El varda giau sela veia viglia, ca manava sela Muntogna. Ils unfants schevan ad el:

S. Christoffel grand a gros,
Porta la baselgia sen cadoss!

Ear gini alla gianira, sch'in clomi sei ad el cun passi: Bungi, tge fas? gitgel: Nut!

Digl cot segl clutger da Mathon gini, ch'el tganti ear, cu'l odi cantand ils oters.

Giois d'unfants.

1. *Urs, urs, tge fas qua?*

Ils unfants fan sen en plaz ena rusnetta. Egn samatteva enschnuglias sper la rusna a fa ella ple granda. Ils oters gin: Urs, urs, tge fas qua?

Igl urs: Tgavar ena rusna.

Ils unfants: Tge vol far culla rusna?

Igl urs: Far fia.

Ils unfants: A tge vol far digl fia?

Igl urs: Metter i parlér.

Ils unfants: Tge vol far di parlér?

Igl urs: Metter sei la padeala.

Ils unfants: Tge vol far dalla padeala?

Igl urs: Metter sur ava.

Ils unfants: Tge vol far dall' ava?

Igl urs: Metter aint las cuts a schar lamgnear.

Ils unfants: Tge vol far dallas cuts?

Igl urs: Mular as cunteals.

Ils unfants: Tge vol far das cunteals.

Igl urs: Mazar la ple beala nursa, ca ve.

Cu'l ha getg quegl, curel suainter a tschels. Sch'el vean da tga-par egn, sto quel far igl urs.

2. *Vender unfants.*

Ils unfants stattan an en rudî, dus a dus, l'egn davo l'oter ad egn stat or. Quels davos en ils geniturs. Quel, ca stat or, cumpra unfants. El va vèi tier egn a dumonda: «Vol vender igl teas unfant?» «Bugient betg», e la risposta. Lura currin quels dus enturn igl rudî. Quel ca riva avant tier gl'unfant, ha el. L'oter va anavant a cumpra ad aschia anavant.

3. *Pipa.*

Ils unfants sa rimnan enturn ena platta sper en biêtg! Dus stattan na davant la platta, sa tignan l'egn l'oter allas ureglias, spidan ensemel sen ella a cloman: Pipa! Lura currin enturn igl biêtg, egn sen en man a l'oter sen l'oter. Quel, ca riva gl'emprem sela platta, spida a cloma dad olt puspe: Pipa! El ha gudagnea.

Ils unfants da Mathon currevan enturn la baselgia.

4. *Pesa giuta.*

Dus unfants stattan culs dias l'egn encunter l'oter, van culla bratscha ensemel a sa olzan l'egn l'oter. Ear sa laschin giau segl palantschia.

5. *Tessa ponn.*

Dus unfants stattan a pér a sa datten ils mans an crusch a van gio per la stiva. Cugl en giodapes, savolvin cun trer la bratscha a gir: tessa ponn. Lura vani ensei, gin: tessa lana, savolvan, van an giau, gin: tessa cadisch (saia), savolvan, entschevan da niev.

6. *Tschetta biétta!*

Ils unfants fan en rudî. Egn stat ainta miez cun ena batgett' aintaman a liea sei is ils. (Quei vean fatg agn stiva.) Ils unfants van enturn. Cur quel ainta miez tigna sei la batgetta encunter igl palantschia, steattin ils unfants eri. Quel damiez va vèi encunter egn, lastga tutgear el scol vut, a sch'el vean d'enconuscher (sainz' ulzar il fazzolet) lastg' el prenda giau igl fazzolet a l'oter ha da metter sei el. Lura vagl puspe anavant.

7. *Lenn martsch.*

Ils unfants mettan en lenn sedretg alla teara, mo ch'el dat tgiensch enturn. Lura sa dattin ils mans, fan aschei' en rudî a soltan enturn igl lenn. Igl emprovan da sacatschar vei encunter igl lenn a far cupitgear el. Quel, ca fa cupitgear el, sto ir ord' igl rudi. Ascheia vagl an-avant, tocca tuts en or. Lura entschevin da nievmeng.

8. *Zuppar igl fazzalet.*

Ils unfants stattan an en rudî, l'egn sten vetier l'oter, a tignan ils mans, l'egn sper l'oter avierts segl dias. Egn va enturn ordafora cun en fazzalet cun aint en terment nuv. El metta aint igl fazzalet ad egn als mans. (Tschels lastgian betga vurdar anavos.) Quel, ca survean igl fazzalet, lascha ancorscher nut. L'oter va anc enturn empo, lura zappal agl rudî. Quel ca ha igl fazzalet, zappa allura dabot ord' igl rudî a dat cugl fazzalet, quei ch'el po, segl vaschegn. Lez sto curren enturn igl rudî toch' el riva aint puspe. (Tschels searan schi ferm, sco els pon, igl rudî.) L'oter metta puspe aint igl fazzalet ad s. a.

9. *Emprestar igl crivel.*

Las buabas han ena bura. Egna tira sei a tgapp' or ella. En' otra empear: «Vol emprestar igl crivel?» L'emprema: «Sas ver, cur lasch dar giau.» Culla lascha dar giau, dat ella la burra a l'otra. Tier quella vean ena tearza culla madema dumonda a. s. a.

10. *Permetsch.*

Ils buabs sa rimnan sper las portas d'en clavo. Egn ha da stai culla fatscha encunter las portas et sto serrar ils îls. Tschels sazuppan. Cur tuts en sazuppos clom' egn: Igné! Igl parmetsch va ad encurir tschels. Cul ha egn, curra el quei ch'el po, encunter las portas, tira cun en pe encunter ellas a cloma: Gion (ner Peadar), permetsch! Scha l'oter riva avant, lastgel el star l'otrea sper las portas. Scha quel, ca va ad encurir, va megna liensch davenda las portas, currin tschels vei encunter, petgan a cloman: permetsch(Natiral emproval igl parmetsch mintgea da rivar avant a tschels. El sto ir enturn ad encurir, toch' el ha tuts ner tochen tuts en gnis sez. — Lura entschevin puspe, a quel, ca e rivo gl' εμπrem stat permetsch.

11. *Zuppa bagn, bagn!*

Ils unfants sean giau sen en banc, buabs a buabas: ils buabs tignan las tgapetschas aintaman, las buabas tignan sei igl scussàl. Dus stattan or. Egn va empo plen vei a lastga vurdar nut. L'oter ha enzatge aintaman (en cunti, ena hrida, en gummi) a va enturn da l'egn tier l'oter, tanand igl man cun aint la tgosetta allas tgapetschas ad als scussals, schand: «Zuppa bagn, bagn ad anc blear ple bagn.» Tier egn laschal allura davos la tgosa, mo passa anc en per a gi allura: Uss! — L'oter vean na, va tier egn a varda, sch'el ha gl' object. Tgatel el, scha ha el da zuppar, a l'oter (quel c'ha gia) ha d'ir vei no' ch'el e sto ad encurir l'otrea.

12. *Puma stgetta.*

Que gioi fan dus unfants. Egn prend' enzatge aintaman, tign' ils mans davo igl dias a metta la tgosa là, sainza schar ver tschel, an egn dils mans. Allura turnal puspe culs mans anavant a gi: «Puma stgetta tra la detta, qual pugn vol?» L'oter gi: «Igl dretg.» Sch'el ha engiavinò, stol l'oter dar nà gl'object ad el, a lez sto engiavinar quella.

13. *Tgold a fréd.*

Ils unfants en agn stiva. Egn stat là, tschels ston ir or. Quel agn stiva zuppa ena tgosa. Allura clomel quels ordavor la stiva. Els vignan ad entschevan ad encurir. Sch'egn vean vetier la tgosa, gil quel c'ha zupò: Qua e tgold, caliras, uss ardigl.» (Cu'l tgatta.) Sch'egn e en toc davenda la tgosa, gi'l: «Qua (là) e fred, fardaglias, scheala.» Quel, ca tgatta la tgosa, ha da zupnar la savund' ea.

Pitg petg.

Sela pastira vignin ils buabs blearas geadas ansemel a fan da tuttasorts giois. Egn él ear «i pitg petg». Tier que gioi egl tuttle duels. I sa ear easser da ples. Egn prenda il seas cunti or dil satg a tira la niza alla teara a gi: *Pitg, petg, cauva schnetg*. Allura tignel il cunti emplat segl man, tira el alla teara a gi: *man plat*. Suainter tignel el sen l'oter man a gi: *l'oter man plat*, mo el sto ear trér i cunti alla tearra. Cur ca quei e fatg, scha stol serrar il pugn a metter il cunti sei pugn a trér el a gir: *Pugn grias*. I madem hal ear da far cun l'oter

pugn. Suainter veani nas lung. A qua egl da tenér il cunti segl nas a gir: *Nas lung*. Allura stol tenér il cunti sei frunt a schar dar giau el a gir: *tgea grias*. Suainter hal da prender il cunti ai man dretg ad ir cun l'oter man sut quel vei a tgappar cun el alla ureglia dretga a gir: *Ureglia* lada a trer il cunti. Allura stol prender il cunti sen l'oter man a tgappar agn l'otra ureglia a far i madem. Cur ca quei e fatg, scha egl da tenér la niza anterviers agn bucca, mo betga cus daints. Cugl man dretg egl da trér segl moni, ca il cunti saglia giau alla tearra a gir: *Bucca bletscha*. Allura egl da star an schanuglias a tenér il cunti davos se tiar i tgea a schar dar giau el a gir: *Dias lung*.

Il cunti sto mintg' eada easser fitgea aint culla niza alla teara. Quei sto me egn far aschi lientsch scol riva. Ple ca tres geadas lastgel betga trér, sch'el fala. Falel, scha stol l'oter entschever a far ei aschi lientsch, sco'l sa. Quel ca vean da far tut avant, quel ha gudagnea. Quel ca ha gudagnea, ha da far giau en lenn cun piz. Que lenn hal allura quel, ca ha pears, da trér or da la tearra cus daints. El lastga gir, sch'el vigli ple bugent schar trér aint i lenn agn tres geadas cui fest, near agn sis geadas cui cunti. (Hans Beeli, Mathon, 1914.)

La Léra.

En oter gioi e la léra. Qua sagl easser en entier muvel buabs. Els nodan cugl cunti giau dalla teara en beal toc zespè quader. Agn que toc taglin els or ple pintgs, tants scogl e dels. Cur ca quei e fatg, scha tirin l'egn suainter l'oter il cunti agn quels tocs pintgs, mintgegn ai seas. Els lastgen trér tres geadas; schi tuccan betga aint ai seas zespè l'empremea. Que toc, ca la niza va alla teara, lastgia mintgegn masirar giau gioda i seas toc a taglear or. Quel ca radi davent i sea stoc i davos, ha pears. El sto sametter an brancas, a tschels tgargian ques zespets, ca i han taglea or, se dias ad el. El sto purtar ils sespets en tochet, ca i masiran giau. Ques zespets ch'el pearda, tirin tschels suainter ai tgil ad ai tgea a noca i vean. (Hans Beeli.)

La Piertga.

Tier ils leghers a beals giois, ca ils buabs fan sela pastira, sodla ear la piertga. Tier que gioi sai easser tants dels, scoi vut. Els ston mintgegn vér en fest. Els ston far ena rusna paregn, mo an en rudi.

Aintamiez i rudì stoni far ena rusna ple granda. Quei e i pariel. Tier la piertga stoni ear ver ena gierla. Cur ca las rusnas en fatgas, scha stoni ir en tochet ple anavos a trér mintgegn i seas fist vei encunter i pariel. Quel, ca tira i ple lientsch davenda i pariel, e igl purtgér. Igl purtgér dovra nigna rusna. El ha da trér sut la gierla. Tschels emproven da tgappar or ella cus fists. Cur ca la gierla e gio bas, lastg in betga tutgear ella. Igl purtgér ha da empruvar da radir aint la gierla cugl fist agn tres geadas ai pariel. Sch'el radi aint ella, scha stoni tschels ir vei cugl fist ai pariel a dabot anc na ad alla rusna a gir: «Huschum!» Igl purtgér sto dentant empruvar da rivar an ena rusna. Quel ca ha allura nigna rusna, quel e i purtgér. Da trér sut egl me, cur ca la gierla riva ai pariel. Cur igl purtgér tira sut a radi betga aint ella agn tres geadas, scha lastgin tschels trér cugl fist sella gierla. I pover purtgér ha dad ir puspe per ella. Tschels ston vurdar da betga schar ir aint ella ai pariel, ad il purtgér sto empruvar da radir aint ella. Antroca tschels tiran sella gierla, hal igl purtgér da empruvar da rivar an ena rusna. Schal riva aint, scha hal quel, ca ha nigna rusna, dad ir purtgér. Sella gierla lastgin betga trér cus pes, me cugl fist.

(Hans Beeli.)

GIERLAS.

Tschels onns navin ils umens a mats da Mathon las dumengias agn Salvez, agls pros davains la vischnanca, a devan a gierlas. Las femnas naven ear aint a vurdar, sco quei nava tier. Ils umens pendrevan en pal a devan el alla teara. Cur ca quel era do aint, scha matevin ena lata iunga scric sen que pal a devan aint ena guta dalla lata giau a trai pal. Cur ca quei era fatg, scha eri anc da partgir aint. Els metteven du a dus ansemel. Dus vevan da partgir aint. Els pendrevan ena da quellas palas, ca i radischeven aint i miez tantas, sco i era del, a faschevn bletsch ella dad en man. Egn scheva a l'oter: «Vol tei bletsch ner sitg?» Egn pendreva bletsch a l'oter sitg. Allura targevin la pala ai lèr a schavan dar giau ella. Sch'i vagneva bletsch, scha savevel quel ca veva lia bletsch prender egn da dus, ca eran mess enseme, qual ch'el leva. Ascheia faschevin, antroca i era partgia aint tuts. Suainter vurdavin, tgi ca vess da prender las palas ad ir a tgappar or, a tgi ca vess da trér. Quella partida, ca veva da tgappar or, stuveva ir en toc ple anor. Tschella metteva la gierla sen quella lata, ad egn cla-

mava: Gierlas! Allura tergevel la gierla cugl fist. Antroca tschels vevan betga clamo «palas!» stgevin betga trér. Gierlas stuvevin clamar mintgeada, ch'i targevan. En toc masiravin giau, quei era i «buc». Sch'in targeva betga sur i buc vei, scha eri en «buc». Scha egn fascheva, ple ca tres bucs, scha erin giau. Scha quels cullas palas tgappaven or la gierla, scha vevin ear mes giau egn. Adigna vegnevin betga da tgappar or, ad adigna faschevin betga bucs. Quellas geadas, ch'i tgappaven betga or, deva egn da quels cullas palas sut la gierla. Quel, ca targeva, veva da empruvar, da tgappar or ella. El masirava quants fists ca i era dalla gierla antroca noca i pal. Dar sut stuvevin adigna ai madem lia, empo plenamor ch'i buc. Scha quel, ca targeva sut, targeva betga sur i buc vei la gierla, scha stuvevel anc trér eneada. Sch'el targeva la gierla vei sper i pal, ca i era betg en fist davent, scha vevel ear mess sut egn. Ascheia anavant navi, antroca tuts eran mes sut. Quant punts, ch'i vevan fatg, stuvevin tenér endamaint. Cur tuts eran giau, vevin dad ir or els a prender las palas a tgappar or, a tschels tergevan. I madem faschevin, antroca i era giau tuts.

Cur ca la gierla e gio bas a cluza, near stat eri, scha lastgin betga tutgear ella. Quella partida, ca veva i ple blear, veva gudagnea. Ai era anc betga fito. Els vevan anc da far i madem duas geadas. Quella partida, ca veva allura gudagnea duas geadas, quella veva propi gudagnea.

La sera navin allura or agn vischnanca a maglievan ena groma a bevevan vinars, schi survagnevan a deven a tgartas entiaras notgs.

Ussa vani as mats da Mathon darar a dar la gierla, schagea ca en ple beal gioi dati nut.

I vean raquinto, ca en um da Lohn navi gio Ziran a dar la gierla. El devi sulet encunter dudesch a gudagnevi. Quels da Ziran han allura pajea ad el a beber detg avunda ad han getg, ch'el degi betga gnir giau ple a dar la gierla cun els. (Hans Beeli.)

La lépa.

En oter gioi ela la lépa. Ena tropa buabs petgen an en pro en pal alla teara a metten sen quel en oter lenet. I emprem vignin dus veda la lavur. Egn prenda en fist a tira sen que lenn sei pal, ch'el saglia en entier toc. Tschel ha dad ir par el a trér sut. L'oter emprova da tgappar or el. El ha da masirar, quant fists, ca i lenn e davenda i

pal. Anqual geadas vignin tratg sut. Allura stol quel, ca ha tratg sut, prender i fist a trér, ad en oter ha da trér sut. Ascheia vai, antroca i e fito. Quel ca ha i emprem 21 punts, quel ha gudagnea.

(Hans Beeli.)

Engiavinadas.

1. Sas, sco il corv va orda Veiasmalas? (Ner, sguland.)

2. Tgi e ple ner ch'igl corv? (Las plemas.)

3. En pumér a-miez igl mund. Que pumér ha dudesch roms. Igl sgola sei ena tuba alva sainza plemas. Allura veanel igl sprear sainza piccal a greflas a maglia la tuba sainza plemas.

(Pumér: gl'onni; tuba: la nev; sprear: il sulegl.)

4. Igl caluster a la si dunna ad il prér a la si fantscheala han tres pans, a mintgegn ha egn. Sco e quegl?

(La dunna digl caluster e sora digl prér.)

5. Radund, ca va mintga gi pigl mund enturn. (Ils raps.)

6. Co hal num igl bab dils fegls da Zebedäus?

7. Tgi va agn baselgia gl'emprem? (La barba dalla clav.)

8. Tgi va cugl tgea engiau agn baselgia? (Las gutas als calzérs.)

9. Tgi va cullas tgoitschas sut bratsch agn baselgia?

(Tut ils umens.)

10. Palus ca sastenda,

Blut, ca sapenda,

Palus less, ca blut fuss agl vainter. (Giat a la liongia.)

11. Radund, radundiala, c'ha ni ossa, ni peal, ad e paintg.

(Ena bura paintg.)

12. Igl tgan va gio'gl Ragn a ha set a beva betg. (El lapa.)

13. Vid va, plein vegn, tgappa per la cuva a tegn. (Igl tschadun.)

14. Pertge tganta igl cucu betga ple, cur ca in entscheva a far fagn? (Perquei ca si mamma e vegnida enturn an en miglatg fagn.)

15. Tgi va tugi sturtschand tortas, a la sera vean el me cun egn?

(La cua digl piertg.)

16. Igl viv porta igl mort ad igl mort tganta.

(La vatga culla stgella.)

17. Igl mort tira igl viv tras las tgaglias. (Igl petgen.)

18. En mort va sper en bot e vegn giau cun blear vivs.
(Igl petgen.)
19. Bagn naschia, a betga mort ad e segl mund a viva betg.
(La dunna da Lot.)
20. Vainter encunter vainter e tgarn frestga dalla rusna aint.
(Cur ch'in vonna.)
21. Reppa, reppa si per tscheppa,
Quatter peis, curanta detta. (Ena dunna purtanza.)
22. Egn gio da dus fa tres. (Gl' unfant.)
23. Ple lung ca'gl e, ple curt ca'gl e,
Ple lô ca'gl e, ple curt ca'gl e,
Ple olt ca'gl e, ple curt ca'gl e,
Ple curt ca'gl e, ple curt ca'gl e. (La curt grascha.)
24. E da gold a vean da gold, va sen iral a fa i mastral.
(La curtana.)
25. Radund da cluzzar, plat dâ star, fier da tgappar.
(Tscherchel d'en tgar.)
26. Agl è en pumer amiez i mund a que pumer ha 12 roms. Sen
que pumer saschainta ena tub' alva sainza plemas, allura vean en
sprear sainza pical a maglia la tub' alva sainza plemas.
(La tub' alva e la nev, a igl sprear il sulei.)
27. Anaint vai setg, nor veani bletsch, sa far buob neder buoba.
(Cur ch'in bogna la pema alla tinta.)
28. Palus encunter palus, olza la tgomba a le ir aint.
(Cur ch'in tir' aint en caltschol.)
29. Duas soras davo en bot a savezzan betg. (Ils îls.)
30. Ha îls a vezza betg, ureglias ad oda betg, tgombas a va betg,
a bratscha a lavura betg. (Il vut.)
31. Agl è sis soras, tgi curran adigna anavant e mena sasagutten.
(Ils fis d'en farirell.)
32. Tgi passa tragl Ragn a sabogna betg. (Il sulei.)
33. 24 nursas an en nuegl a scha egna vut gnir or, stoni cloder
igl nuegl. (Igl ABC; tigl M stoni serar la bocca.)
34. Tgi lappa sco en tgan? (La tgogna.)
35. Ainten ena bregl egl duas sorts, ca samaschedan betg.
(Gl' ov.)

Proverbis

1. Culla tgora e carpada, egl megna tard da dar las arbaias.
2. Cugl asen e schmears, egl megna tard da pinar la veia.
3. Culla masir' e plagna, vagl suror.
4. Bi rut e miglier ca por cuntscho.
5. Mans freds, cor giest, mans tgold, cor fols.
6. Pater nos, tgea gros, ils tgeas dad oters en betga nos.
7. Curta tgomba, grand butatsch, mintga pas en tretelatsch.
8. La loschezia va gest avanca la ruegna.
9. La matta digl um reh ad igl caschiel digl pover um en igl pie prest madirs.
10. Roba madira maglin.
11. Daint da mantun cloma fardagliun.
12. En tearm cloma l'oter.
13. Unfans pigns, pigntg quitò, unfans grands, grand quitò.
14. Igl turna a tschep (Cur enzatgi mureva, schevin que proverbial.)
15. Arar a betg semnar, scha venigl ris (rir).
16. Tgi ca tguma da stad, isa d'unviern.
17. Fagn stoni far da stad.
18. En camel va ple tgiensch tragl d'ena guila, ch'en reh agl raginavel da tschiel.
19. Nign mora sainz' ierta.
20. Malrecli va suainter.
21. In sto betga metter aint fia an ena letg.
22. Loscha matta, tschufa dunna.
23. In sto stender la curveia me quei ca la riva.
24. Blear canera, poca lana.
25. Dagut a dagut fa mignuc, a zaloc a zaloc vean ena gep' an en tschop.
26. Tut ha ena fegn.
27. Igl giavel ha aint blear fears.
28. Signuria va per via, fom egl venter cura suenter.
29. Sch'egn nava a la granda, schevin: Quel fa sco la bula d'or. La bula d'or era sgulada megn olt, dada giau an ena buatscha a gnida tut tschufa.
30. En pled tira l'oter.
31. Me ena mola fa betga fregna.

32. Tant egl, tant vagl.
33. Cun blear vivin gras a cun poc vignin ear tras.
34. Tgi ca fa igl bratsch cugl munt, vean sut.
35. Gl'e miglier vascheias als mans, c'agl tgea.
36. Tschuf a malmund fa igl tgil radund.
37. Tgi ca dat or culla curtana, ha da prender aint cugl ster.
- (1 ster 4 cur.)
38. Cugl giat e davend, soltin las mirs.
39. En vainter plagn, emprend mai bagn.
40. Tgi bagn stad, nun sa movi.
41. Latg pen fa igl tgil ordisenn.
42. Igl luf mida bagn igl pel, mo betga la natira (igl vez).
43. Tgi ca vala nut a tgea, vala nut ad alp.
44. Melen e da niebel, cotschen e da cutsch.
45. Tier mintga scuva soda il seas moni.
46. Forza rumpa fier.
47. Pover igl pur, cugl bettler vean signur!
48. Ils rechts han la rusna digl tgil nera.
49. In sto tgappar igl gi pigl tgea.
50. Sch'ti vol far roba, stos maglar poc, luvrar blear.
51. Tgi vut roba, nun la mangi.
52. La garmascheia va avant alla ruegna.
53. Tgi ca tigna da spegna, lasch' ir da clacun.
54. Ghiti fa dir, igl cor sc'in mir.
55. Cur gl'asen ei schmears, ei mal pinar la veia.
56. Spranza fa pussanza.
57. Sch'ti fas da quei, ca ti na des, scha vegn da quei ca ti na cres.
58. La ghitigonza e la ragisch da tuot igl mal.
59. Tgi ca viva della spranza, miera della pliranza.
60. Garmaschia va per via, fom egl venter vegn suenter.
61. Noca igl e en estga, tgantant ils corvs.
62. Tgi ca mal cre, mal fa.
63. Tgi ca marida, mai emblida, grond bugetg e pintg gartetg.
64. In sto spatatschar la squidanza, sco in spatatscha en filient.
65. Ura a lavura, scha gida dies mintg' ura.
66. Batter ad urar entarden nigna lavur.
67. Tgi ca tussa gi, vean vigl.
68. Dagut a dagut fa mignuc.

70. In sa manar gl'asen tigl begl, ma in é betga bun digl far beber.
71. Pardicants a pluscheins en mena plains.
72. Il carstgan sa no'l e, mo betga no'l vean vei.
73. Petta spargna pan.
74. Mintga creatira santa seas mal.
75. Igl cot tganta per sasez.
76. Pervead' en suldo declerin betga la guerra.
77. In lavura per la disfortuna sco per la fortuna.
78. La steala vean digl lenn.
79. Or da la risch tuschegna, crescha betga muclegn.
80. In sto samaridar, cugl e destino.
82. Tgi ca fa la beffa dat oter, davainta sez alla beffa.
83. Bun è bun, mo mengia bun resta da cugliun.
84. Tgi c'ha nigra turp, ha nign hanur.
85. In sagutta ple tgiensch en manzaser ch'en zop.
86. La steala vean digl lenn.
87. Baltarmia vul far priedi, ad has betg empria.
88. Tgi blear ravida, poc safida.

1. Vigl sco pan a buglia.
2. Vigl sco Metusalem.
3. Stgir sco an en satg.
4. Stgir ch'in veseva betg en man avant ta buca.
5. Zart sco cuglieda.
6. Ena bealla calur scogl vign agl latg.
7. Cotschen scogl fia.
8. Ner scon corv.
9. Alv sco la nev.
10. Sperti scon utschi.
11. Tamanto sco 'na liar davo en schumber.
12. Um sco la crappa.
13. Plan sco ena limaja.
14. Por scogl putgea.
15. Orv sco ena talpa.
16. Orv sco ena platta.
17. Alv sco en spirt.
18. Ena calur sco egn ca fema.
19. Vestas scon tgil d'en bettler.

20. En tgea scon mogn da lena.
21. Bustabs sco pes da panaglia.
22. Bletsch sco ena mir orda l'aua.
23. Ena pulenta dira scon tgea d'en botsch.

Agli strign: Da que manedel.

D'en pardert: Quel sa ple, ca maglier pan!

Per la tuberculosa: Igl mal d'ir anavos.

1. Tgil a tgea.
 2. Fia a flomas.
 3. Mulegn a mulineala.
 4. Grand a gross.
 5. Criu a cotg.
 6. Prér a pader.
 7. En um sco en culm.
 8. A dus amitgs: Quels en sco ena rascha.
-

Las melodias dellas canzuns popularas da Schons,

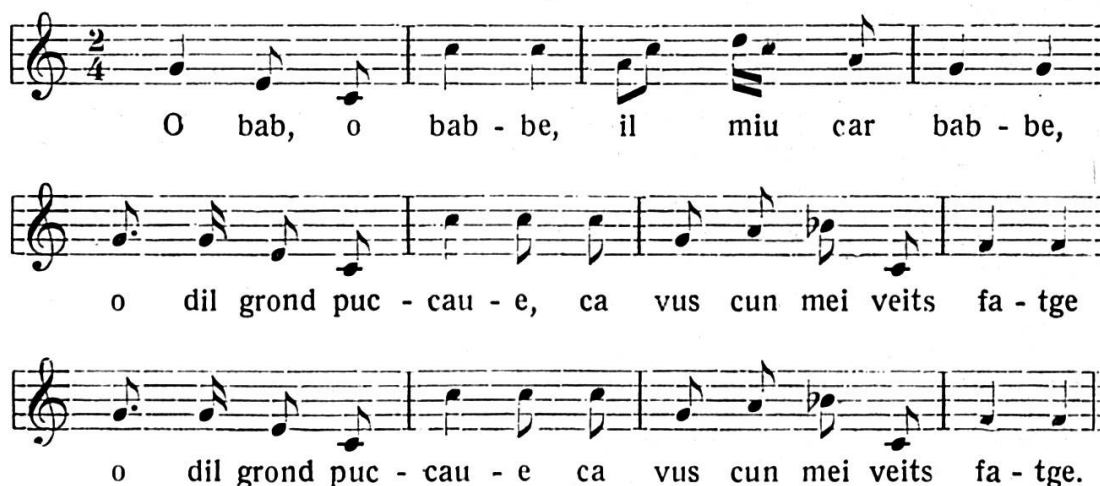
publicadas el tom XXXIII dellas Annalas,
rimnadas da T. DOLF.

* 1. La Nona pintga.

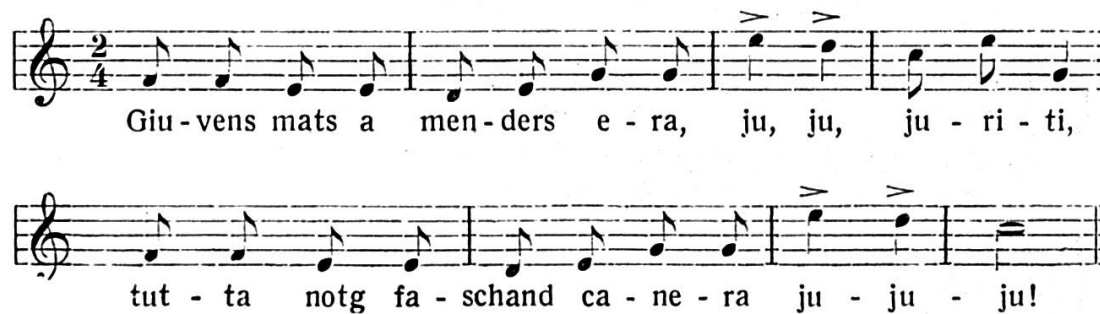
La No - na pin - tga, quell' e - ra la
bea - la, ell' e la - vo sei ad ia tres cun el - la

2. O bab, o babbe.

O bab, o bab - be, il miu car bab - be,
o dil grond puc - cau - e, ca vus cun mei veits fa - tge
o dil grond puc - cau - e ca vus cun mei veits fa - tge.

3. Giuvens, mats a menders era.

Giu - vens mats a men - ders e - ra, ju, ju, ju - ri - ti,
tut - ta notg fa - schand ca - ne - ra ju - ju - ju!

* Il rimnader reserva tut ils dretgs.

4. Questa sera vom jau buc a durmir.

Que - sta se - - ra vom jau buc a dur - mir, tiers

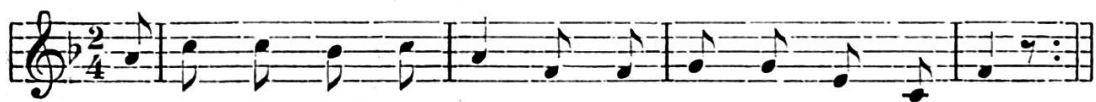

la mia ca - - ra vi jau ir, hoi - as - sa,

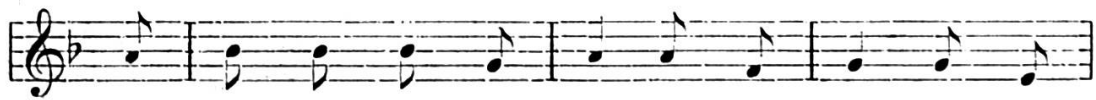

di - ri - dom - - da, tiers la mia ca - ra vi jau ir.

5. Ai buna sera beala.

Ai bu - na se - ra bea - la, jau vint uss a tar - magl

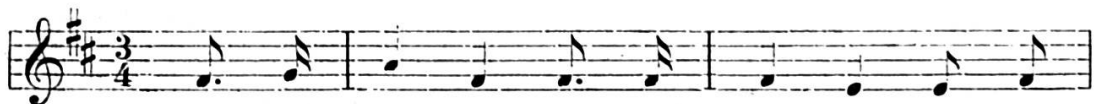

a bea - la, bea - la po - sta per tei du - man-

da - re, a bea - la, bea - la po - sta per tei du-man-dar.

6. Cur jau mavel tiers mia cara.

Cur jau ma - vel tiers mia ca - - ra, scha mi-

rav 'la - di - - na por, la mi de - va in i-

7. Steit si, steit si mattauns!

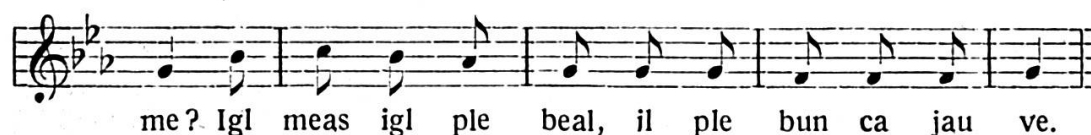

8. Jau cunfessel ca-ra beala.

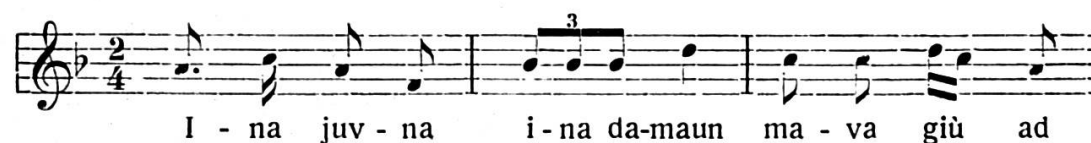

9. Ai diridomdé!

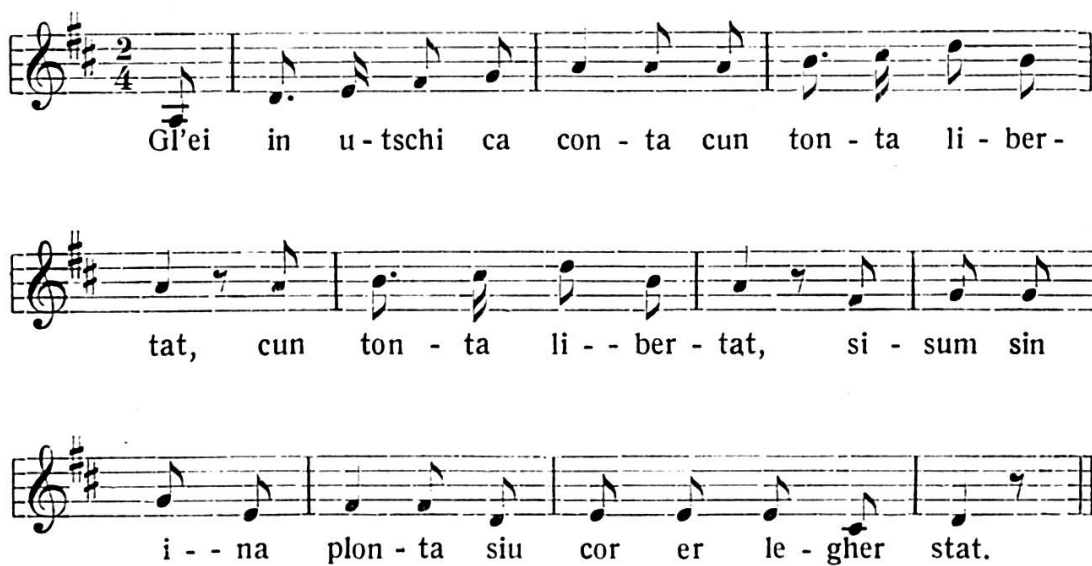

10. Ina juvna ina damaun.

11. Gl'ei in utschi ca conta.

Gl'ei in u - tschi ca con - ta cun ton - ta li - ber -
 tat, cun ton - ta li - - ber - tat, si - sum sin
 i - - na plon - ta siu cor er le - gher stat.

NB. Suerter la medema melodia:

Jau vom, jau vom naveënd.
 Salep a la furmicla.

12. Rosett' adurada.

Ro - sett' a - du - ra - da, mi gi em - pau, mi
 gi em - - pau, scha ti eis ma - ri - da - - da!

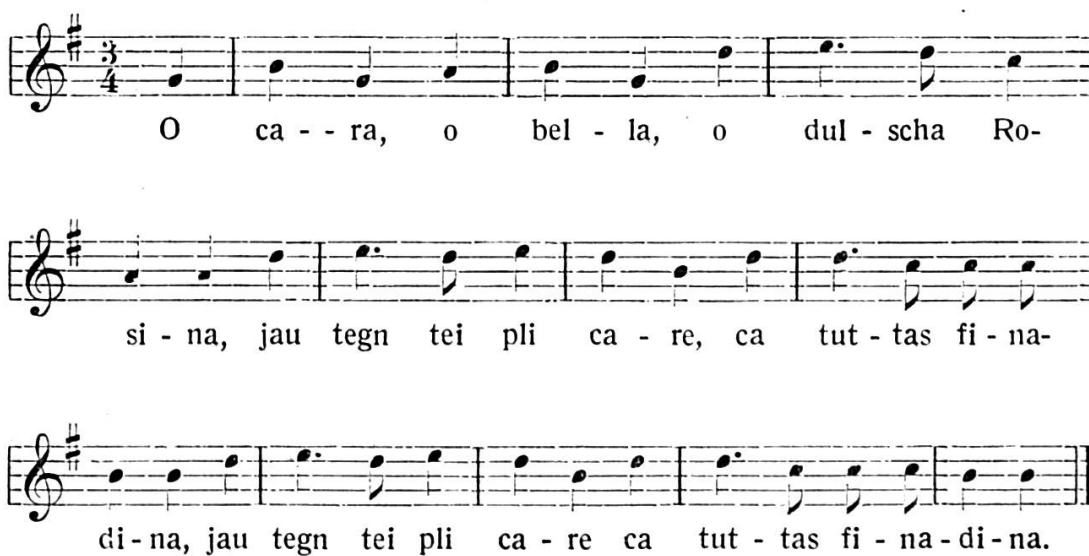
13. Dei jau pia cun tristezia.

Dei jau pi - a cun tri - ste - - zia la mia ca - ra

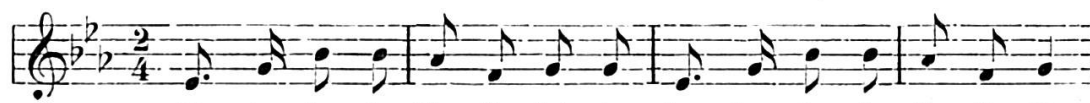
14. O cara Rosina.

15. Tschiel legreivel oz bandunel.

16. Ho, ho, ho, la figlioletta.

Ho, ho, ho la fi-glio-let-ta, ho, ho, ho la fi-glio-lâ,

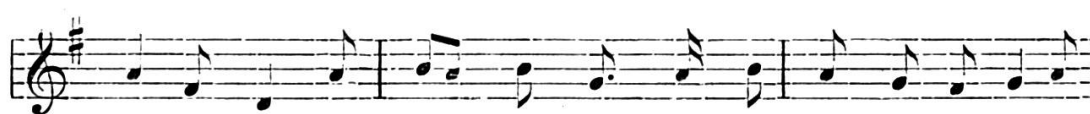

sis-a-la-mu-ra la fi-glio-let-ta, seat-a-la-mu-ra la fi-glio-lâ.

17. Damaun vi jau mervegl lavar.

Da - maun vi jau mer - vegl la - var, da - maun vi jau mer -

vegl la - var ad ir agl gold ad u-tschels sa - gi - tar, ad

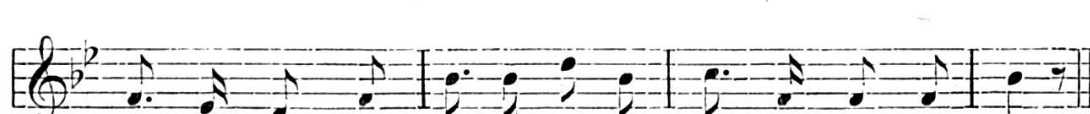

ir agl gold ad u - tschels sa - - gi - - tar.

18. Igl er' ena beala matta.

Igl er' e-na bea-la mat-ta, ca ma - va d'in plaun o - re, ch'ell'

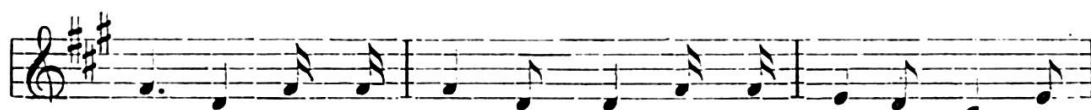

en - tu - pâ, ch'ell' en - tu - pâ da bear ca - val - ler - - î.

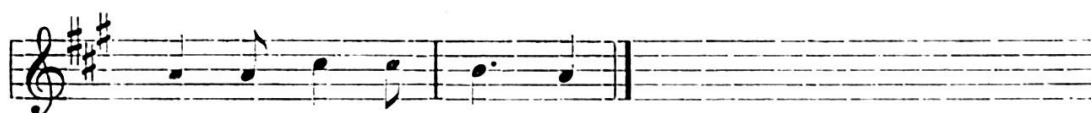
19. Entroc' jau fov' in pintg unfont.

En - troc' jau vov' in pintg un - font, met-te-vin mei en

tgi - na, fi - di - vom - tom - tom, fi - di - ra - la - la, met-

te - vin mei en tgi - - na.

20. Jau ma-va da s-chir a da notg.

Jau ma - va da s-chir a da notg, jau ma - va da

s-chir a da notg, la notg, quell' e - ra tont s-chi - ra,

schnel - a - di - bel - a - di hop - sa - sa, chins ve - se - va buc in

crap, ch'ins ve - - se - - va buc in crap.

21. Ei fova treis schneiders.

Melodia tudestga.

Ei fo - va treis schnei-ders ca ma - van a spaß, a - de, ei
fo - va treis schneiders ca ma - van a spaß dad in plaun o - ra fa-
schand su - laz, a - - de a - - de a - - de.

22. Mia liunga conta.

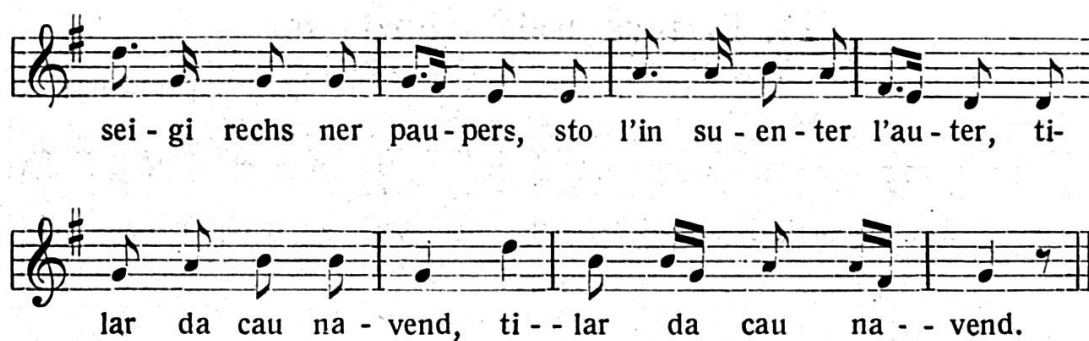

Mia liun - ga con - ta, miu cor sa - le - gra, mia liun - ga
con - ta, miu cor sa - le - gra, miu spirt igl en-gra-zia miu
Deus ei leu - si, miu spirt igl en-gra-zia miu Deus ei 'leu - si.

23. Igl ei tut vanitate.

Igl ei tut va - ni - ta - te ca cuz' en pi-tschen tems. Ei

24. Si navenda casa.

Sear Mattli Conrad.

25. Cor, pertgei eis aschi trist?

(Flem ?)

Introductions da saltars.

1.

Fuss em - po 'na tga - mu-tschet-ta, sel - - la piz - za

mi mus - sar, pu - dess ve - gnir en ca-tscha-dur a

gio - dal - la piz - za mi sa - - gi - - tar.

2.

Vess mai car - tia, vess mai pen - so, mu - rar vess tan - ta

for - za, stu - er la - var da mea - sa notg ad ir tier quel' - la scor - za.

3.

An - tro - ca jau gne - va tier te a ter - magl, pren -

de - vas en gut - ter be - ve - vas vi-nars; ad en' otr' ea sun -

ti' tga gia sto, has pria e - na lun' a mi has ban - du - no.

4.

Sun staus or - a - se Viel - den per em - pren - der da te - ner

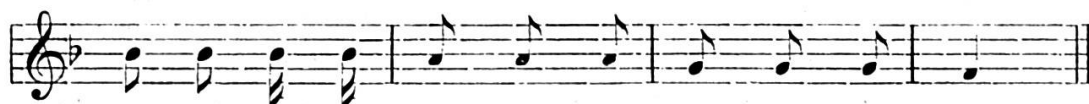

ca - sa, hai viu bea - ras bea - las, la mia ca - ra aunc buc.

5.

Mia sor' ei ma - ri - da - da sin - sum in ca - sti, ha

priu in schne - de - ret, ca po buc sul Rhein vi.

NB. Las canzuns No. 3, 4, 5, 7, 8, 12, 14, 15, 18, 20, 22 ein ella «Stiva da filar», comparida tier Hug & Co. Turitg.

Las praulas dil Gieri la Tscheppa

Screttas suenter e publicadas da S. Loringett.

I n t r o d u c z i u n.

Las praulas dil Gieri la Tscheppa eran stadas destinadas per il tom Schons della Chrestomazia de Dr. C. Decurtins. Quei tom vess giu de comparer gia ils 1917. En ina de sias davosas brevs dils 24 de mars 1916 scriva Dr. Decurtins barmier: «Il secund faschzichel cun la tradiziun populara de Schons compara in auter onn» (pia ils 1917). Il bien docter ha lu stuiu murir (30 de matg 1916) avon che finir sia gronda ovra. Cuort suenter scriva sia premurada dunna Dr. Maria Decurtins, che la part Schons compari sin permavera (1917). «Diesen Winter wird die erste Lieferung von Band XI Bergell und Unterengadin gedruckt, im Frühjahr wird die Cantate von Hochw. Camathias und das Schamserische gedruckt.» — Mo la part Schons resp. il faschzichel ei tochen dacheu aunc buca compariu. Denton ei compariu sut la redacziun de Sur canoni Caminada il tom XI e XII. Il material de Schons ha Sur canoni rendiu e remarcu, ch' el seigi ton cargaus cun lavur, ch' el sappi nunpusseivel buca pli seoccupar culla Chrestomazia. Nus deplerein zund, che la part Schons, silmeins la tradiziun populara ha buca anflau tetg e schlonda ella Chrestomazia. E sche nus turnein a leger las brevs de Dr. Decurtins, ch' el veva scret a nus dals 1913—1916, las qualas ein pongi mingina in stupen colleg sur de quella e tschella dumonda, che concerna il folklore d'in pievel e sia valeta e muntada per ils filologs e historics e la renaschientscha de lungatg e cultura, sche nus turnein a leger quellas stupentas brevs, cullas qualas el veva interessau e scaldau nus giuvens scolasts per la biala lavur de collectar las praulas, detgas, canzuns, legns, versets ded affons e proverbis de nossa vallada, allura nus encresch' ei aunc bia pli fetg, e nus sedumandein, fuss quei ca stau

pusseivel de porscher in modest encarden alla tradiziun populara de Schons ella gronda Chrestomazia retoromontscha, quella ovra monumental, renconoschent cheutras la lavur e breigia dils differentes collecturs ed ademplend in giavisch dil creatur dell' ovra, il Dr. C. Decurtins permier?

Signur *T. Dolf* ha denton publicau las *Canzuns popularas da Schons* ell' annada XXXIII dellas Annalas della Societad Retoromontscha. Las praulas e detgas dad el rimnadas, ils versets d'affons, legns, proverbis publichescha el empau alla gada el Dun da Nadal. Sper la collecziun orala possedein nus era da bia *manuscrets romontschs*, brevs, documents de valeta historica, priedis etc., dals quals bein enqual meritass de vegnir publicaus. Signur *G. Conrad* ha preparau in interessant studi historic sur las baselgias de Schons, signur Dr. *B. Mani* prepara ina lavur sur la histora giuridica ed economica de Schons, signur scolast *G. Clopath* ei seoccupaus culla historia dil traffic de nossa vallada.

Tut quei ensemblamein vegn a dar in bi maletg de nossa cara Val Schons co ell' era e co ell' ei.

Las interessantissimas brevs de signur Dr. Decurtins, che fuvan per nus a siu temps sco ina palentada dell' amur-patria, vegnin nus a publicar cun caschun in' autra gada.

Ussa, avon che entscheiver las praulas, aunc in pèr plaids dal bien vegl de Ferrera, il Gieri la Tscheppa. Siu ver num fuva Gieri Grischott. La Tscheppa ei in' acla, nua ch' el veva passantau la gronda part de sia veta. Il Gieri la Tscheppa ei buca staus in che ha duvrau bia plaz sin quei mund. Strusch enconischents en si' atgna vallada, ed ils davos onns de sia veta bunamaing emblidaus da siu vitg e ses vischins, ha el passantau ina veta de lavur e stenta. Il mund entuorn el fuva pigns e stretgs e gli ha dau nuot auter che breigia e fadigia e quitaus senza fin.

Mo il bien Gieri veva aunc in auter mund enten el. Il mund de sia fantasia, il mund della biala tradiziun de nies pievel. Co ei el surstaus, cura che jeu avon quendis onns sun ius in gi tier el entasi la Tscheppa e supplicau el de raquintar a mi ina historia. El leva gl' emprem buca uera seschar neu, tartgond ch' jeu mass lu suenter e fagess legher sur ded el e sias historias. Mo suenter haver explicau che jeu

prendi si quellas historias per il Dr. Decurtins, che hagi rimnau talas egl entir cantun romontsch e che publicheschi quellas per ch' ei crodien buc en emblidanza, havein nus lu anflau beinprest ina relaziun de confidanza, e plaun a plaun ina relaziun fetg intima. Mintgaga cura

Il Gieri la Tscheppa

che jeu turnavel puspei dumandav' el suenter al docter della Surselva ed el era buca pauc loschs e ventireivels cur che jeu savevel drizar or in salid de nies meister, ne surdar ad el in pign schinghetg che quel haveva termess «pil bien vegl de Ferrera».

E cur che jeu hai comunicau ad el la mort dil docter ein ses egls s'empleni cun larmas ed el ha mess ils mauns a Dieu e detg in' uraziun pil stimau defunct ed aggiuntau ils plaids: «Ad îa anc betga mort a muress aschi bugent.» Comuentond eis ei, co il Gieri la Tschepa raquenta en moda naîva e modesta da la sia veta:

«Ia sunt naschia 1836. Is 12 da matg, sco ve via segl bigliet da cumegn, schiglio savevi nut. Is meas savevan ear nut.

Ain privel da murir sunti sto quatter geadas. Schon, cur sunt naschia, schi nava anc meas' ura, scha fussi sto mort. Quei ha anc mi mamma raquinto. Enea, tgi havevan i cafè, ha mi mamma vurdo vei alla tgegna, qua eri sbleh sco la mort. Igl ambletg era betga sto liea scogl soda, ad i sang nava or. Mo Nossegner ha managea bien cu me e mi ha scho viver.

Ca veva 7 meins egl capito, ca's eran ena partida gianira, da quei da dudesch an ena tgea a faschevan tarmagls. Agl è sto gest da son Stiafan se la Cresta. Qua egl gnia la lavegna a stumplo la stiv' antiera vei a gio di bot. Dus unfants eran dos gion tschaler, i eran gest par gnir ain stiva, ad oter vevi fatg nut. Ascheia mi hani suainter raquinto, schiglio da siat meins, tge duev' ia saver.

Dals 42 sils 43 egl sto ena malsogna, ca ha pria davent la flur dalla giuventegna ord la nossa vischnanca. Ear îa ve survagnia ella, a nign carteva, ca gness davent culla veta. Igl è puspè ia or ain bagn.

Enea vevi da biagear en barcun ainta Starlera a gia pria a man da squadrar en lenn a gia sataglea, en tagl, tgi nava en runal sang gio qui, ad egn gio qua, ad egn da tschella vart gio, tres runals sang, ad egn mi ha fermo i sang cun plets, a mi han purto tochen gio la Tscheppa, a là nava i sang puspe, ai meas padregn ha fermo i sang cun plets, mo el era gnia an ena schi granda furtegn, tg' el ha stuia prender i cudesch ainta man a liger or di cudesch, tgi gli era svania ils plets. Suainter egl sto da lavar or la plaja cun ena tschiart' jarva a bugnear quella aintan vegn tievi a la metter cugl dias segl tagl, ad ain 15 gis veja savia ir culla biestga. (I plattet stueva gnir mess an dias a betg' an vainter sella plaja.) I num da quella figlia seja betg, la mi donna ha gia fatg dar aint da d'Andeer.

Davent da Farrera sunti sto me ain dus repetiercurs sco fascheva, aschiglio sunti digna sto a Farrera. Egn sunti sto a Tun ad egn ai

Wallis, a ve adigna ruschano rumantsch, ad ussa sani tudestg, ad îa ve stuia amprender que poc tudestg ca se ai militer.

Tochen 25 onns sunti digna sto cugl o (aug), a suainter è el sto cu me, antochen tg' el è mort. El fascheva en tanta spesa segl seas quint, a la donna i rualava a lavava. Cur tg' el veva betga di sia, devi di mia. Gl' o ha gia 86 onns ad ussa ve îa ear 80, glez sas. Sco ve getg, vevi 25 onns, ca ve samarido, ad unfants veja gia 10, vivs ner morts, ad ussa veja anc quatter, tschels en morts, 3 en aqua ad egn è ainten California. Lez mi ha suainter ca gl' è rut or la guerra tarmess nut, ad avant mi tarmattevel adigna bienman. Agl è schliat tarmetter uss, scogl gin. I sa ir a piarder.

Ad ussa faschessi quent, ca Nossegner mi prendess davent. El stuess far sco'l ha fatg cugl schocher. Lez era palando da man dretg da Jesus Cristus, a quel da man saniester sej' jeu nuta sco'l veva num. Allora ha quel da saniester getg: «Scha ti es i fegl da Dias, scha spendra tatez, a sprendr' ear nus dus.» Agl schocher gli ha getg: «Ear te temas betga Dias. Nus dus vagn marito quei, mo el ca è amiez nus dus innozaintameng.» A suainter ampoet al getg: «Segner, ta regorda da me, cur ti es aint ai feas sontg paradis.» La resposta è stada: «Oz vains cu me ainten meas sontg paradis.» A quei, ca Jesus Cristus ha getg è ear davanto. Quei è aint alla sontga scartira.

Ad îa spitgess ussa cun en grand arsanter, tg' îa survagness ear îa que pled.

Ad ussa anc betga mort a muress aschi bugent.»

Las praulas dil Gieri la Tscheppa ein screttas suenter plaid per plaid sco el las ha raquintau. «Ei gl' ei della pli gronda impurtonza,» scriva Dr. Decurtins en ina brev, «de scriver si fideivlamein sco il pievel ha raquintau cun siu ruaus ed en sia largia maniera epica, cun ses plaids e sias phrasas las praulas e detgas. Quei ei il grond art et il meret immortal dils frars Grimm de haver dau las praulas el spért e lungatg dil pievel. Cun in quitau cast han els sereteniu de tutta midada e de tut scursanir, aschia che nus tartgein ded udir las bunas tattas raquintar las praulas.

Quei ch'Els han rimnau en Schons ei la davosa mona reha d'in êr ina gada aschi gronds. En paucs onns eis ei nunpusseivel d'anflar pli enzitgei en Schoms. Ton pli gronda valur ha Lur collecziun.

Igl ei negin dubi, che la tarabla (praula) ei pli vess de survegnir, che la detga. La tarabla ei la pli svilupada fuorma dellas raquintaziuns dil pievel. Ella ei sco la rosa denter las flurs. En ella semanifestescha la phantasia en sia pli gronda rehezia et en sias pli bialas colurs. Uhland, il poet, ha renconoschiu quei gia en il temps, cura ch'in fagieva ord las praulas venzediras de mythologia veglia. «Die Mythologie ist reich — ha el detg, — aber so reich ist sie nicht, dass sie aus ihrem Gebröckel eine Märchenwelt erzeugen könnte.» — La praula ei aschi veglia sco la mythologia. Nus anflein negins pievels senza praulas, nus entupein ellas tier ils pievels ils pli svilupai e quels ch'ei in il pli anavos en la civilisaziun. Il «Gieri la Tscheppa», quei bien vegl, sa aunc per franc in bi diember tarablas. Detien Els temps ad el de partertgar suenter e lura raquenta el ad Els sper igl liun d'or, als anials d'or, la litiarna eunc in bi diember autras praulas.

Mo quels tetels mussan ch'Els ein arrivai tier in fuorn de chri-staglias e cheu anfleis mai mo ina ne duas. Ellas sependan ina vid l'autra sco las iuas en la trocla. Sch'Els sedatten la dretga breigia e scrivon pleunsiu ruasseivlamein suenter, vegnen Els eunc ad anflar in grond e bi diember de fetg veglias originalas praulas. Quei bien vegl para ded esser *il portader della tarabla* en Schoms . . . »

Schein pia suondar las praulas.

JACOB E JOSEP.*

Agl eara enea en pastgeader. Quel nava gi per gi a pastgear. En gi ha 'l pastgea tugi dalla daman toccan la sera a survagnia nut. Pér vei ancunter sera ha 'l santia c' igl targeva anzatge ve digl angugl cun granda forza. El ha tratg a tratg ad igl e gnî or en grand pesch. El ha già ena granda tratga. Cur c' el ha già or il pesch segl tarragn,

* Nus vein scret pertut: gio, gi, bugent, getg, Gieri, giuvna etc., pia duvrau il *g* lom, co el vegn pronunziaus en Giadina e Surselva ed er en Schons-Muntogna.

Enta Ferrera (Andeer e Ziraun) pronunziesch ins quei *g* aunc bià pli lom. Ins gi: *dscho*, *dschi*, *budschent*, *dschetsch*, *Dschieri*, *dschuvna* etc.

Plinavon vein nus scret pertut: *fatg*, *latg*, *sontga*, *spitgar*, *notg* etc.

Ils de Ferrera gin: *fatsch*, *latsch*, *sontscha*, *spitschea*, *notsch*.

scha ha 'l i lîa sturnir. Mo gest agn quei c'el leva trer il culp, gli gi 'l i pesch da fermar la frida a gi ple navant: «Ussa veans tei a mi mazzar. A cur ca ti has mazzo me, scha prenda i meas cor a dè el alla ti donna. Allura vean 'la a survagnir dus buobs ca sasameglian l' egn l' oter sco dus ovs. Ad igl leav das agl teas tgaval a quel vean ear a survagnir schameals, dus pulieders, egn gest sco l'oter, ad igl dir das alla tgogna, ca vean a far schameals, c' in ancanuscha betg egn or da l'oter.. Ad ussa sos far cu me la fegn.» Igl pastgeader ha fatg sco il pesch veva getg. El i ha mazzo, do il cor alla donna, il leav agl tgaval ad il dir alla tgogna. Suainter nov mains é la donna gnida agn pajola cun dus schameals, ca nign ils ancunascheva egn or da l'oter. A suainter i seas tains han la tgavala a la tgogna ear gîa schameals, tut sco il pesch veva getg. Ils buobs en gnis battageas Josep a Jacob. Els en crschis sei a gnis dus beals giuvens, mo els sasamaglievan schi fetg, ca nign ils ancunascheva egn or da l' oter. Culs tgavals eri i madem, me ca quels, cur c' i han gîa ena guessa viadegna en betga gnis ple vigls, scodangir adignâ stos als ple beals onns. Cur c' ils giuvens en stos carschis, hani sadecidia dad ir a spass or ampo agl mund. I han survagnia da lur bab ena spada paregn ad egn per tuts dus ansemel. Mintg' egn ha ear pria en tgaval ad en tgan dils schameals. Els en is a gnis an en gold, an en lîa nocca la veia saspargeva. Els han saruschano da saspargnir ad egn ir da dretga ad egn da saniestra. Josep é îa la veia sniestra a l'oter la dretga. La spada c' i vevan ansemel han 'i mess an ena fessaglia d'en lenn a sampurmess da gnir mintg' onn a vurdar la spada. Sch' ela segi da ruegna, scha segi l'oter frar anzanaua agn fermanza.

Nus lagn ussa pernea ir cui Josep. Lez é ia a gnîa an en' ustreia a là er' aint ena matta giuvna, ca fascheva l' ustiera. El ha mess il tgaval ala stalla, ad il tgan ha 'l pria cun el agn tgea. Cur ca la giuvna ha vîa c' i era en beal giuven, ha 'la getg, ca 'l dé far ca 'l vigni davent da qua, i se en lia da morders a mintga notg vigni 24 da quels a quei segi sîr, c' el vigni betga davent culla veta. Mo el ha getg, c' el temi nut, el vigi schon far or cun quels. El é anc îa gion stalla a vurdo digl tgaval, allura é 'l îa sei alla tgombra. Alla tgombra eri begls da tuttas virentas sorts a mesas a truclas. El ha fermo gl' esch ad ha vigliea. Planet e gnîa dudesch morders, pertge dudesch vagnevan avant measa notg a dudesch suainter. Els en is ve nuegl a vîa c' i era là en stupent beal tgaval ad han tartgea: «Quei sto easser en tschipi, quel lainsa

glez prender na.» Ils morders en gnis agn tgea. Sis i levan mazzar avant tschagna, sis suainter, mo i en allura is sei veda gl' esch, mo igl esch era sarro. Canera lev' in betga gest far ad han sapartartgea da taglear or digl esch ena rusna. Mo la rusna era gartageada ampo stretga, ascheia ca egn veva da sastuschar da rivar aint. Gl' emprem é îa aint, mo strusch erel aint cul tgea ha Josep, ca era pront agn là, gli taglea giau il tgea a tratg el aint dalla rusna ad il tgan i ha runo toccan sensum la tgombra. Ascheia egl îa cun egn suainter l' oter, toccan tuts dudesch en stos mazzos a tuttegn egl îa culs dudesch ca en vagnis suainter measanotg. Ad ascheia el sto gnia mester a tuts 24, el ad igl seas tgan. Allura é 'l îa gio tier la giuvna ad ha raquinto scogl segi passo. Quell' ha getg, ch'ella segi gnida angulada da quels morders a stotgi manar l' ustreia per quels ad ussa dè' l maridar ella. Josep ha getg, c' el vigi far quei, mo parnea vig' el anc ir pi mund nturn ad an en onn vigni el a turnar, allura viglin far nozzas. Avant c' el e îa ha la giuvna gli do ena cana a getg: «Cur ca ti petgas cun quella cana sen en oss, scha vean igl or da que oss puspe il limari ca era avant. Al vean puspe viv. Josep é allura îa a gnia puspe tier en' ustreia a miez i gold. El ha puspe mess aint il tgalval an nuegl a pria i tgan cun el agn tgea. An quell' ustreia er' era ena matta sco agn tschella. Quella ha ear getg cur ca ella gli veva vìa, dad ir davent da qua, pertge quei segi ena tana da morders ad el gnessi franc per la veta, scha 'l stess qua. Mo el ha getg sco tschell' ea: «A îa sco per îa ve nigina tema.» El é îa aint davo la mesa, suainter c' el veva anc vurdo di seas tgalval, scha eri là tres anturn la mesa ca sburblattavan anzatge tras ils daints. Josep ha allura fatg dar l'ustiera ena butteglia vinars a pria la butteglia a tratg vei ena vaschlada vinars a tschel agn pis îls. Quei ha antschiè a piztgear, a tschels han saro els a sgarto ils îls a dantant ha Josep tratg la spada a mazzo tuts tres. L'ustiera é natiral stada fetg cuntainta, partge ear ella era gnida angulada da ques tres a stueva manar per els l' ustreia. Ella ha ear getg a Josep, c' el la dess maridar. El ha ear ampurmess a quella.

El va anavant a vean an en martgea. Agn que martgea era tut raso or flors or dallas faneastras a dapertut chirdems a granda tristezza. El é îa an en' ustreia ad ha amparo igl ustier, tge ca quei munti. Lez ha getg, c' i segi qua en drac a ca que drac vigli mintga seat onns ena giuvna per maglear, ad i vegien tratg la sort a vegi tutgea la feglia dil retg, a daman vegin dad ir cun ella. Josep ha amparo, sch' el lastgi

ear ir a tschel ha getg caschei. La daman é gnia ansemel i antier martgea. Dus manavan la feglia dil retg or dafor i martgea a la gliad nava suainter, ad allas empremas lingias, agn vischinanza dalla principessa era Josep. Cun en' ea e'l gnîa il drac cun seat tgeas. Josep saposta davant la feglia dil retg a cur ca i drac é natier dattel en bréi: «Ferma!» a gli dat gest sela parola ena schivlada culla spada, c' igl saglia giau tres tgeas. Sen quei ha 'l il drac getg da fermar, ad agn quei c' el gi quei, vevel i drac puspe sùrvagnia ils seas tres tgeas. Josep gli dat anc en' ea ena schivlada a i saglia giau quater tgeas ad alla medema frida volva el la spada a taglia giau ear tschels tres. Allura e'l il drac sto caput.

Quei sani cumprender tge legreias quei é sto an que martgea. Il retg é gnia na a gli ha angraztgea fetg fetg ad ampurmess a Josep la si feglia. Josep era cuntaint, me c' el ha getg, c' el vigli spitgear anc en onn. Josep ha lura taglea or las liangas or dils seat tgeas ad é îa ple liantsch. Dantand é en oter, en servitur dil retg îa a pria ils seat tgeas a pretendia suainter en onn c' el vegi mazzo i drac, quels seat tgeas segi bagn paretga avunda, mo la feglia dil retg ha schon via c' igl era betg i dretg. Josep é an en onn turno allura là a quell' ea vaseva il martgea or allura tut oter, ca tschell' ea. Quei era cantinems a lagrems a bandieras a flurs. El é puspe îa aint ti ustier ad ha amparo, tge ca quei munti. «Mo la feglia dil retg ha daman nozzas,» ha'l getg igl ustier. «Scheia, mosch, ca quei vigel crer,» ha getg Josep. Tge ch' el detti, sch' el tarmetti i seas tgan sei agl casti cun en canaster agn bucca a ca quel turni culla tratga ca la feglia dil retg vigni a manglear oz. Igl ustier ha getg c' el scumetti nut, mo el degi far ei tuttegna. El ha fatg dar en canaster a mess en scret agn quel a do el agli tgan a getg c' el degi ir sei agl casti tier la feglia dil retg. Il tgan ha fatg sco 'l ha getg. Cur l'é gnia tier il casti, sch' eri là la guargia, mo il tgan ha sacumbragea nut per la guargia, el ha do en pèr sagls tranter els or ad é rivo sei tier la feglia dil retg. Quella ha catto il scret a ligîa a gest savia ca quei segi i dretg ad ella é stada fetg legra a cuntainta ad ha clamo il retg, seas bab, a quel era er fetg cuntaint, ad ha termess il tgan cullas miglras tratgas gio all' ustreia ad anvido c' el dess gnir. Allura ha 'l ear clamo quel, ca veva ils seat tgeas a getg sela dumonda dil retg, ca quei segi bagn cler, c' el segi ai dretg, cur c' el mussi ils seat tgeas dil drac. Ad el ha mess or tut ils seat tgeas. Dantand é 'l er gnia igl Josep, a quel ha musso las seat liangas,

a quei era ussa cler a dividaint ca Josep ha gîa mazzo il drac. Tschel ha stuia ir or dil casti a Josep ha fatg las nozzas culla feglia dil retg, ena granda beala nozza. La sera eni is a litg, mo avant ca ir a litg ha Josep vurdo or da faneastra a via tschior agl gold ena tgea granda. El ha dumando, tge catier ca quei segi. La princessa, ussa la si giuvna donna ha getg, ca quei deg' el betga vér marveglias, pertge tgi ca vommi an que catier, vigni betg or ple. Els en allura is a litg a la daman cur c' el ha gîa salavo ad anzielt ha 'l getg a la si donna, c' el vommi ampo a spass ad é îa or ancunter que catier cui seas tgaval agl seas tgan. Il tgaval agl seas tgan ha'l scho avant la tgea ad el é :? aint. Cur l'é gnîa aint ha 'l udia: «Ui, ui, ui, ui!» Ad igl ha sarviert en esch ad ena donna cun en tgavester ainta man ha getg: «Betga, betga zappa sels meas pluschagns,» a fiera, agn quei ca la gi, il tgavester ainta culiez a Josep a segl mument e'l sto samido an en tgaval ad ella igl ha mess gion stalla. I seas tgaval ad il tgan ha 'la fatg fundar sper il tschepp da lenna gio.

Ussa lainsa vurdar noca Jacob é. Quel é gest da que tains gnîa là noca la spada era alla fessaglia ed ha tratg or quella a l'era tut da ruegna. El ha savia, c' igl manchi anzatge agl seas frar ad é îa per la veia ca lez era îa per igl ancurir. Gl' εμπrem é'l gnîa tier l'ustreia, noc' il seas frar é sto aint a veva ampurmess da maridar. L'ustiera igl ha tania per Josep ad é curida ancunter ad igl ha tgappo antuarn ad é stada leada a getg ca ussa vig' in samaridar. A tschel ha getg, c' i vighan anc spitgear ampo, el nassi ple bugent anc or agl mund, mo cur ch' el turni vig' el maridar. El é îa a gnîa tier la savunda ustreia a là egl passo sco an l'emprema. Allura é'l gnîa agl martgea ad agn vaschinanza dil casti. Cur ca la donna da Josep, la ragegna, ha vîa el, é' la currida ancunter a tgapo antuarn a salagro a getg, c' ella segi stada or nunudidas anguschas per el. Jacob ha natiral fatg nut ancunter, betga getg c' el segi betga Josep ad é îa cun ella sei agl casti. La sera cur c' i en is a litg ha 'l ear vurdo or da faneastra sco il seas frar veva ear vurdo ad ear amparo tge catier ca quei segi quior agl gold. Mo quei setg' el bain, c' ella vegi getg da betg ir or an quel. Igl Jacob ha allura sasmino anzatge. Els en allura is a litg ad el ha mess la spada tranter el a la princessa. La daman suainter ansolver ha'l getg, c' el vommi ampo a spass. Ed ella ha getg, c' el degi ampo vurdar tier a betg ir an que catier. El ha getg: «Na, na,» ad é îa. Mo el é tuteгна îa or ad aint. Cul é gnîa or, scha ha'l ear udia quels pluschains ad ha

vîa ca quella donna é gnida cun en tgavester senta man ad ha getg sco a Josep, ca 'l dé betga zappar sels pluschains ad ha fiers an quei il tgavester ancunter el; mo el igl ha tgappo sei ad ha fiers anavos, c' el é sgulo ad ella sur il tgea aint ad ella é vagnida en tgaval. Allura l'ha'l unschia a getg: «Sch'ti mi das gest ussa or il meas frar, sch' egl bien a dretg a schiglio ta mazzi.» El ha do culla peitscha a fatg dar or il seas frar a tut quei ca 'la veva anc.

Allura eni is ansemel ancunter i martgea a sen viedi ha il Jacob getg, c' el vegi questa notg manîa culla si donna. Josep é sen quei gnîa grittanto ad i ha fiers cun tgaval a tgan sur en grep ad é îa a tgea. La sera, cur c'el é îa a litg culla donna, scha ha 'la getg: «Questa sera has miglra luna e mettas betga la spada tranter nus.» Quei é curdo sei a Josep. La daman ha'l prîa la si cana ad é îa or noc' el veva fiers giau Jacob ad el é îa vei a pitgea culla cana sei frar, ca era mort a segl tgaval a segl tgan, a tuts en gnis vivs. Allura eni is tier il casti, a la princessa é gnida ancunter a saveva betga, qual ca fuss i seas um. Josep é allura îa vei tier ella ad ha raquinto tut, a qua schegna l' istorgia da Jacob a Josep.

L'ISTORGIA DA QUEL CA LAVURAVA NUIDAS.

Agl era en'ea en giuven ca lavurava betga bugent, ampo en drai. El ha tartgea dad ir a s'angaschar tigl militer. El é îa an en martgea a gnîa an l'armada dil retg. Ad agl militer semettev' el aint bagn ad é gnîa anavant a principalmeng vev' el plascher vedi sagittar a sagittava era fetg bagn. El é sto quater onns an que survetsch dil retg, allura ha'l sapartartgea dad ir a tgea a far il catschadur. El ha cumpro en stuzer d é îa. Agl era en gi beal, il sulei scalarava ad el veva da far en lung viedi toc' el era a tgea. El é vagnia an en gold ad ha sapartartgea da pussar ampoet ad el ha samess giau. Agl é betg îa gi, scha veani en signur da là nà, a nà ancunter el. Els sasalidan. Que signur igl ampeara, sch' el segi en bun catschadur, scha 'l fussi bun da sagittar en urs. Tschel ha getg caschei. Agl é betga îa gi scha veani surangio en tarment ursun. El ha pria il seas guaffen, masiro a tratg a tuc gest trai tgea ca'l ha do nign otra manada. Allura ha'l getg quei um, ca sch' el vigli far quei c' el gitgi, veg' el daners avunda. Tschel ha amparo: «Moscha tge é quei, scha 'gl é pussevel vi jau far ei.» Il

signur i veva tampro sei por, scha hani saspartgia. El é îa anavant ad gas betga far giau la barba a betga taglear ils tgavels a betga midar la raglia a tut ils seat onns stos durmir sella peal da que urs. Scha ti es bun da far quei, veans a star bagn suainter.» Tschel ha getg, ca quei vig' el far. Il signur gli dat ena bursa cun plagn daners a gi: «Qua sas prender or adign' anavant, quella bursa é digna plagna.» Cur c' il signur i veva tampro sei por, scha hani sa spartgia. El é îa anavant ad é gnîa tier en' ustreia noc' i era aint tres mattans, i han tgito a schevan dascus tranter ellas; «Quei é ussa en por carstgan.» Cur c' el ha gia tschano ha'l getg, c' el lessi ir a durmir. Las mattas han getg, c' el setgi durmir alla tgombra tra stiva. El é îa aint, pria a raso or la peal digl urs a sastandia or sen quella. El é dalunga sto durmanto. Mo planet é 'l sadasdo pertge ain stiva udev' el schamant a schamant a dar sospirs. El leava a va or, sch' eri gl' ustier ca pareva d'easser or sels ple dafora. El ha salamanto, c' el vevi en' ea fri granda facultad ad el vegi sen bun plets amprasto ad amprasto ad en um ad ussa vezzel el, c' el survigni nut ple anavos. El possedi nut ple a stotgi far dabetts. Quei se i mains, ha tschel getg, schi se me quegl, scha quegl setg' el schon gidar. Quant ca 'l drovi. Tschel ha getg tant a tant. Els en is vei davo la mesa a là ha'l pajea or tut. Allura hani samess a durmir puspe. Igl ustier ha ear durmia bagn surangio, la garvur vev' el davent. La daman ha gl' ustier angraztgea agl seas benefactor a el ha getg, c' el vigli ear far en daplascher ad el ad ha amparo tge ca 'l savessi dar ad el. Tschel ha getg, el lessi perquei egna dallas feglias per spusa, alura drov' el ni render ni ver quito per que daner. Gl' ustier ha getg, el vigli clamar las feglias ad amparar ellas. Gl' emprem ha'l clamo la viglia. Quella ha lia saver novas nut da quel a la masana ear betg. Allura é'la gnida la giuvna ad ella ha do en' iglieda segl bab a suainter egna segl giast a getg: «Damen a tei has gîa il cor da far schi bien cun meas bab, scha vei jau ear il cor da prender te sco spus.» El ha pria or sen quei en ani d'or a rut parmiez quel a do la measadad alla matta a getg: «Ia vegn ussa per seat onns davent ad allura turni a nus faschagn nozzas, allura é' 'l îa a tgea. Mintgatant sascrivin ena breavetta a las soras viglias carpantavan gio la giuvna e faschevan la beffa sur digl seas spus. Ella vegi gliez en beal, cun quel setg 'la pergness ver grand plascher. Mo la matta era cuntainta gea ca quei gli fascheva mal, ad ella igl veva agl cor nuta nuidas, ella igl veva bugent. Quella povretta ha seat onns adigna gîa da tarlar ils

anguerts a las beffas dallas soras ad igl davos er 'la gnida anfisa ad ha saratratg alla si tgombra a gneva poc ple d'anturn. Ils davos onns scriveva tschel ple darar ad allura schevan tschellas: «Ussa, tgi scriv' el gnanc ple que beal.» Ella tascheva adigna quia. Ils seat onns eran passos. Il gi suainter é'l il spus îa puspe là noc' el veva sagito igl urs. Allura é'l gnia gl' um. Els sasalidan a que um gi: «Ussa has pas-santo ils seat onns ad ussa sas far tge ca ti vol, pertge tei has cum-plania tut quei ca tei vevas da far.» Gl' um gli leva bandunar, mo tschel ha do ena sgargnida: «Na, na tei, quei va nut ascheia, ussa mi sas ear tarschinar.» Gl' um é turno, ner que signur, ad i pria nà a gli lavo a tarschino ad i vastgia pulit agl nos pover tschufet a maltampro é gnia en beal signur. Allura saspertgeschin. El sametta sen veia tier la si spusa per la maridar. El é îa all' ustreia a cur ca la matta viglia ha via que beal giuven scha ha 'la antschiét a far cumplimaints a han-tieris a betga savia tge sarvir sei avunda per far ca tschel fieri en îl sen ella, a la savunda é ear gnida a fatg i madem, a mintgegna tartgeva d'igl survagnir. El ha amparo igl ustier, sch' el vegi betg anc ena feglia. «Bagn, bagn, ha 'l getg gl' ustier, «mo quella é sen tgombra, quella stat il pli bugent suletta a sapatratga da tuttas sorts ad a quella vigni betg' andamaint da tgitar sen mas-chels.» Mo il gast ha getg, ch' el degi clamar ella. I la han clamo, ad ella é gnida ad ella ha getg c' i den dar nà en seassel ad en glas vid da vegn. Els han do nà quei, ad el ha getg alla matta, c' els vigian beber ansemel or d'en glas. El ha allura mess or il vegn mo cun metter or ha'l scho dar agl glas igl seas miez anî d'or, ascheia ca la matta ha betga santia. Els han allura bavia ansemel or d'en glas. Plansia vez ella c'igl er' aint anzatge agl glas. Ella ha pria or en cunti a veza ca 'gl era en miez anî, ad ella ha getg c' ella vegi ear en miez anî a cregi ca quels dus miezs vomman anzembel. Ella é currida sen tgombra pigl seas miez a mess ansemel cun tschel ad i navan stupent. Ella ha getg: «Tei es parguess il meas spus»; el ha fatg bucca da rir a getg caschè, ad el segi vagnia per far nozzas. A tschellas duas cur c' i han vîa quei, eni sasaglidas als tga-vels l'egn' all' otra cun tuts dus pugn a vei ad or dad esch a pria mintg' egna en suet ad idas sensum 'la tgea ad arviert ena faneastra ad han sapandia tuttas duas. Ad en oter signur, ca era il giavel, ad era sco giast an quella tgea ha arviert ena faneastra ad ha getg: «A îa ve duas a tei me egna.»

A tschels han fatg nozzas ad en stos pulit ansemel.

ENA DONNA SCO GENERAL.

Mintg' egn sa c' igl pievel giuven samarida bugent. En giuven ha ear gîa samarido a saveva betga sco ludar avunda la si donna. Mo gl' ustier dasperas ha getg, c' el gli vigi gir, sco el vigni d'amprender d'ancanuscher la si donna, pertge toccan uss l'anconuschi el betga tec. Els han fatg ena scumessa a scumess l'entiera facultad. Gl' ustier ha getg, c' el stotgi ir a star d'avent en tains, a dantant setg' el vurdar, sch' el amprendi betga d'anconuscher la si donna. Tschel ha pria ena stgisa tier la si donna ad é îa d'avent da quella vischnanca. Gl' ustier ha allura ampruvo sen tut las manieras da cattar or anzatge betga dretg ved' la donna da l'oter, mo el ha catto nut. Gl' ustier veva sper l' ustreia ear anc ena stizun a cun quei c' el veva betga plaz avunda per la roba alla si tgea, matteva el ear giau roba alla tgea dals seas vaschegns. Cun quei c' il tains, ca tschel turnava era prest anturn, ha'l gl' ustier stuia studagear or en vizzi. El ha scho far ena trucla granda cun en barcunet. Allura é'l îa vei tier la donna da l'oter, ad ha getg c' igl se oz gnîa ena chesta cun aint blear roba da valeta, a quella less el metter an en lîa nocc' el fuss sir, ad ella less far il bagn a schar metter quella trucla alla tgombra nocc' ella mogni. La donna é stada cuntainta. El é allura îa vei ad îa aint an quella trucla ad ha cumando a dus famegls d'il purtar vei sen spejer sper il litg da quella donna. Ils famegls han fatg quei sco el ha cumando. Cur ca 'gl é sto las uras dad ir a litg é 'la quella donna ear ida sen spejer ad ha satratg or ad é ida a litg. Gl' ustier ca veva arviert il barcunet ha vîa c' ella veva ena noda sensum il brust. El ha natiralmeng stuia star tutta notg a là an quella trucla. La daman en allura gnis ils dus famegls ad i han purto d'avent. Gl' um é allura turno a suainter marenda é'l îa vei all' ustreia, per vurdar tge ca gl' ustier gitgi. Quel gli ha getg ca la si donna vegi ena noda sensum il brust. Tschel é natiral tut sursto, é gnîa a tgea a getg nut alla donna a sapartartgea da saretrer. El ha saretratg anc que gi d'avent da tgea. La sera cur c'el gneva mena a tgea é la donn' id' ad amparar suainter, scha nign vegi vîa i seas um. Anzatgi gli ha allura getg c'el segi gnîa vîa sella veia, ca magna agl jester. Ella é dabot currida tiel ustier ad ha getg ad amparo tge far. Quel ha getg c' il seas um vegi pears tras ena scumessa l'entiera facultad. La donna stevg' a stevgia suainter sur dil pertge ner perco a sadecida dad ir ad ancurir il seas um. Ella va sen la veia ca magna agl jester. Igl um era

c' el degi star quiet. Igl ustier ha allura plazzo quels dus an lur atgna tgea. Els en is, mintg' egn sen lur tgombra. Il general ha allura sapatartgea: Que desmaladia veia tgapo. El é î vei tiel ustier sulet ad ha allura getg sco la fatschenda stetti a getg c' e segi en lader a sch' el detti betga anavos tut la roba a quels, scha vigi el procurar persuainter, pertge el vegi pears la scumessa. Igl ustier é natiral gnia an plagn tema ad anguscha a tge ha'l lia far il pover giavel, el ha stuia dar bugent ner nuidas las clavs agl Michel, sco igl um, il servitur dil general veva num. Il general é allura puspe îa sella si tgombra. La ha'l tratg sur la si uniforma aint il vastgia sco el veva aint da donna ad é îa sper la tgombra dil seas um vei, ca veva en esch cun faneastra. «La mi donna, la mi donna!» ha tschel clamo. Il general ha tratg or dabot la geppa ad é îa aint ad ha getg: «Tge la ti donna, scha ti has nigna.» Tge ha tsche poveret lîa gir. Il general ha fatg quei anc en' ea, allura é'l îa aint cun aint il vastgia ad ha do da s'ancanuscher ad ha getg: «Vezzas tgenegn ca tei es sto, scha jau fuss betga stada ple mala ca tei, vessan anc ussa nut.» Fasché quent sco tuts dus en stos cuntaints, c' i vevan puspe sacato. Il general ha allura scret al retg, sco la tgosa stetti, c' el segi ena femna, a ca'l vigni betga ple a c' igl seas servitur segi il seas um. Il retg ha sasmarvaglea betga poc ad ha tarmess en grand a beal schinghetg ad els.

L'ISTORGIA DALLA LITEARNA.

Agl era en' ea ena viua. Quella veva en mat da quendesch onns. El tgiraiva las tgoras. El é îa per las ancurir ad é gnîa vei tard an en gold a rivo tier ena tigia. An quella tigia steva en um vigl. El é îa aint ad amparo sch'el vegi nuta vîa ner santia quaanturn en pèr tgoras. Na, el vegi vîa nut e setgi da nut, ha'l getg il vigl. I antschaveva a gnir ple a pli stgir ad il mat vess anc gîa en toc per rivar a tgea. Mo il vigl ha getg: «Damenâ ca'gl é aschi tard ste gest a quâ.» Tschel é sto. La daman ha'l gîa getg il vigl sch'el gli faschessi betg en plascher. Sch'el setgi vig' el bugent far, ha'l getg il tgavreret. Il vigl ha getg: «Mo ortschâ dafor la tigia é ena granda rusna a la si litearna segi gio ad ain là ad el setgi betg ir gio per ella. A, el vigi schon ir gio, ha'l getg il giuven, al degi dar ena tretscha. Els en allura is or ad il tgavrer ha saliea aint alla tretscha ad il vigl ha scho ir gio alla rusna. Cur c' el é sto gio, ha'l il vigl clamo gio, c' el degi per en' ea fermar aint la

rivo, cur c' el veva banduno la tgea, an en ustreia, no c' el ha catto angaschaders da suldada. El ha ear scho s'angaschar per quater onns ad é gnîa an survetsch dil retg. La si donna é ida, sco nus vagn getg, ear quella veia. Sen veia ha'la antupo en um giuven. Ella ha getg a que um, c'el degi baratar raglia cun ella. Ella vigi lura bugent anc pajear c' el setgi cumprar en nov vastgia. Sen quei é'l sto cuntaint ad ha barato la vastgadira cun quella donna; ella ha allura liêa sei als tgavels a dalunga scho tagliear gio els, ad é allura ascheia, samidada an en mas-chel, vagnida er tier quella ustreia a là vean ella sensur c'il seas um era gnîa angascho par il militer. Ella salascha ear angaschar a vean ear agl survetsch dil retg. Ella ha allura fatg tras la scola da recrut, da corporal a sargent a tut ils scalems toccan tier general ad era vagnida fetg renumnada. Sco general ha ella fatg tras duas battaglias ad ha samusso or sco bein capavel general. Mo an tuts quels onns, c'ella era là, vev' la mena via il seas um, gea c' ella veva via an glistas dalla suldad er il seas num. El era betga là an que martgea an garnisun. Ella va tiel retg a giavischa, c' el gli detti quel a quel sco serviaint, quei se egn da la si vischnanca a quel setgi ir anturn fetg bagn culs tgavals. Il retg ha lubia. Gl' um é gnîa. Il general taneva bagn il seas serviaint a veva nuta andamaint anzatge. Suainter quellas duas guearras agl puspe do pasch ad il general é îa tier il retg a prender lubientscha dad ir a tgea per en meins a saver prender cun el ear il seas serviaint. Els en is tier igl ustier ad han antschiêt a ruschanar cun el da tut las sorts tgosas. Il general ha getg, sco el vegi angano fetg savenz la cuntrapart, a me tras blear angon segi el vagnia aschi anavant. Igl ustier ha allura ear antschiêt a gir nà las sias. Ear el vegi angano malameng. En' ea per ex. vegi egn adigna ludo la si donna a getg ca la vigni mena ad anganar el. Els vegian allura fatg ena scumessa a scu-mess l'antiera facultad. El segi allura îa en ena trucla a fatg purtar quella an tgea da l'oter, anzumma gl' ustier ha raquinto nà tut net a stget sco'l veva fatg cun seas vaschegns ad ussa setgi el betga noca quels dus segian vagnis vei. Il general ha allura getg: «Quei é ussa en stupent angon, quei vut en fegn tgea da studagear or en da quels, quel stotgi el far il bagn a gli scriver sai, pertge el vegi aint tantas sorts agl tgea a segi nunudia cumblidus, a que stuc vigi el betga amblidar.» Igl ustier ha allura scret sei tut a mess sut il seas num a do il palpier agl general. Gl' um ner il serviaint ha dantant ca tschel raquintava quei lîa saglir sei en pèr geas, mo il general ha adigna musso

litearna ved la tretscha, ad el vigi trer sei quella gl' emprem. Sen quei ha il giuven survagnia tschearts suspects ad ha clamo sei, el degi me trer, el setgi trer sei el a la litearna. Mo il vigl ha nuta lîa trer ad é îa puspe an tigia. Il giuven é sto andriclo ca'l era îa gio an quella rusna ad ha antschiét a cridar a cridar. Plan a plan ha el allura calo da sponder larmas. El ha priâ nà la litearna a vurdo sen ella da tut las varts. Qua ha'l via c' en véder era ampo tschuff, el bogna dua dainta a va vei a sfruscha gio il tschuff a gest sen quei cumparan tres spérts ad ampearan tge ca'l vigli. El ha getg, ca'l lessi ca'l fussi puspe tier si mamma, a strusch ha'l gîa getg quei, scha er' el puspe a tgea tier si mamma. Cur c' il vigl é îa or par vurdar suainter, scha erel il tgavrer davent cun litearna a tut. Il vigl ha natiral sagritinto a sapatartgeva gi a notg suainter, sco survagnir la litearna. En gi ha'l pria en pèr litearnas novas, ad é îa an vischnanca ad ha clamo or: «Tgi vut barattar litearnas viglias per novas?» Quà en blears curis natir, pertge quei era en bun barat. Tranter quels éra ear la mamma dil nos tgavrer, ca era gnida cun quella litearna viglia per barattar aint ella. Cur c' il vigl ha puspe gîa la si litearna é'l sto cuntaint ad é îa a tgea a mess la litearna agl seas lîa sut il litg. La sera cur c' il tgavreret é gnîa a tgea a via ca la litearna era davent, el sesaglia als tgavels ad ha fatg angueris a si mamma, ca la litearna vess'la betg stuia dar davent. Il giuven fascheva sco en desparo a sapatartgeva or sco gnir puspe an possess dalla litearna. El é îa agl gold a rivo alla tigia dil vigl. Lez era betg allà. El ha ancuretg ad ancuretg la litearna ad era gest per ir ord stiva. Qua ha'l do anc en' iglieda sut il litg a vîa c' igl targlischava anzatge a quei era la litearna. El prend' ella a va puspe a tgea a gi a si mamma da vurdar a betga dar davent ella. El é allura carschia a gnîa ple vigl. En gi ha'l getg a sia mamma, dad ir sei tier i retg a far dar quel la sia feglia. La mamma ha me ris a getg, tge c'el sapatratgi ear, el a la feglia dil retg. Mo il giuven ha betga cidia. Tschella é ida sei tiel retg, mo quel ha me ris a getg c' ella dé me ir. Il giuven ha tartgea: «A, la feglia vîa gliez franc survagnir, va sei tei mamma a gi, sch' el vigli betga dar culla buna, scha drovel la forza a decleri la battaglia. Il retg ha puspe me ris a getg c' el degi me vagnir. Il giuven ha clamo ils seas spérts cun strishear vedi véder dalla litearna a quels en gnîs ad amparo tge c' el vigli. El vigli en' armada suldada ad il ple bien general segl ple beal tgaval lessel el easser. Il seas giavisch é vagnia cumplania. El é îa sen que gi a samusso al retg. Lez veva tratg an-

semel gnanc en suldo, ad el ha getg, c' el vigli peia dar la feglia. Sen quei ha'l il giuven retratg la suldada. A la feglia gli ha stuia maridar. Els han fatg nozzas. L' emprema notg ha'l fatg far en casti visavi quel dil retg a giavischo plenavant ca el a la si donna fussen agl litg an que casti. La daman, cur c'il retg é lavo a vurdo or da faneastra, ha'l betga sasmavaglea poc, sco que casti segi gnâ nà qua sur notg a da tgi c' el segi. Ussa en gi é il vigl dil gold passo là que casti, gest cur c' el ha via il casti nov ha'l sapartartgea sco survagnir puspe la litearna a sen ena maniera ner l'otra ha'l puspe survagnia ella ad el ha fatg purtar davent il casti a la daman erel il pèr niu a neval sella teara a durmevan. Cur c'il retg ha vurdo or da faneastra erel davent il casti a tschels là niu a nevals sella teara. El ha allura pria aint els alla si tgea. Il giuven um ha puspe survagnia anzaco la litearna ad ha anc en' ea fatg far il casti me bler ple beal c' avant. Il retg ha via quei a ha clamo el sei al casti ad amparo sco quei vommi tier. Tschel gli ha alura declaro tut a getg c' el dess ussa anc far gnir ena pluna daners ad el vigli llura metter la litearna ca nign la tgatti ple. Il seas schender ha fatg quei a do litearna agl retg. Il retg ha farmo en grand crap ved' la litearna a fatg fundar quella alla mar. Ad il giuven pèr ha savia da qua d'anvei viver an lur casti nundisturbo.

IL PRENCI LUDWIG.

Agl era en bab tgi veva dudesch fegls. Il giuven veva num Ludwig. An que pajes era en casti ad an que casti steva ena donna viglia strianiera an tut las sorts. Ella veva striano blears beals giuven. Il giuven Ludwig leva spindrar quels tgi quella viglia veva striano. El é îa cui seas tgaval sei ad agl casti a mess il tgaval a nuegl. An quei oda el tgi cloma: «Prenci Ludwig.» El varda anturn a veza nign. Ad i cloma anc en' ea. Il prenci savolva ancunter en schimmei tgi era là an quella stalla e gi: «Tge raschunas tei cun me.» I schimmel ha getg caschè a getg tgi el dess far quei tg' el gitgi. Ludwig ha ampurmess quei. Igl schemel ha allura getg: Gl' emprem dé'l dar damaglear agl seas tgaval, allura dé'l ir sei a tschagna. Allura setg' el ir a litg, mo ve per la notg vignan dudesch zearps, sis dad egna a sis da l'otra vart. Quellas vignan a far nut oter ad el, ca derasar ena nunudida fardaglia. Cur ca el ha gîa tschano é'l îa a litg. Agl é betg îa gi scha éni gnidas las dudesch zearps. Sis han samess d'ena vart a sis da l'otra. Plan a

plan ha nies prenci Ludwig survagnia fred a tramblava sco en figl. Anzaco é'la passada quella notg. Pudia star or il fred ha'l. La daman é'l îa gio da gigejn tier is tgavals. Il schemel ha getg ca'l dess ir ad ansolver, allura vigin ir a spass. Il prenci ha fatg quei. Cur c' el é turno ha'l il schemel getg, tg'el dessi sear sen el ad els navan saruschanand a spass. «Scha ti poss star or tres notgs, allura essan nus a metsch,» ha'l getg il schemel, a mintga daman veans gio tier me da gigejn. A saruschanand en els rivos tar en' ustreia noc' i era aint ena beala matta. Ludwig é îa aint tier ella. Suainter ha'l prîa ils seas schemel ad é îa a tgea, ha tschano ad é îa a litg. Puspe eni gnidas las dudesch zearps ad han samess sis per vart sper el. A quella notg ha'l gîa da star or anc ple grandas fardaglias ca la notg avant. La daman é'l îa gio da gigejn gio nuegl, suainter ha'l anzielt a dasdo il tgaval ad ia puspe a spass. Els en puspe rivos tier quella ustreia ad el puspe îa aint tier quella matta. Plansia é'l allura îa a tgea ad ha tschano ad é îa a litg. I schemel aveva getg tgi vignan questa notg ventgaquater zearps a schi se pussevel scha dé'l star or. Nies prenci Ludwig ha gîa detgadiradavunda dalla davosa notg, mo sto or é'l. La daman ha'l gîa ansolver avant ca ir gio nuegl. Cur c' el é gnîa an sala eri mess sela mesa per ventgaquater damas princessas. Cur tg' el ha gîa maglea é'l îa gio a pria a man la viglia strianiera a quella ha stuia dar liber tut ils tgavals tgi eran an stalla. Cur tgi schemel è sto liber é'l sto en beal giuven ad el ha getg a Ludwig ca tranter quellas ventgaquater princessas setg' el prender or quella ca gli pleschi il ple bagn, mo el ha betga fatg blear landeror. Basta, el é allura îa tier quella all' ustreia a quella gli ha do ena beala tuaglia a getg, cur tg' el rasi or quella setgel el giavischar tge c' el vigli. Tut vigni a cumparir sen quella. Quella giuvna ha allura survagnia en buab. El é îa a tgea ad é gnîa malparegna culs seas frars a quels han pria a fiers el an ena rusna noc'igl era aint dudesch liuns. Mo el ha raso or quella tuaglia a giavischa dudesch tschuncas per ils liuns, a quels faschevan zun nut ad ei. Quella giunfra tarmettet savenz tier, tg'el duess gnir uss a maridar ella. Mintg' ea nava egn dals frars. Ad ella amparava mintg' ea al seas buab sche quei segi il bab, mo lez leva saver novas nut da quels. La fegn é'la vagnida vilada ad ha getg, schi portan me l'ossa dad el scha seg'la cuntainta, schiglio lasch'la ir an fia a flomma il catier. Ils frars han sagetg: «A, quella ceda nut, quei é ena poppa.» Els en allura is or agl gold a vurdo gio alla rusna a clamo tg' el dess gnir ussa, schiglio

vegnan tuts per la veta. Perquei tg' els gnessen per la veta, quei fuss ad el tuttegna, mo sch' igl se perveda tschella scha vigliel gnir. Gl' emprem ha'l fatg trer sei ils liuns. Quels gnevan suainter ad el sco tgans. Cur c' el é vagnia tier il buab scha ha el getg, ea quei segi il bab. Els han fatg nozzas ad el é sto en bun um, ad il buab fascheva tarmagls culs liuns.

IGL ANI D'OR.

Agl era en' ea en pover giuven. Seas bab veva ear nut. El ha samess sen veia per ir an tearas eastras. Sen viedi é'l gnîa tier ena tgeaetta. Avant quella steva en um vigl. Quel igl ha amparo noc' el vommi. El ha getg, c'el lessi ir a guadagnear il seas pan da mintgagi. Igl um ha getg, sch' el segi fidevel setg' el gnir tier el. Quei vigliel bugent, ha' l getg il giuven. Il vigl ha do a man la tgea a getg c' el vommi davent per en pèr gis. Avant c' ir ha 'l mess ena clav sella mesa dalla stiva sura per vurdar sch' el segi fidevel. El ha getg ad el da vurdar a betga duvrar quella clav ad é îa. Il giuven ha fatg la si lavur scoi soda, mo la sera é'l îa sei an quella tgombra a via sur la mesa ena rusna. El ha vurdo sco la clav era, pria ella, mess aint quella rusna a strubagea, ad en esch a sarviert. An quella stgaffa era en grand cudesch. El ha pria or que cudesch ad ha antschiert a liger an el. Qua stevi aint sco c' in saveva sasamidar an tge tier c' in leva.

Cur c' el ha gîa ligîa quei, ha'l puspe mess anaint il cudisch, saro la stgaffa a mess la claf gest sco'l era. Cur c' il patrûn é gnîa ha'l vurdo scha la claf segi anc sco'l veva mess. El ha santgiert nut a ha tartgea, c' il giuven segi nuta sto landervei. Que giuven é sto anc en onn tier il vigl, mo lura ha'l getg c' el vommi a tgea, ad é ear îa. Cur c' el é gnîa ha'l amparo il seas bab, sco c' i segi passo a tge c' el vegi ampria. Il feagl ha getg, c' el degi me gnir cun el sen tgombra, allura vigliel mussar. Sen tgombra ha'l samido an en tgaval a getg a seas bab c' el degi prender ad ir a fiera cun el, mo cur c' el vegi vandia el degi el vurdar a prender gio il tgavester. Il bap é allura îa a fiera cun el, mo sen veia hani antupo en um vigl. Quel ha gest ancunaschia an que tgaval il giuven c' era sto tier el. Il vigl ha tampro sei il bab dil giuven, tampro anturn el, a cumpro il tgaval cun tgavester a tut ad ha prîa il tgaval ad é îa. Avant ena fravgia ha'l safarmo. El é îa sen gl' esch dalla fravgia a getg agl fravi c' el dess scaldar ena stanga fier. Lez ha fatg quei. El ha pria la stanga a lia catschar quella aintagio per

bucca agl tgaval. Mo quel ha antschiét a strer a strer a cun en' ea ha'l rut il tgavester ad il tgaval ha safatg an en utschi a tschel suainter an furma da sprear. Igl utschi é gest sgulo sur il casti vei. Ad avant il casti saseva la feglia dil retg. El ha safurmo an en anî a do giau gest agl scussal ad ella. Ella é tut surstada ad é currida tier seas bab ad ha getg: «Varda na tge ca Nossegner ha tarmess gio da tschiel.» Ella ha mess igl anî agn det. La notg gnevel nanavant il giuven ad ha antschiét a ruschanar cun ella a fatg termagl. Suainter en tains é'la gnida malsana ad ella ha getg, quel ca setgi gidar ad ella setgi ver que ani. Il vigl é gnia ad ha getg, c' el vigli bagn stgampantar ella, mo gl' emprem stotg' la dar igl anî. Ella ha pria igl anî or dil det a fatg sco sch' ella less dar vei el, mo i scho dar gio bass, pertge il giuven la veva instrua ascheia. Strusch é'l gl' anî sto gio bass scha ha'l samido an en gran ad igl um vigl an ena gaglegna a leva picclar sei il gran; mo tschel é gnia avant ad ha samido an en sprear ad ha mazzo la gaglegna ad ussa e'l sto liber ad ha marido la feglia dil retg.

QUELLA DIGL WALDBRUEDER.

Agl era en um ad ena donna, tgi vevan nuta gianira a plangsia cun urar a giavischar tier Dias tgi survagnessan er els en unfant, ha Nossegner is gîa do egn. La donna é vagnida purtanza. A cur gl' é sto al tains da vagnir ain pigliola, schi va'l par la hebama a la hebama vegn a l'unfant vagn sen naschientscha a cur al era sto segl mund eri en urs. Ad els han stui sacunfortar cun quei a han tania quei limari scogl oda da taner ad el é carschia sei a gnia ple vigl da quei da 15 u 16 onns.

A dantant vegn la feglia digl retg, vezzand que biestg, ca nava suainter els, segl patratg, dat ir ear ella danturn que tier. Allora giavisch'la da schar vagnir que tier cun ella ear da notg segl seas zimmer ad els i han scho ir. Ad ella ha pria i tier a lujea i seas daschêr sut i seas litg. Igl tier é îa aint la prima notg a dallas 11 antrochen las 12 vagniva or en um or digl tier, ad el é vagnia or a sepi litg ad ella aveva cazola a ha via, tgi era là en bial um sepi litg, ad el ha antschiét a ruschanar a getg, tg' el segi qua me par en' uriala, allora stotg' el puspe vagnir en urs.

Anzatgi sto allur ena notg ner l'otra ver udia ruschanand a cur quella persuna ha udia ruschanand ha'l stuia turnar a dar en bregl ad

é îa gio ad or. Allura e'l îa a rivo an en martgea ad îa tier ena tschiarta femna viglia la femna i ha pria se ad i mes gio an en tschaler.

La feglia digl retg é lavada ad era fetg contrestada a cugl e sto gis, sch' ella ida suainter par tschartgear i seas urs, ad é rivada plangsia vé ad ainten en gold tier en um vigl, tgi stueva ver da quei da tschient onns. Agl era sera ad ella ha dumando par star sur notg a gl' um ha la scho sur notg, ad han allura saruschano a la femna ha raquinto sco' gl segi a ca ella segi par ir suainter a que urs, ad el dat d'antalir no la veia segi dad ir tier que urs. Ella vegi da passar ena punt a sen quella segi en drac, a quel laschi betga passar tuts. Basta, el vigi scriver sen ena scorza en scretet, ad ha getg, ca cur la vezzi i drac dé la fierer quella scorza cunter el a sch' el fetschi bucca da rir, scha dé la ir anavant, mo sch' el fetschi betga bucca da rir, scha dé'la betga ir anavant, schiglio la mazzel, la stgarpi. Ad ella, cur gl' é sto gis é ida par quella veia a rivada tg' ella ha vîa il drac, allura ha'la fiers la scorza, agl drac la ha pria se a ligia a fatg bucca da rir, ad ella é ida vitier, allura ha'l getg ch' ella setgi passar ad ella rivi tier ena femna viglia; ad ella degi dumandar quella, sch' ella savessi star ain survetsch. La vigni a dar da tgirar las nursas. Cur la segi or sen la pastira cun las nursas, scha vigni lièrs ord las nursas, allura gli ha'l do en schivlot, ad ella degi schar ir tochen sera las lièrs noc' i vignian, allura schivlar cun que schivlot, allura vignan las nursas nanavant sco ella veva pria nanavant la daman. Gl' urs é gio'n tschalèr, a cur la sé stada ena troppa gis, schi dé la giavischar da dar gio ella l'ava ad igl urs. Allura dé la ampruvar da dar giau ava tievgia a cur el strangli l'ava tgolda, schi detti el en tarment bregl a stgerpi las cadagnas. Mo la viglia vagn a tucca l'ava, par quei stotg' ella dar giau l'ava ad igl urs. Allura dé ampruvar da dar gio ava tievgia a cur viglia gli ha do sai la lavur sco 'gl drac haveva getg. Ad ella ha suainter en pèr gis giavischo tg' ella dé schar purtar gio l'ava ella ad igl urs, allura ha la do tier, pertge ell' era cuntainta dalla fantschiala. Var o'gis diesch lujevla l'ava, a fascheva gnir a tutgear, schi fuss dretg, a quei era digna sto i cass, ad ella veva do a man ear da far i café par ellas. Ena daman ha ella gîa scaldo l'ava a purto gio'n tschalèr a turnada dabot ansè, a pria l'otr' ava a clamo tschella, de vagnir, ad ella é vagnida a ha tutgea a getg, tg' ella dé me ir anavant, sch'ella se buna. Allura é la ida gio a scho davos la fréda a do la tgolda. A

gl' urs ha pria aint ena bucca plagna a stranglo, allura ha'l briglia ad ella ha allura dabot ear sapartartgea vedi drac, partge quel veva cumando tg' ella dé allura ear sapartartgear veda el, allura vignel ear el. Tuts dus la viglian allura schon ranschar. Ad i drac é rivo a tuts dus han pria aman la viglia a la struffagea vaccar, a han la struffagea antrochen ella ha do libertad. Ad ella ha alura mess a man tres butteglias d'ava a quellas tres butteglias ha ella stuia laschar dar en dagut avant l'oter par tut las giassas anturn da que martgea, ad ella é ida cun quellas butteglias ed allura egl gnîa nanavant bleara gliad ain que martgea or dallas nursas a tut e sto cuntaint da quella femna. Er i urs é puspe gnia en um, agl drac ear, ad ella é allura ida cugl seas um a tgea ad ha fatg nozzas.

I FIGL, CA VEGLIA TRES NOTGS SELLA FOSSA DIGL BAB.

Agl era en bab, tgi veva tres fegls. Al era fri vigl ad é vagnia sella vigliadegna malsan, a dus fegls eran dus sperti cerlis a l'oter era me en trut. Que trut era i blear a nuegl ved la biestga ad da quegl. Tschels eran dus loschs a vevan blear roba, ad al bab mora alura planet. Ad avant ca murir ha'l getg, tgi se da vigliear tres notgs sella fossa cul se sataro. Ad els han fatg sco'l veva giavischo al bab, a gnis paregna dat ir ena notg paregn, ad han tratg la sort, qual i tutges par g' ampren dad ir, ad i ha tutgea a ques dus parderts d'ir avant ca tschel. Allura gi quel, tgi veva dad ir gl' empren a que tgutg: «Oz va te par me», ad el va, a cugl é sto ve anturn mesanotg sch' ei vagnia al bab ad ha do en tgavester d'en tgaval ainta man ad ha getg, tga cur el smagni que tgavester, scha vigni en tgaval nanavant, ad el vigni en stuppend bial um. A l'otra notg, tga l'oter aveva dad ir hani fatg tuttegna. El é îa ear par l'oter, ad al bab é vagnia sco cun l'oter, oter ca lez tgavester era ampo ple bial. La tiarza sera vevel dad ir par sazez. Ad el é îa ear par sazez. El ha ear ratschiert en tgavester anc ple bial, tga tschels dus. Als tgavesters ha'l zuppo. Allura ha i retg scho ir or, ca quel ca segi bun da saglir se sella lena a dar en betsch a gli si feglia, setgi la maridar. Tschels dus frars en ear salujis ad is sen quella fiasta, par ampruvar da rivar se egn dad els, ad els sa schgleschan a sascultreschan a sa fuorman schuber, a que tgutg nava ain stiva a vurdava co tschels sazaflinavan a salujevan bagnet. Allura eni

is. A cugl en stos davent ha el pria na gl' amprem tgavester, tg' il bab veva do, a do ena smanada ad agl é vagnia en tgaval ad el é gnia en bial um. Ad el va se segl seas tgaval a va ear el a sagutta tschels a passa speras ve fri losch, ad al tgaval fa saglir la lozza sepper tschels dus, a riva ve an en' ustreia a metta aint i seas tgaval a lasch' ir tschels avant, a cur is ez en is é'l el ear îa ad é rivo se a do en bial betsch an ena vesta alla feglia digl retg, ad oter é sto bun nign da rivar se, ma el ha nutta sascho sasurvagnir ad é turno a tgea. Ai retg é turno a fatg vagnir ansemel tuts, par saver tgi ch' é rivo se, ad agl é îa sco l' ea avant. A la tiarz' eada ha 'l stuia far gnir ansemel, a quell' ea veva al bab cumando, tg' ella dé morder gio en toc dall' ureglia. Mo el é rivo se par la tiarza geada, ad ella ha gia mors gio l'ureglia, mo el é puspe rivo davent, sainza ca nign veva santia. I retg a fatg ir dus umens ain mintga tgea a tschartgear cugl toc ureglia. Ad els en is a rivos ear ain quella tgea, a visito is dus parderts, tschel era gio nuegl. Els han amparo, sche se betga ples. Na, mo els vegian schon anc en frar, mo lez segi gio nuegl ved'la biestga, mo lez segi nuta sto. I den i clamar hani getg ques dus umens. Els han stuia ceder, ad i han clamo. Gl' um é vagnia, ad els han prîa ve ad i tgitto, a via tg' el veva gio en toc ureglia ad han prîa ve il toc ad han masiro ad era gest quel. A tschels, ch' eran a schi loschs a schi garmadis eran ple tgutgs, tga quel, tgi stueva adigna star an nuegl a vagneva tania par tgutg.

Ad el ha prîa nanavant i seas tgavester ad é îa tier la feglia di retg a fatg nozzas cun ella, ad é gnia ple navant tga tschels, antras ir a vigliar i bab sella fossa.

IS DUS FRARS, CA FASCHEVAN ILS NEGOZIANSTS.

Agl era en' ea dus frars, ca faschevan ils negoziants. Egn da quels veva en fegl. Cur ch'i figl é sto carschia, ha i bab fatg ir el cui seas o (aug) an Engeland par cumprar sei roba. Cur ch' els en rivos an Engeland eni stos is an en' ustreia, a beber i vinars metti, a suainter eni is tra'i martgea ad han sapiars. I giuven é îa d'ena veia sei ad antoppa, ch' i targievan en mort na a gio par las veias, ad el tgitto sen quei, allura va'l speras ve dad ena otra vart, ad antoppa puspe. El ha puspe tgitto, a scho passar anc en' ea, ad é îa an en oter lia a turna ad antoppa la tiarza geada. Allura ampiar' el, partge tgi tiran que

carstgan tras la veia. Els han getg, ch' el vevi dabets. El ha amparo, quant dabets, ca que um vegi, a tschels han getg. El ha getg, schi saschass betga comprar or quei. «Bein, gliez saschassi schon», hani tschels getg. Allura ha el pria or i daner a pajea il dabet digl mort, allura eni is ad i han sataro. Planet al cato i seas o a gli raquinto tut. Agl o ha durlo cun el, mo ussa eri pajea a fitto ad el é turno sainza roba a tgea. A là hani fatg gnir roba metti a gia durlo, cun el, ma el ha tuttegna savia star anavant ain stazun. Cur ch' el ha gia fitto l'otr' ea la roba, ha i bab puspe i scho ir cugl o, mo cumando, ch' el de aber betga far da quellas sco tschella eada; al de comprar la roba a gnir anavos cugl o. Ad els en is puspe a rivos veiadaint agl pajs noc' i cumpravan la roba, ad els turnan a sasparaglier. I giuven va a riva an en tarment catier grand (an en hotel, ner sco ti gis). Là od' el cantand duas bialas vuschs, a va sei ad aint a tgitta a tecla. I era duas mattans, tgi cantavan, a quellas mattans eran vagnidas anguladas natier. I giuven ha amparo, schi vandessen betga quellas mattans, allura hani raspundia da sche, tgi viglian las vender. El las ha cumpro, tuttas duas. El ha pria las sis mattans cun el ad é îa a catto gl' o a getg ch'el vegi cumpro quellas mattans. Gl' o ha durlo cun el, mo el ha savia far nut oter. El ha pria las mattans ad é turno a tgea cugl o. Cur l' é rivo ha seas bab durlo, a saveva betga tge far cun da quella roba. I era bialas mattans. Mo i en allura gnis paregna pulit, ear cugl bab. Cur gl' é sto, schi ha i giuven s'amuro vida l' egna da quellas. Quei é gest sto gartagea la detga; la buna ad é îa schi anavant ch' els han samarido. Allura ha'l getg, ch' usssa vommel anc a comprar sei roba. La dunna a s'alagro a getg, ch' ella gli loji ena bandiera. Ella era capavla da surcusir pulit, ad ha lueja la bandiera cun bustabs, tgi targlischavan ampo, ad ha allura scret sai i seas num cun da quels bustabs. Allura ha'la getg, ca cur tgi vegian fatg i viedi en toc, tg' el possi ver i clutger, scha deg' el rasar sé ella. Allura ha'l fatg, sco ella ha getg. Ella saveva, ca seas bab tgittas or da que clutger cun i seas rorspiegel. I bab é sto en retg, quei tgi stoi anc gir. Agl e îa ascheia, i retg a tgitto a via la bandiera, ch' ella veva sei i num dalla si feglia. El ha ligia que num a savia, a fatg ir ancunter ena cumpagnietta maliter, par ratschever que bastimaint. Els vevan las buis a sagittavan par retschever cun anur i bastimaint. El ha sata-manto veda quei (sas muderar quei, te es ple pardert tg' ia). Ad han ratschier cur ch' el é vagnia a rivo cun anur, ad i mano a tgea

tier i retg, a lez i ha ratschiert cun anur, a noc' el vommi a tge a co, a tschel ha getg, ch' el vòmmi a cumprar sei roba, mo i retg a betga, scho ir el, el ha getg, ch'el vigli schon cumprar sei roba ad ha cumpro sei bunameng en bastimaint plagn. Allora ha' el s'anviea anavos ad i retg ha getg, ch'el dé vagnir anavos cun la si feglia a cun l'otra femna ca segi la cammer-junfra. Ad el é turno lead ad i retg ha tarmess en plantun cun el, per sigirar la veta an or ad anaint. Ad els en vagnis, a quei é îa tut an ordan, el e gnia ratschiert dalla donna. Quella saveva schon tg' el turnass cugl raschieni. Quell' eada é'l allura i bab sto cuntaint, ad ha nutta durlo cun el. Ad els han salujea, la donna tant prest sco l'ha pudia, tgi setgan vagnir puspe agl pajs di retg. Ad els en allura muvis da vagnir, ad han s'ambartgea. Tranter quella suldada era egn, ca vess ear gia bugent la feglia digl retg. I era en ufficial. Els en gnis en toc aimpar la mar, allura egl vagni da far pisch, agl um a que ufficial eran me els sesura a quel i siainta gio ad alla mar. Cur ch' el é rivo alla mar, egl gnia en pestg ad igl ha bavia aint, ad é îa cun quest um an en dasiert, a saveva betg, sco tgappar a man. El é sto qua en tains a vivia da tutta sorts fretgs, a steva qua a sapatartgeva blear. En gi ch' agl era bun tgold, ch' el maglieva las sis gagliedras od' el ena vusch, tgi clomma par num «Michel», ad el tgitta anturn a vezza nut, stat anc ampo, qua turna a cloma quella vusch, allura ha'l anc via nut a sella tiarza geada turni a cloma puspe il num, a qua vez' el ena guolp ad el ampiara: «Ma clommas te guolp,» ad ella raspunda: «Ea.» La guolp i cloma. Els vignan allura egn vetier l'oter a saraschunan. A la guolp gi: «Nasti bugent a tgea,» ad el gi caschè, allura gi la guolp plenavant: «Daman fa la ti donna nozzas. Al vess lia far nozzas avant, ma la donna ha betga lia. Ella porti led en onn pi seas um, allura ha'l getg caschè. La guolp a getg, ca sch' el vigi partgir quei, ch' el s'anzan an en on, sch' igl vigl' ella radir vi a tgea. El é sto cuntaint. Allora ha'la getg, ch' el dess sametter se dias sco a tgavai, allura é l'ida an sprungs a sprungs a rivada avant i palaz digl retg, noc' i era lueja las robas par las nozzas da l'oter gi. Allora gli gi la guolp: Ussa vas aint a gis, chi tgi degian dar anzatge da lavur, u da purtar sei lenna ner ava ain tgadafia, allura fas dar anzatge da magliar. Ad el ha fatg ascheia. El ha purto sei ampo lenna ad ampo ava a las femnas gli han do ampo da magliar. La spusa gneva mintgatant or ain tgadafia. I vevan lueja da far la gromma (se dretg en fest par scunflar la gromma). Ma quella suolva nava vess.

Allura ha'l getg que schlamperet, tgi degian schar trer ear el questa panaglia. I han do da schar trer. Allura ha'l antschi a suar, ad el va se ascheia cugl man cun en huderet ve pis tgavels a la spusa era gest là ain tgadafia, ad ella vezza ch'el veva qua la noda cogl seas Michel veva, a va dabot aint ti bab a gi: «Bab, quei é meas Michel.» Ad i bab vean or ad ampiara, sco el vegi num, a vignan schi anavant, tgi vezzan ca gl' é richti. Al retg vagn aint al zimmer, noc' i eran saradunos anzemmel a gi allura, tgi den gidar deliberar, tg' el vegi da dar ena sentenza, i se sto segl mar en bastimaint, egn ca vegi sigliando en oter um ain l'ava par prender ena nursa, ad el sulet setgi strusch sco dar sentenza a quel. Allura ha getg il spus, ca quei vigin schon gidar. Quel se maritevel d'i far trer ain quatter tocs dals tgavals. Allura ha'l i retg getg: Moscha quel es te, te as sigliando ain l'ava gl' um dalla mi feglia par la prender ad ussa t'as tez do la sentenza, ad el a gest fatg ir a lujear quatter tgavals d'i far trer an tocs. Agl é davanto, a la nozza é ida anavant cugl Michel da novameng, ad é îa anavant pulit ai seas fastegn; dantant egl vagnia tga gl' era da partgir culla guolp, ad els vevan survagnia en buob, allura od' el pitgand veda gl' esch, gest tg' el era ain tgombra cugl buob a schascheva segl canapè. El gi «herein». Qua veani aint ena guolp, a la guolp gi, ca oz vegl'la partgir, a gl'um leava sé a vagn cun en bial migliatg daners a metta sella mesa, mo la guolp gi, ca quei se nutta tut quei, tgi se da partgir. Agl um va anc per ampo, allura gi la guolp, ca quei se nutta tut quei ch' els vegian savanzo, a mussa vé alla tgegna a gi, quei vegin savanzo. A gl' um prend' or di litg i buob a rasa sella mesa i darbet, ad i meta an dies segl darbet a prenda na la spada a gi agli guolp, scha dé la vagnir, sch'i partg'el. Betga taglia i buob, i vi nigina partgida, ia sunt quel mort, ca té m'as gia pajea or an Engeland, a te eras vei ad aint il dasiert a rivavas betg davent ad ia ve via quei, ad ia ve gido, a ti as gia gido me, tgi han stuiu schar pussar i meas tgierp, as lagn, schar ir egn par gl' oter a giavisch pietigot, a va a tgea.

IGL BAB, CA LEVA MARIDAR LA SI FEJA.

Igl era en um ad ena donna, ca vevan ena feja. La donna vagn malsana a va cunter la mort. Avant ca murir gi ella anc agl seas um: «Scha ti vol anc ta maridar, schi marida egna tgi meas anî

vagn bun.» Allura e 'la morta. La feja ha lura anzatge onns suainter fatg uorden, neder svulto an ena trucla, a vagn ad ella ena trucleta ainta man, ad ella l'a scuvearta, ad igl era aint en anî. Ella a masiro aint que anî, ad el era bun a gest dretg. Al bab a via quei. El a antschiè a far patratgamaints. La donna veva getg, c' el degi maridar quella, c' igl anî vigni bun. Igl bab a gia vîa gl' anî ai det dalla feja a via c' al nava bagn. El a getg alla feja: «Nus dus lagn samaridar, la mamma veva getg quei a quei.» La feja a getg: «Quei seja betga far.» Mo igl bab a digna lutschea a lutschea, c' ella i stotgi maridar. Mo la matta partratga: «Me spetga îa ta vi schon far calar cun quei,» a vean sei partratg, da dumandar tres vastgias. Egn stotgi far la cleritad scogl sulegl a l'oter sco la glegna, a l'oter sco las stelas; allura ear anc en pèr pantofflas dad or (sco sch'ellas fussan dad or). Ad el e îa tiar i schneider, a getg, tga' l de far da ques vastgias aschei' ad ascheia, c' egn stotgi purtar la cleritad digl sulai, a l'oter stotgi easser sco la glegna a l'oter sco las stelas, a far en pèr pantofflas dad or. Ad e vagnia da far far tut, sco el veva lîa. Allura a la getg, ca la vigli anc en farirel, ca fili da sasez ad ena roca, ca raschuni. Ella manageva, ca qua stotg' al ceder, mo el é vagnia da far lujear ear quei.

Allura a la via c' igl nizigieva nuta sadustar ad é vagnida segl partratg da fugir. — Ena sera cu'i vevan tschano ad i fascheva notg, schi a 'la lujea i farirell a la roca davo la mesa, a getg ai bab, tga 'la vigli oz filar ad ampruvar scogl vomî ad ampo taner curtarella alla roca. A sei gi vev'la mess as seas treas vastgias a las pantofflas anten en satg a zupo an tgadafia. Igl bab a getg, sch' ussa viglin ir a litg, ad ella gi, ella tigni anc ampo curtarella alla roca, ad el de ussa peia me antschever ad ir.

E cur l' é sto a litg, ha ella getg a la roca: ussa cu'l clomma, scha gi «ea la vagn prest», ad ella prenda i satg cun aint als vastgias a va gio ad or a fuotscha, ad e rivada plansia veiador ancunter en gold, ancunter ena zella (bova) c'igl era schon fri vacher ve per la notg. Ad ella va aintan quella hetta ad antscheva a raschunar cun que um ad ampeara, sch' el la setgi betga schar pussar ampo. Al bun vigl ha getg caschè, la de me pussar qua en' ureala ad ampeara noc' ella vommi, allura a'la getg, c' ella lessi anzanaua ir ad ancurir en survetsch da star a far la fantscheala, a gl' um gi, el satgi novas, tga la fantscheala digl retg se gest davent, a quels

tschertgan egna. Allura a'l do d'antalir noc' ella dé ir, la dé ir sai per igl martgea toccan tier tala a tala tgea, noca quels stettan. Ad ella é ida ad ida sco que um veva do d'antalir, ad ella é rivada toccan tier quella tgea a rivada tier la patruna a gi, sch' els vessan betga da basigns d'ena fantscheala, ella lessi star fantscheala tier els. A la signura gi, bagn els tschertgan ena fantscheala, mo quella vegi da far an tgadafia cugl fia a dar ad is ports a da quei. «Ea, quei segi per ella schon bien, tant c' i segi lavur,» ad a martgado la pajaja da fantscheala, allura vev' la aint me en vastgia sco in tir' aint, allura ani antschiét a gir ad ella la malgultrida, ad ella fa la si lavur anavant a la patruna vagn cuntaint culla lavur.

A plansia vagni allura na ancunter bieman ner da là enturn, igl veva là en giuven carschia (pulit), beal, grand, a quel va a survean anc en oter camerad a fan gio da lujear en bal. Allura egl vagnia la sera ad an mess na is musicants ad ella era anc an tgadafia, a cugl era tut cungia — scha 'la sapartargea, tga la vigli ear ella vurdar sco 'i soltan ad a pria nanavant i vastgia da las stelas a tratg aint a salava a sascultrescha, ad é ida ear ella a riva sei ad aint ai sal cun aint en beal vastgia — ad ena beala matta eri. Ad i patrùn giuven la veva via ad ampeara dalunga, sch' ella vigli saltar cun el, ad ella a getg caschè ad a antschiét a saltar. Allura veva ella ear en' ura. Ad an salto anzemel toccan ve c' ella a managea ca la leavi prest la patruna, allura gi 'la gest ai giuven, c' ella vegi dad ir orlà, mo c' ella turni prest. Ad el a scho ir ella, ad ella é ida or ad é ida a tgea a ida sei ad aint ai seas zimmer a zupo i seas vastgia a va an tgadafia ad antscheva a far fia, a la patruna leava a vagn gio ad era qua la malgultrida (ella veva pria en pugn plagn tschendra a strischea aint la fatscha). — A tschel tgitava tga 'la vigni anc, la vagniva betg — a deva detg sospirs. Dantand é vagnia cler gi a vagnia tier fegn di bal, allura va'l a tgea i giuven ad a raquinto a si mamma, tgi se vagnia quella femna cun aint en tarmen beal vastgia a vegi salto cun el ad ella se allura guntgida ad el setgi betga no 'la se ida. A la mamma a getg, c' ella vigli schon dar en cunsegl, sco 'l dè far par la survagnir, al de me anc turnar a far en oter bal, allura vigna quella matta turnar a vagnir. Allura sch' ti as agl sen da ver ampo careztga, scha savesti schon la maridar cun quella vastgadira. Ad el ha fatg sco si mamma a getg, a la mamma gli a getg: Prenda en anî cun te a tatga i raschieni, al-

lura gli dé i anî, ad el a quei lujea tier, ad i an puspe tatgea en bal. Ella a lujea i seas vastgia dalla glegna, a cu gl'é sto tut fito la lavur, a tgi eran is a litg ad era tut quiet, scha 'la tratg aint i seas vastgia dalla splendur dalla glegna a las zoclas a va, — a tschel tgitava a taclava, scha 'la vagniss ad a spitgea sen gl'esch a la tgapo a sto da buna viglia a tartgea ancunter sasez: «Oz mi metschas betg,» ad ella é ear stada leada ad an salto a carezo ad el i a piert i anî ad ella a pria i anî ad é stada cuntainta ear ella. Cur agl é sto vagnia na las uras, schi a'la getg, c'ella stotgi ir ussa. «Ia vegn ear îa; scha via.» Cugl en stos gio oravant, scha'la getg, «îa sto ir là davo quella tgea, ad îa se betga schar vurdar, sco îa fetsch as meas basigns. A tschel a getg: «Ea, aber turna,» ad a antschiét a tgitar. Allura a la antschiét a curre, allura elg gnia ampo loza e ena pantoffla dada or pè, ad ella a nuta gia peada da prender sei la pantoffla ad é ida a rivada an tgadafia avant tga la patruna leavi. A prenda na ena branca tschendra a dat ena sfurschada ve par la fatscha ad is tgavels a tir' or i vastgia a met' a post a fa i seas fia a dantand leava la viglia, ad ella era veda la si lavur. — A tschel nava tgitand no'la fuss ida a saveva nuta 'la ver ple. Al bal é îa a fegn. Ad el sapartartgeva gis or, ad e vagnia c' el pudeva nuta maglier, a gli é gnia ena mal-sogna a dias, ad el schascheva ai litg ad als partratgamaints levan betga calar, ad el gneva ple a ple flevel. Ad en gi ha la mamma amparo, sch' el possi maier ena coca. — «Mo i seas pussevel vi el far, mo el setgi betg.» — A la mamma va gio a loja tier l'ava da far la coca a svida gest la pasta ai grass, allura clomm' al, la dé vagnir se. Allura gi la viglia, «ussa mi clomm' al, ad îa vess qua gest da volver la coca, a la malgultrida gi, 'la vigli schon volver, 'la dé dar la paluta. Scha i giuven vagness beetga sensur? — Ah tge sa'l. — Ad ella dat ve allura, a la malgultrida veva tratg sut aint i vastgia da sulei a quel da malgultrida suravei — ad ella prenda nanavant gl' anî, a vagn da fitgear aint gl' anî alla coca a volva la coca a la coca vagn cuschinada, a cur l' é cuschinada la porta la mamma se ainten en taglier, a metta ve a gi, al dé magliar la coca, a la mamma va or' an stiva, ad al giuven prenda na a rumpa parmiez ad i anî dat or sei taglier. Ai varda, no 'i meas anî é, te mamma! — Tge vol? — Via aint —, tgi é sto gion tgadafia? — La malgultrida, ca fa la si lavur, oter e sto nign. — Va gio a gi ca la dé vagnir se a scuar i meas zimmer. — Mo la malgultrida sa betga vagnir sé. —

Bagn, bagn, me fe vagnir se a scuar i meas zimmer. — A la viglia é ida gio. — Vut al far vagnir sé a scuar i seas zimmer oz. —

A la femna é ida ad a antschiet a scuar nagio i zimmer. Ad el gi — via na a scua sut i meas litg ple bagn — ussa mi metschas betg. Ia tgi vi schon radir or i vastgia da malgultrida. Allora al clamo la mamma, la de purtar sei ava, a que vastgia, stotgla trer or ad ella a pria a salavo ad i giuvan é sto stgampo — ad els han allura dalunga fatg nozzas.

Il Gieri enamiez siu pievel